

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
69^η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΦΟΙΤΗΣΗΣ**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΡΩΣΟ- ΙΡΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ 1978 ΕΩΣ ΤΟ 2016 ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΙΡΑΝΙΚΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΗΘΕΙΣΑ
ΑΝΑΛΥΣΗ»**

**ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΜΧΟ (Ι) ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΡΕΝΤΖΟ**

ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΣΕΛΙΔΑ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΣΚΟΠΟΣ	1
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»	
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	
Η Γεωπολιτική προσέγγιση	3
Επιστημονική Προέλευση και Επιστημονική Θεμελίωση της Γεωπολιτικής Αναλυτικής Μεθόδου: Η Γεωγραφία και η «κόρη της» Γεωπολιτική	3
Η Γερμανική σχολή της Γεωπολιτικής	3
Η Αγγλοσαξονική Σχολή της Γεωπολιτικής ή η κλασσική Γεωπολιτική	7
Η πρόταση του καθηγητή Ιωάννη Μάζη	11
Σκέψεις για τη Γεωπολιτική και την Γεωστρατηγική	11
Τα θεμελιώδη στοιχεία διαχωρισμού Γεωπολιτικής και Γεωστρατηγικής	11
Μεθοδολογία Συγγραφής μίας Γεωπολιτικής Ανάλυσης: Δομή, Έννοιες και Όροι	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»	
ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΣΣΔ-ΡΩΣΙΑΣ & ΙΡΑΝ	
Πεδία γεωπολιτικής επιρροής	14
Η γεωπολιτική της ενέργειας	15
Ενεργειακή ασφάλεια	16
Η διαίρεση του Ισλάμ	17
Η περίπτωση του Ιράν	19
Ο Ρωσικός μετασχηματισμός	24
Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας	28
Η σχέση της Ρωσίας με το Ιράν	29
Το υποσύστημα του Καυκάσου & της Κεντρικής Ασίας	35
Το υποσύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής	38
ΗΠΑ, ΕΣΣΔ/ Ρωσία και Ιράν, βίοι παράλληλοι	42
Ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ (1980-1988).	42
Σοκ και δέος στο Ιράκ	43
Γεωπολιτική της Συριακής κρίσεως	44
Ο ρόλος του σουνιτικού Ισλάμ	45
Ο Σιιτικός αντίλογος, Ιράν- Ιράκ- Χεζμπολά	46
Η εμπλοκή της Ρωσίας	48

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΣΕΛΙΔΑ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ» ΣΥΝΘΕΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	
Σύνθεση- Συμπεράσματα	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»	
Βιβλιογραφία	Α-1

Σμχος (Ι)
Εμμανουήλ Βρέντζος
του Νικολάου (17215)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
69η ΕΣ
Αθήνα, 30 Μαρ 17

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

«Γεωπολιτική ανάλυση των Ρώσο- Ιρανικών σχέσεων από το 1978 έως το 2016 και αξιολόγηση του πραγματισμού της στοχεύσεως των Ρωσικών και Ιρανικών αντιλήψεων ως προς την προηγηθείσα ανάλυση».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί στις σχέσεις Ρωσίας - Ιράν από την εποχή ανάληψης της εξουσίας από το θεοκρατικό καθεστώς, την διάλυση της ΕΣΣΔ φτάνοντας μέχρι την κρίση στην Συρία (2016). Η ανάλυση αυτή, γίνεται υπό το πρίσμα της θεωρίας της γεωπολιτικής.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να αναλύσει της Ρωσο-Ιρανικές σχέσεις στο Σύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής με την εφαρμογή της Συστημικής Γεωπολιτικής μεθοδολογίας με στόχο την χαρτογράφηση των γεωπολιτικών ανακατανομών ισχύος ώστε να καταστεί δυνατή η αντικειμενική ανάγνωση της γεωπολιτικής θέσης και των γεωστρατηγικών δυνατοτήτων του Ρωσο-Ιρανικού δίπολου.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής έχουν τεθεί οι παρακάτω προϋποθέσεις:

α. Το διεθνές σύστημα θα εξακολουθήσει να είναι άναρχο και ασταθές, με εμφανή πρόθεση παραδοσιακών και αναδυόμενων δυνάμεων (Ρωσία, Κίνα), να αμφισβητήσουν τον ηγεμονικό ρόλο των ΗΠΑ. Σε αυτό όμως το άναρχο και ασταθές διεθνές σύστημα, οι δρώντες στην προσπάθεια εξυπηρέτησης των εθνικών τους συμφερόντων θα συμπεριφέρονται ορθολογικά σε όλα τα κρίσιμα ζητήματα.

β. Η ασκούμενη γεωστρατηγική από τους αγγλοσαξονικούς δρώντες του γεωσύμπλοκου της ευρύτερης Μέσης Ανατολής θα συνεχίσει να αποσκοπεί στη στρατηγική ανάσχεσης του ρωσικού δρώντος στην Μεσόγειο με συμμάχους το Κατάρ, την Τουρκία, την Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

γ. Η Ρωσία θα συνεχίσει να υποστηρίζει το καθεστώς του Μπασάρ Αλ Ασσαντ στην Συρία.

δ. Οι υδρογονάνθρακες και τα παράγωγά τους, θα εξακολουθήσουν να αποτελούν την κύρια πηγή ενέργειας παγκοσμίως. Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο της παραγωγής και των οδών μεταφοράς τους στον Καύκασο, Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή θα συνεχισθεί.

ε. Ο γεωστρατηγικός σχεδιασμός των ΗΠΑ θα συνεχίσει να έχει ως στόχο την διάσπαση του σιιτικού άξονα Τεχεράνης – Δαμασκού-Λιβάνου και την επιλογή των ενεργειακών οδών οι οποίες θα αποκλείουν την επιρροή της Τεχεράνης στην αγορά της ΕΕ.

στ. Το φυσικό αέριο θα συνεχίσει να αποτελεί σημαντικό ενεργειακό καύσιμο με αυξητικές τάσεις ως προς τη χρήση του.

η. Το Ισραήλ θα παραμείνει ο βασικός στρατηγικός εταίρος των ΗΠΑ στην περιοχή και δεν θα ενεργήσει στρατιωτικά κατά του Ιράν (αεροπορική προσβολή κατά των Ιρανικών εγκαταστάσεων ατομικής ενέργειας).

θ. Το Ιράν δεν θα επιχειρήσει να θέσει υπό την επιρροή του πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες (Αζερμπαϊτζάν, Τατζικιστάν) καθώς θα βρεθεί στην ζώνη του «εγγύς εξωτερικού» της Ρωσίας.

ι. Στην συγκεκριμένη διατριβή δεν χρησιμοποιήθηκαν διαβαθμισμένα έγγραφα ή πηγές, αλλά βασίστηκε σε ανοικτές πηγές και βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η γεωπολιτική προσέγγιση

Η «γεωπολιτική προσέγγιση» αποτελεί μία μικτή εκ φύσεως επιστημολογική πορεία, διότι σε αυτή αναμειγνύονται η τεχνική επιστήμη της γεωγραφίας και η κοινωνική επιστήμη της πολιτικής. Είναι συχνά δυσχερές να ανιχνευθούν οι προσχώσεις της μίας στην άλλη. Στο σημείο αυτό οφείλει να υπογραμμιστεί, προς άρση ενδεχόμενων εννοιολογικών παρεξηγήσεων, ότι η γεωπολιτική έχει διακριτά στοιχεία που την διακρίνουν από την πολιτική γεωγραφία.

Σύμφωνα με τους Berdal και Οικονομίδη¹, η στρατηγική εκφράζει κυρίως τη δυναμική των πολιτικών βουλήσεων και ρευμάτων, όπως αυτά προκρίνονται από τους «παίκτες» της διεθνούς σκακιέρας.

Αντιθέτως, η πολιτική γεωγραφία, ασχολείται κυρίως με την επιστημονική διακρίβωση της ίδιας της σκακιέρας, ενώ αξιολογεί τις κινήσεις των «παικτών» σε σχέση με τις μεταβολές που επιφέρουν, όχι ο ένας στον άλλον, αλλά όλοι μαζί στο πεδίο της Γεωγραφίας².

Ενώ η γεωπολιτική θέτει κατά προτεραιότητα το σύστημα «παίκτης- παίγνιο – πεδίο», η πολιτική γεωγραφία προτιμά να ερμηνεύει το σύστημα ως «πεδίο– παίγνιο – σύνολο παικτών – πεδίο».

Οι ιδιαιτερότητες της γεωπολιτικής καθίστανται εξαιρετικά πιο πολύπλοκες στο μεταψυχροπολεμικό σκηνικό και ιδίως όταν στην κονίστρα βρίσκονται η Ρωσία και το Ιράν.

Επιστημονική Προέλευση και Επιστημονική Θεμελίωση της Γεωπολιτικής Αναλυτικής Μεθόδου: Η Γεωγραφία και η «κόρη της» Γεωπολιτική

1) Η Γερμανική σχολή της Γεωπολιτικής: Συμφώνως προς τον πατέρα της Γεωπολιτικής, τον γερμανό γεωγράφο Friedrich Ratzel (1844-1904) η γεωπολιτική είναι: «Η Γεωγραφία στην Υπηρεσία της Πολιτικής του Κράτους». Αυτήν την έννοια έδωσε στον όρο «Πολιτική Γεωγραφία» ο Ratzel στο έργο του Politische Geographie (πλήρης τίτλος: Πολιτική Γεωγραφία ή Γεωγραφία των Κρατών, του Εμπορίου και των Πολέμων). Σ' αυτό το σημείο επισημαίνουμε ότι η Ιδρυτική Σχολή της Γεωπολιτικής είναι Γερμανική Γεωγραφική Σχολή και ιδρυτής της ο Friedrich Ratzel, ο οποίος ήταν ο πρώτος που μεταχειρίστηκε τον χώρο συστηματικά στις μελέτες του για το κράτος (1897).

Ο επίσης γερμανός γεωγράφος, και επιστημονικά επηρεασμένος από τον Friedrich Ratzel (πνευματικό τέκνο του), ο Καθηγητής του Πολυτεχνείου του Μονάχου, Karl Haushoffer (1869-1946), έγραφε το 1920 ότι: «Η Γεωπολιτική θα είναι και πρέπει να είναι η γεωγραφική συνείδηση του κράτους. Το αντικείμενό της είναι η μελέτη των μεγάλων ζωτικών συσχετίσεων του σύγχρονου ανθρώπου στο

¹ Berdal, M., Economides, S, 2002, Strategic Thinking: An Introduction and Farewell, IISS, Studies in International Security, Lynne-Rienner, Λονδίνο.

² Κουρλιούρος, Η.Α., 2001, Διαδρομές στις Θεωρίες του Χώρου- Οικονομικές Γεωγραφίες της Παραγωγής και της Ανάπτυξης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

πλαίσιο του σύγχρονου χώρου και ο σκοπός της είναι ο συντονισμός των φαινομένων που συνδέουν το κράτος με το χώρο»³.

Βέβαια, από τις πρώτες κιόλας δύο γραμμές, αντιλαμβανόμαστε ότι ο γερμανός Καθηγητής της Γεωγραφίας συνδέει, αντί να διαχωρίζει την έννοια της Γεωπολιτικής με τη Γεωστρατηγική, κάτι που για την εποχή του αλλά και για τις απαρχές της διαδικασίας αυτογνωσίας της επιστημονικής αυτής μεθόδου είναι απολύτως φυσιολογικό.

Ο Friedrich Ratzel (1844-1904) ήταν ο πρώτος που μεταχειρίστηκε τον χώρο συστηματικά στις μελέτες του για το κράτος (1897). Παρείχε στους μελλοντικούς γεωγράφους μια «επιστημονική» βάση για την επεκτατική ηθική των κρατών, που αντανάκλασε τις γερμανικές εμπειρίες και επιθυμίες για το μέλλον κατά τον 19 ο αιώνα, καθώς η Γερμανία αναδύοταν ως κορυφαία οικονομική, στρατιωτική δύναμη στην ηπειρωτική Ευρώπη⁴.

Στο Politische Geographie (Πολιτική Γεωγραφία, ή Γεωγραφία των Κρατών, του Εμπορίου και των Πολέμων) θεμελίωσε για πρώτη φορά την τάση που συνοψιζόταν ως «η Γεωγραφία στην υπηρεσία της πολιτικής του Κράτους», θέλοντας να προτείνει στους σύγχρονους του πολιτικούς ένα ακριβές και αντικειμενικό εργαλείο της πολιτικής πραγματικότητας, το οποίο να μην υπόκειται σε ιδεοληψίες και παραμορφώσεις του εθνικού φαντασιακού αισθήματος. Θέλησε να δημιουργήσει μια «τεχνολογία χωρικής ανάλυσης» και να την προσφέρει στην κρατική εξουσία, εξηγώντας ταυτόχρονα και το νόημα που έδινε ο ίδιος στον όρο «Πολιτική Γεωγραφία», ο οποίος δεν είχε την σημερινή, περιορισμένη επιστημολογική, σημασία.

Με την έννοια αυτή, η Γεωγραφία μεταμορφώνεται, χωρίς να αλλάξει τίποτα από το επιστημονικό της περιεχόμενο, παρά μόνο υιοθετώντας την έννοια της πολιτικής της χρησιμότητας και της χωρικότητας. Στο όγδοο κεφάλαιο της Πολιτικής Γεωγραφίας του, ο γερμανός γεωγράφος έγραφε, τονίζοντας τη σπουδαιότητα της εφαρμογής των διδαχών της επιστήμης της Γεωγραφίας στο σχεδιασμό και τη λήψη πολιτικών αποφάσεων: «Ανέκαθεν η γεωγραφική γνώση είναι γνωστή για την πολιτική αποτελεσματικότητά της. Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε άπειρα παραδείγματα ενεργειών οι οποίες απέτυχαν εξ αιτίας μιας πολιτικογεωγραφικής αντιλήψεως που βρισκόταν στη σφαίρα του φαντασιακού ή παραμόρφωνε την πραγματικότητα.

Εξ αιτίας της ελλιπούς γνώσεως των χαρακτηριστικών μιας χώρας ή των ανθρώπων, του εδάφους και του κλίματος. Όπως επίσης, θα μπορούσαμε να παραθέσουμε άλλα τόσα παραδείγματα πολιτικών σχεδιασμών, οι οποίοι ήταν συνειδητά βασισμένοι στη Γεωγραφία».

Η Πολιτική Γεωγραφία διατρέχεται πέρα για πέρα από την μεταφορική εικόνα του κράτους-οργανισμού. Λαμβανόμενη με την κατά γράμμα σημασία της, η έννοια του πολιτικού οργανισμού παραπέμπει στον ευρωπαϊκό σοσιαλδαρβινισμό.

Και είναι βέβαιο ότι από την στιγμή που δεχόμαστε ότι τα Κράτη ζουν, φθίνουν παρακμάζουν και πεθαίνουν όπως οι φυτικοί ή ζωικοί οργανισμοί, η αντίληψη του struggle for life κυριαρχεί πολύ εύκολα. Αντιθέτως, στην περίπτωση του Ratzel, τα πράγματα είναι περισσότερο πολύπλοκα. Το κράτος είναι για αυτόν ένας οργανισμός συνδεδεμένος με το έδαφος, με συγκεκριμένες εδαφικές εκτάσεις.

³ Μάζης Ιωάννης, 2002, Γεωπολιτική, η Θεωρία και η Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Σελ. 10-13

⁴ International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2004, σελ 6200

Αυτή η οργανική σχέση αποτελεί τη βάση της βιογεωγραφικής του προσέγγισης και κατ' αυτήν την έννοια θα πρέπει να γίνεται νοητή. Από την οπτική αυτή κάθε κράτος είναι τμήμα της ανθρωπότητας συνδεδεμένο με συγκεκριμένη εδαφική έκταση που αποτελεί την υλική του βάση. Είναι αδύνατο να γίνει νοητή η έννοια του ανθρώπινου είδους χωρίς την έννοια του εδάφους και συνεπώς, είναι αδύνατο να νοηθεί κράτος χωρίς έδαφος. Εισήγαγε επίσης τον όρο του Ζωτικού Χώρου (Lebensbaum) ως το νόμο με τον οποίο τα κράτη επεκτείνονται. Οι θεωρίες του Ratzel ταίριαζαν στην οπτική της Γερμανίας για το μέλλον της ως μελλοντική επιθετική καπιταλιστική «Γιγάντια χώρα».

Αξίζει επίσης να αναφερθεί η σημασία την οποία ο γεωγράφος στη βαθύτερη ουσία του φαινομένου των Μεταφορών, της κυκλοφορίας (Verkehr). Η ρατσελιανή κυκλοφορία εμπεριέχει τρία απαραίτητα στοιχεία⁵:

- α) Τον γεωγραφικό χώρο εκκίνησης / εκπομπής.
- β) Τον γεωγραφικό χώρο προορισμού / άφιξης / έλξης.
- γ) Τη μεταξύ τους απόσταση.

Η βαθύτερη, λοιπόν ουσία της κυκλοφορίας δεν είναι απλώς γεωγραφική, αλλά γεωγραφικώς καθοριζόμενη. Η κυκλοφορία είναι μια ιδιαίτερη μορφή της ιστορικής δυναμικής, παραγωγός αρμονίας και επιταχυντικός ιστορικός καταλύτης. Είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των κρατών.

Καταφεύγοντας τελικά σε ένα κάπως σχηματοποιημένο πρότυπο, θα μπορούσε να συνοψιστεί το ρατσελιανό έργο σε έξι σημαντικά σημεία:

α) Τα κράτη είναι ζωντανοί οργανισμοί που γεννιούνται, ζουν γερνούν και πεθαίνουν (με πιο πολιτική ορολογία θα μπορούσε να διατυπωθεί ως: ιδρύονται, ακμάζουν, παρακμάζουν και διαλύονται),

β) Η ανάπτυξη των κρατών, νοούμενων ως οργανισμών είναι προκαθορισμένη. Έτσι ο γεωγράφος και ο πολιτικός θα πρέπει να έχουν σκοπό την αποκάλυψη των προαιώνιων νόμων που διέπουν αυτήν την αναπτυξιακή διαδικασία.

γ) Το γεωγραφικό και ιστορικό περιβάλλον χαρακτηρίζει τους ανθρώπους, τους καταγόμενους από ένα συγκεκριμένο κράτος.

δ) Η έννοια του Ζωτικού Χώρου αποτελεί κεντρικό άξονα.

ε) Η αντίθεση μεταξύ χερσαίων και θαλασσίων δυνάμεων έχει θεμελιώδη σημασία για τις σχέσεις μεταξύ των λαών.

στ) η θέση ότι η Πολιτική Γεωγραφία υποκρύπτει την υποκειμενική διάσταση της αίσθησης του χώρου και της ζωτικής ενέργειας.

Ως σύνδεση όμως με την συνέχεια της αναλυτικής αυτής μεθόδου της επιστήμης της Γεωγραφίας και με τη μελλοντικής της εξέλιξης ως Γεωπολιτικής, πρέπει να αναφερθεί ο Σουηδός Rudolf Kjellen (1864-1922), καθηγητής των Πολιτικών Επιστημών στα πανεπιστήμια της Ουψάλας και του Γκέτεμποργκ.

Χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο Γεωπολιτική στο έργο του Το Κράτος ως μορφή Ζωής (1916), ορίζοντάς την ως «την επιστήμη του Κράτους νοούμενου ως γεωγραφικού οργανισμού όπως αυτός λειτουργεί στο Χώρο». Συνοπτικά, κατά τον Kjellen, η Γεωπολιτική πρέπει να αφιερώνεται στην ανάλυση της φύσεως του Κράτους, περιορίζοντας το ερευνητικό πεδίο της Πολιτικής Γεωγραφίας στη μελέτη των ανθρωπίνων κοινωνιών.

⁵ Μάζης Ιωάννης, 2002, Γεωπολιτική, η Θεωρία και η Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Σελ. 13

Στη συνείδησή του η γεωγραφική υπόσταση υπερισχύει, ο Χώρος είναι «καθαγιασμένος» και αποτελεί πηγή ζωτικότητας και ισχύος για το Κράτος. Πρόκειται για την υλική υποδομή του Κράτους, του οποίου η σύσταση δεν είναι τίποτε άλλο παρά χωρική.

Η Γεωπολιτική αποτελεί τη συνδετήρια γέφυρα μεταξύ του Χώρου, του φυσικού περιβάλλοντος και του λαού που ζει στο πλαίσιο του. Πρόκειται για «τη μελέτη του Κράτους νοούμενου ως γεωγραφικού οργανισμού ή ακόμη περισσότερο ως χωρικού φαινομένου, δηλαδή ως ενός τμήματος του γήινου χώρου, μιας περιοχής, ενός χωρικού πλαισίου ή ακόμη πιο συγκεκριμένα, μιας χώρας».

Η Ρατσελιανή σκέψη μεταφέρεται αυτούσια στο σουηδό καθηγητή, ο οποίος τονίζει ότι το Κράτος γεννιέται, ζει, πεθαίνει και παλεύει με άλλα κράτη για τη διεκδίκηση περιφερειακής, άρα χωρικής ισχύος. Η προστασία και η απόκτηση ευρύτερων εδαφικών εκτάσεων αποτελούν για το Κράτος την εγγύηση για την επιβίωσή του.

Ο διασημότερος από τους θεωρητικούς της Γεωπολιτικής και επίσης πνευματικό τέκνο του Ratzel, είναι ο γερμανός γεωγράφος και απόστρατος ταγματάρχης Karl Haushofer (1869-1946). Τα γεωπολιτικά οράματα του Haushofer αρχίζουν και αποκρυσταλλώνονται την εποχή του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου όταν διαβάζει το έργο του Kjellen Το Κράτος ως μορφή ζωής.

Επικαλούμενος προβλήματα υγείας εγκαταλείπει το στράτευμα με το τέλος του πολέμου και ξεκινάει την ακαδημαϊκή του καριέρα. Πληγωμένος όπως και πολλοί συμπατριώτες του από το όνειδος της Συνθήκης των Βερσαλλιών, αφοσιώνεται στο στόχο της εξυπηρέτησης των γερμανικών εθνικών ιδεωδών και της «γερμανοσύνης».

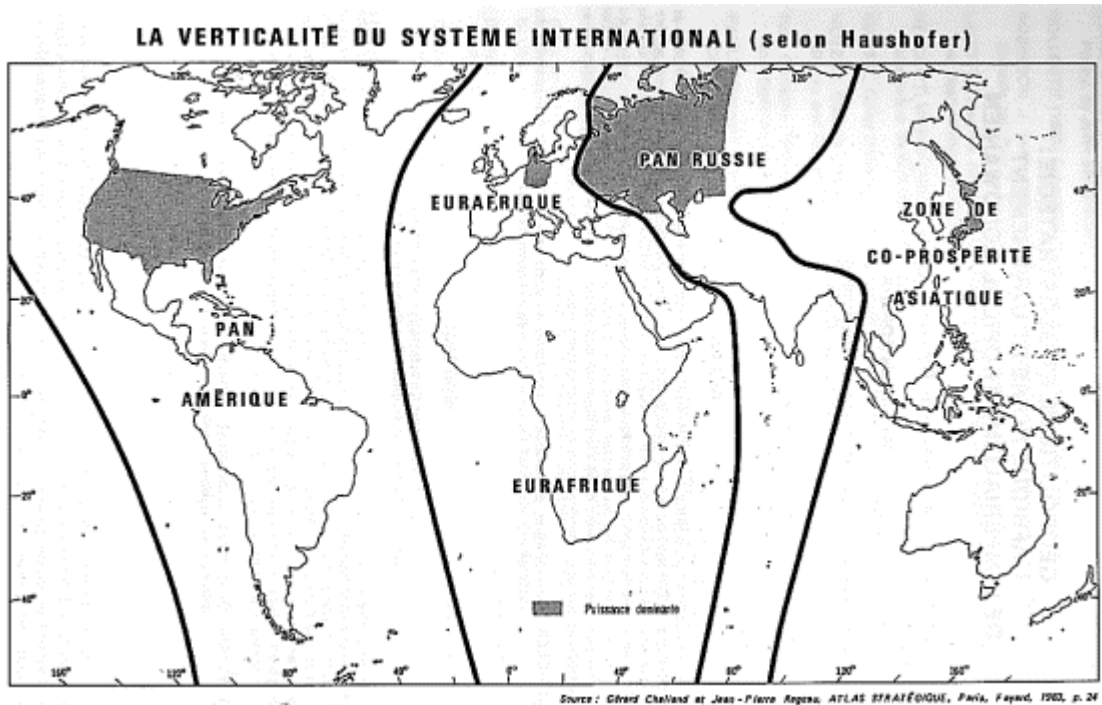
Πρόκειται για την υπεράσπιση εκείνης της πολιτισμικής κοινότητας, στο πλαίσιο της οποίας όλοι οι Γερμανοί θα εύρισκαν τη θέση τους, αλλά και τον απαραίτητο Ζωτικό Χώρο, ώστε να αναπτύξουν πλήρως, ελεύθερα και αβίαστα τις ικανότητες της φυλής τους.

Οι αναλύσεις του καταλήγουν ότι η Γεωπολιτική θα έπρεπε να συμβάλλει στην αποκατάσταση του γερμανικού μεγαλείου. Τα «αυθαίρετα» σύνορα που επέβαλλαν οι Βερσαλλίες έπρεπε να αναχαραχθούν και να δημιουργηθεί μια ενιαία Γερμανία, η οποία μέχρι τότε ήταν διασπαρμένη σε επί μέρους γερμανικά εδάφη εξ αιτίας των Συμμάχων, αλλά και της ανικανότητας της μέχρι τότε γερμανικής ηγετίδας τάξεως.

Ο Haushofer, συνεχίζει το έργο των Ratzel και Kjellen, διαμορφώνει όμως ένα νόμο που διέπει τα σύνορα και τον Ζωτικό Χώρο: τα σύνορα διαστέλλονται τόσο όσο απαιτείται, ώστε εντός αυτών ο Ζωτικός Χώρος που περικλείεται να καλύπτει πλήρως τις ανάγκες του πληθυσμού του έθνους, στο οποίο ανήκουν τα σύνορα αυτά.

Στο έργο του Τα σύνορα και η πολιτική τους σημασία (1927), ο Haushofer επεξηγεί ότι τα σύνορα δεν αποτελούν κατά κανένα τρόπο νομικής φύσεως χαράξεις αλλά αντίθετα, στρατηγικούς στόχους ύπαρξης σε έναν περιορισμένης έκτασης πλανήτη.

Σύμφωνα με τον Haushofer, ο αντικειμενικός σκοπός της γεωπολιτικής αναλύσεώς του ήταν να συμβάλλει στην ανάδειξη, στο διεθνές προσκήνιο, ενός περιορισμένου αριθμού κρατών διεθνούς ακτινοβολίας, μεταξύ των οποίων και η Γερμανία, έκαστο των οποίων θα κυριαρχούσε σε μια συγκεκριμένη ζώνη επιρροής.

Χάρτης 1: Οι τέσσερις ζώνες του Haushofer

Οι ζώνες αυτές θα ήταν το πολύ τέσσερις και τα μεταξύ τους σύνορα θα ακολουθούσαν περίπου τους γεωγραφικούς γήινους μεσημβρινούς. Στην ανάλυσή του, μετά από την εξουδετέρωση της Γαλλίας και την ουδέτερη στάση της Ιταλίας, η Γερμανία θα αναγορευόταν σε ηγέτιδα δύναμη της Ευρώπης, καθώς ο Ζωτικός Χώρος για την Γερμανία ήταν αυτός της Κεντρικής Ευρώπης⁶.

2) Η Αγγλοσαξονική Σχολή της Γεωπολιτικής ή η κλασική Γεωπολιτική⁷:

Ιδρυτής της, η οποία επηρεάστηκε βαθύτατα από την Γερμανική Γεωγραφική Σχολή σκέψης, υπήρξε ο επίσης Γεωγράφος Sir Halford Mackinder (1861-1947). Θεμέλιο της θεωρίας του ήταν το άρθρο *The Geographical Pivot of History*, το οποίο αναδεικνύει την επιστημονική πεποίθησή του να θέσει τη Γεωγραφία στο επίκεντρο της διαδικασίας διαχρονικής διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων.

Δεν έκανε ποτέ χρήση του όρου «Γεωπολιτική», θεωρείται ωστόσο, ο ιδρυτής και επιφανέστερος εκπρόσωπος της Αγγλοσαξονικής σχολής της Γεωπολιτικής, της ονομαζόμενης και «Κλασικής Σχολής». Η θεωρία του, όπως αναπτύχθηκε στο «*Geographical Pivot of History*» το 1904, βασίζεται στην αντίληψη ότι η κεντρική γεωγραφική θέση ενός κράτους αποτελεί το πλέον αποφασιστικό πλεονέκτημα του στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού ισχύος.

Θεωρεί ότι υφίσταται ένας Κεντρικός Άξων/Ζώνη-Άξων (Heartland) ο οποίος, αξιολογούμενος ως προς τη χερσαία μάζα του, εντοπίζεται στην Ευρασία. Η δύναμη, η οποία θα ελέγχει αυτήν τη χερσαία μάζα, θα κυριαρχήσει και επί της Πλανητικής Νήσου (World Island), δηλαδή επί του γεωγραφικού συστήματος των ηπείρων της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής.

Προειδοποίησε ότι η κυριαρχία στην μεγαλύτερη ηπειρωτική συγκέντρωση θα αποτελούσε και παγκόσμια κυριαρχία. Μια Ευρασιατική ηπειρωτική δύναμη (η

⁶ Μάζης Ιωάννης, 2002, Γεωπολιτική, η Θεωρία και η Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Σελ. 15

⁷ Μάζης Ιωάννης, 2002, Γεωπολιτική, η Θεωρία και η Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Σελ. 18-26

Ρωσία, η Γερμανία ή η Κίνα, και κυρίως ένας συνδυασμός των δυο πρώτων) που θα κέρδιζε τον έλεγχο στον κύριο άξονα, θα υπερφαλάγγιζε τον ναυτικό κόσμο.

Χάρτης 2: Ο κόσμος κατά τον Mackinder (1904)

Ο Heartland περιβάλλεται από τον λεγόμενο Εσωτερικό η Περιφερειακό Ημιδακτύλιο (inner or marginal crescent), ο οποίος αντιστοιχεί στο γεωγραφικό υποσύστημα της Δυτικής Ευρώπης, της Εγγύς και Μέσης Ανατολής και της Νοτίου και Ανατολικής Ασίας.

Ο εσωτερικός αυτός ημιδακτύλιος περιορίζεται με τη σειρά του από δυο νησιωτικά υποσυστήματα, τα οποία είναι οι βρετανικές νήσοι και η Ιαπωνία. Τα υποσυστήματα αυτά αποτελούν τα άκρα ενός δεύτερου δακτυλίου τον οποίο ονομάζει Εξωτερικό η Νησιωτικό Δακτύλιο (outer or insular crescent) και στον οποίο ανήκουν η Βόρειος και Νότιος Αμερική, τα νησιωτικά υποσυστήματα του νοτίου Ειρηνικού και η Ωκεανία.

Έτσι η εξέλιξη των διεθνών ισορροπιών στον πλανήτη κρίνεται από συσχετισμούς ισχύος που καταγράφονται μεταξύ του Κεντρικού Άξονα και των κρατών που ανήκουν στον Εξωτερικό / Νησιωτικό Δακτύλιο. Θεωρούσε επίσης εξαιρετικά σημαντική την τεχνολογική εξέλιξη στις χερσαίες μεταφορές, διότι ενισχύει ως πολλαπλασιαστής ισχύος, τις ήδη μεγάλες δυνατότητες των μεγάλων δυνάμεων του Κεντρικού Άξονα.

Προφανής ήταν η φροντίδα του και η ανησυχία του για την δυνατότητα των χερσαίων δυνάμεων της Ευρασίας να επιτύχουν την κυριαρχία στον πλανήτη και να απειλήσουν την βρετανική ναυτική κυριαρχία. Η ανησυχία του αυτή εκδηλώνεται ξεκάθαρα όταν γράφει το 1919 στο *Democratic Ideals and Reality*: «Τι άραγε θα συμβεί (με τις θαλάσσιες δυνάμεις) αν κάποτε η Ευρασία συνενώνονταν πολιτικά ώστε να αποτελέσει τη βάση μιας ανίκητης αρμάδας;».

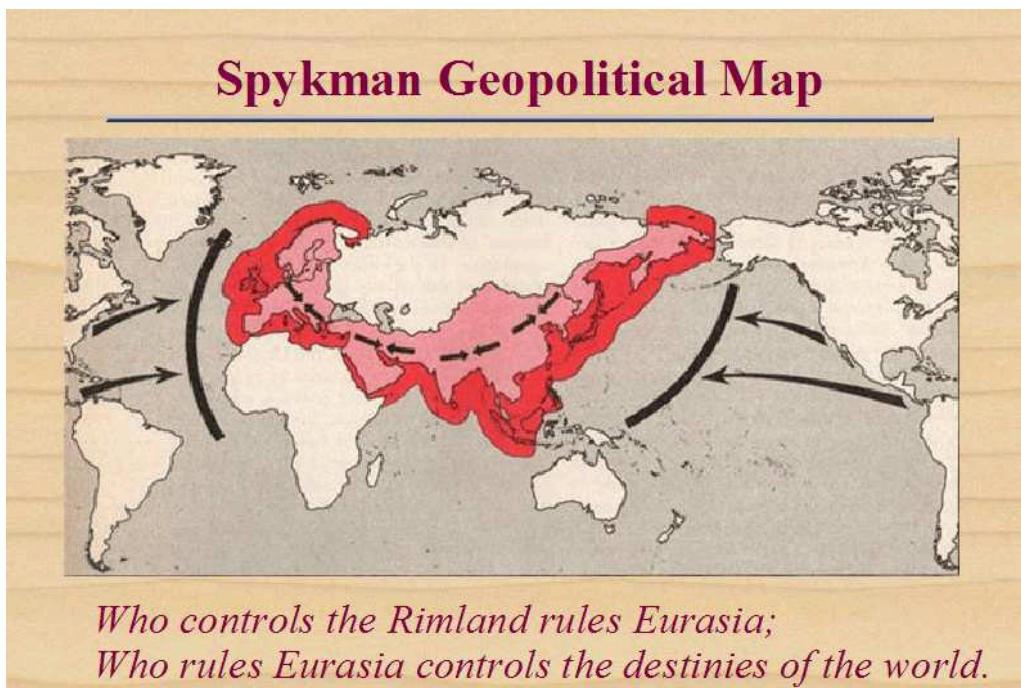
Συνεχιστής της σκέψης του Mackinder, στο πλαίσιο της Αγγλοσαξονικής γεωπολιτικής ανάλυσης, είναι ο Αμερικανός καθηγητής του Πανεπιστημίου του Γέηλ, Nickolas Spykman (1893 – 1943), του οποίου ο τίτλος του σημαντικότερου και ιστορικού έργου του, “*Geography of the Peace*”, είναι χαρακτηριστικός όσον αφορά

την επιστημολογική θεμελίωση της γεωπολιτικής στο επιστημονικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της Γεωγραφίας.

Ο Nickolas Spykman έγραφε ότι «το πεδίο δράσεως της Γεωπολιτικής είναι αυτό της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Με τις ιδιαίτερες αναλυτικές της μεθόδους κάνει χρήση των γεωγραφικών δεδομένων – της Γεωγραφίας νοούμενης με την ευρεία σημασία του όρου – για να καταλήξει στην επιλογή πολιτικής συμπεριφοράς, η οποία θα επιτρέπει την επίτευξη δίκαιων στόχων». Ο ίδιος σημειώνει την σημαντική (αλλά παραγνωρισθείσα από τους συγχρόνους του) συμβολή του Mackinder, αλλά ασκεί σκληρή κριτική στον Haushofer χαρακτηρίζοντας τη Geopolitik του ως «ψευδοεπιστημονική αιτιολόγηση της πολιτικής της εδαφικής επέκτασης».

Είναι σαφές ότι ο Spykman υπήρξε ιδιαίτερα κριτικός απέναντι στον Haushofer, καθώς αναφέρει για τον γερμανό γεωγράφο: «ο Haushofer προσέδωσε στους διάφορους τύπους συνόρων ένα χαρακτήρα μυστικιστικό, ένα χαρακτήρα αγιότητας. Φτάνει μέχρι το σημείο να θεωρεί ότι τα σύνορα αυτά, είτε γιατί υπακούουν σε μια μαγική αντίληψη του χώρου, είτε για άλλους λόγους, πρέπει να τελούν εν αρμονία με κάποιο Θείο σχέδιο. Τέτοιου είδους μεταφυσικές ανοησίες δεν έχουν θέση στην ανάλυσή μου». Κριτικός όμως υπήρξε και με τον Mackinder, καθώς ο ίδιος δεν πίστευε στη νομοτελειακή αντίθεση μεταξύ των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων.

Ο Spykman, ιδρύει, θεωρητικώς το γεωγραφικό υποσύστημα της Rimland. Πρόκειται για τη Δακτύλιο Ζώνη ή Δακτύλιο Γη, που περιέχει τη Δυτική Ευρώπη, την Τουρκία, της Σαουδαραβική χερσόνησο, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, τις Ινδίες, τη Νοτιοανατολική Ασία και φθάνει μέχρι την Ιαπωνία. Η Δακτύλιος Γη περικλείει τον Heartland, ο οποίος αποτελείται από την Ανατολική Ευρώπη και την έκταση που κάλυπτε η πρώην Σοβιετική Ένωση.

Χάρτης 3: Ο Spykman και η σημασία του θαλάσσιου δακτυλίου

Ο Spykman θεωρούσε ότι η πρόοδος της τεχνολογίας θα αναιρούσε την ιδιότητα του άτρωτου Heartland, κάτι που ίσως πίστευε και ο Mackinder. Η ουσία των διαφορών συνοψίζεται στα αξιώματά τους: Ο Mackinder πίστευε ότι «Αυτός που ελέγχει την Ανατολική Ευρώπη κυριαρχεί επί του Κεντρικού Άξονος (Heartland).

Αυτός που κυριαρχεί επί του Κεντρικού Άξονα κυριαρχεί επί της Παγκόσμιας Νήσου (World Island). Αυτός που κυριαρχεί επί της Παγκόσμιας Νήσου είναι ο κυρίαρχος του κόσμου». Αντίθετα ο Spykman θεωρούσε ότι: «Αυτός που κυριαρχεί επί της Δακτυλίου Γης (Rimland) είναι ο κυρίαρχος της Ευρασίας. Ο κυρίαρχος δε της Ευρασίας κρατά τις τύχες του κόσμου στα χέρια του».

Έτσι ανατρέπεται η θεωρία του Mackinder και η Δακτύλιος Γη αποκτά μεγαλύτερη σημασία από τον Heartland. Ο Mackinder υποτίμησε τη στρατηγική σπουδαιότητα των χερσονήσων της Ευρασίας, όπου και διακυβεύθηκε η νίκη των συμμάχων στον Β' ΠΠ. Ήταν λοιπόν φυσικό η θεωρία του αναφορικά με τη σπουδαιότητα της Rimland, να αποτελέσει και ουσιαστικό θεωρητικό έρεισμα στη χάραξη της μεταπολεμικής εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ.

Άλλοι ορισμοί της Γεωπολιτικής, από σύγχρονους αγγλοσάξονες θεωρητικούς που αναδεικνύουν σαφέστατα τη Γεωγραφική επιστημολογική θεμελίωση της Γεωπολιτικής αναλύσεως, είναι οι παρακάτω:

α) Ο Saul Cohen (Geography and Politics in a World Divided, 1963) έγραφε.ότι: «Η πεμππουσία της Γεωπολιτικής είναι η μελέτη της υφισταμένης σχέσεως μεταξύ της διεθνούς πολιτικής της ισχύος και των αντιστοιχών γεωγραφικών χαρακτηριστικών, κυρίως δε αυτών των γεωγραφικών χαρακτηριστικών επί των οποίων αναπτύσσονται οι πηγές της ισχύος» και, στο έργο του Geopolitics of the World System, ότι «η πραγματική αξία της σύγχρονης γεωπολιτικής έγκειται στο ότι πρόκειται για μια δόκιμη ανάλυση των γεωγραφικών παραγόντων που βρίσκονται πίσω από τις διεθνείς σχέσεις και κινούν τις πολιτικές διαδράσεις»⁸.

β) Ο Robert Harkavy θεωρεί ότι: «Η Γεωπολιτική είναι η χαρτογραφική [Σ.Σ.: άρα γεωγραφική] αναπαράσταση των σχέσεων μεταξύ των κυρίων αντιτιθεμένων δυνάμεων». Ο Pascal Lorot γράφει το 1995 ότι «η Γεωπολιτική είναι η κόρη της Γεωγραφίας».

γ) Συμφώνως προς τον Ladis Kristof: «Ο σύγχρονος θεωρητικός της Γεωπολιτικής δεν επισκοπεί το γεωγραφικό χάρτη της Γης για να διακρίνει τι μας υπαγορεύει η φύση να κάνουμε, αλλά τι μας συμβουλεύει η φύση να κάνουμε με δεδομένες τις προτιμήσεις μας».

Εδώ, στον ορισμό αυτόν παρατηρούμε την πάγια προσέγγιση των εμπειριστών ρεαλιστών αγγλοσαξόνων επιστημόνων να συνδέουν τη γεωπολιτική ανάλυση («τι μας συμβουλεύει η Φύση να κάνουμε») με την γεωστρατηγική («με δεδομένες τις προτιμήσεις μας»). Πρόκειται για κλασικό μεθοδολογικό σφάλμα για τα μέτρα της Σύγχρονης Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης, το οποίο παρασύρει και σε λανθασμένη κριτική την, λεγομένη, «κριτική» σχολή της Γεωπολιτικής.

δ) Ο Colin Gray αναφέρει ότι «η πρώτιστη αρετή της γενικής γεωπολιτικής θεωρίας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν γίνεται κατάχρηση, βρίσκεται στο ότι εστιάζει την προσοχή μας σε διαρκείς και σταθερούς παράγοντες. Εκείνοι οι οποίοι θέλουν να κατανοήσουν τις γεωπολιτικές διαστάσεις της διεθνούς ασφάλειας πρέπει να αφομοιώσουν τις ουσιώδεις έννοιες της Γεωπολιτικής», όπως επίσης και ότι «οι πολιτικές ερμηνείες μιας παγκόσμιας, κοινής γεωγραφικής πραγματικότητας, διαδραματίζουν έναν σημαντικότερο, ενίοτε και ασύλληπτο ρόλο αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο ορίζουμε τα πολιτικά προβλήματα».

Το μείγμα Γεωπολιτικής-Γεωστρατηγικής που χρησιμοποιούσε η κλασική Αγγλοσαξονική πολιτική Γεωγραφία, η οποία λειτουργούσε, συνειδητά όμως, και στα

⁸ Cohen S.B., 2003, Geopolitics of the World System, Rowman & Littlefield Pub. Inc.,N.York.

δύο πλαίσια ταυτοχρόνως, δεν αναγνώσθηκε σωστά από τους εκπροσώπους της Κριτικής Σχολής. Δεν έγινε κατανοητό ότι οι κλασικοί Αγγλοσάξονες Γεωπολιτικοί/Γεωστρατηγικές εργάζονταν σε δύο φάσεις: στην 1η φάση πραγματοποιούσαν την Γεωπολιτική Ανάλυση του Γεωπολιτικού/ Γεωγραφικού συμπλόκου που τους απασχολούσε και στην 2η φάση προχωρούσαν στη φάση του Γεωστρατηγικού σχεδιασμού.

Η πρόταση του καθηγητή Ιωάννη Μάζη

Ως ορισμός της Γεωπολιτικής, θέλοντας να συμπεριλάβει και τα κοινωνικόπολιτικά μεγέθη της παρούσας συγκυρίας αλλά και με μία προσπάθεια να διαχωρίσει την Ανάλυση από τη Γεωστρατηγική εφαρμογή, είναι ο εξής: «Γεωπολιτική ανάλυση ενός γεωγραφικού συστήματος ανισόρροπου κατανομής ισχύος καλείται η γεωγραφική εκείνη μέθοδος η οποία μελετά, περιγράφει και προβλέπει τις συμπεριφορές και τις επιπτώσεις των σχέσεων των αντιτιθεμένων και διακριτών διεθνών δράσεων ανακατανομής ισχύος και των ιδεολογικών μεταφυσικών που τις καλύπτουν, στο πλαίσιο των γεωγραφικών συμπλοκών που οι δράσεις αυτές εντοπίζονται και λειτουργούν»⁹.

Σκέψεις για τη Γεωπολιτική και την Γεωστρατηγική

Η Γεωγραφία είναι η μητρική επιστήμη (το Γένος) και η Οικονομική Γεωγραφία το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο (το Είδος) από όπου εκπηγάζει η Γεωγραφική αυτή αναλυτική μέθοδος γνωστή ως «Γεωπολιτική». Μέθοδος, για την προσέγγιση της οποίας προτείνεται ενδεικτικό υπόδειγμα γεωγραφικής μεθοδολογίας, και είναι – εν πολλοίς- απεξαρτημένη από ιδεολογικές προσηλώσεις και ποικίλες «αφηγήσεις» που δεν επιτρέπουν στην Ανάλυση να προσεγγίσει με νηφάλιο πνεύμα τα διεθνή γεγονότα και να τα ερμηνεύσει.

Το ζήτημα της «Ανάλυσης» είναι το σημαντικότερο γιατί απαιτεί συγκεκριμένο και στιβαρό μεθοδολογικό εργαλείο (π.χ. μαθηματικό, νομικό, ιστορικό ή προσεκτικό συνδυασμό των ανωτέρω χωρίς πολυσυλλεκτισμούς) και όχι «πολιτική θεολογία».

Τα θεμελιώδη στοιχεία διαχωρισμού Γεωπολιτικής και Γεωστρατηγικής

Η φάση της εφαρμογής των συμπερασμάτων της Γεωπολιτικής, καλείται «Γεωστρατηγική» και συνεπώς, δεν είναι απαλλαγμένη από εθνικοκεντρικές θεάσεις¹⁰ και προσεγγίσεις, χωρίς αυτό να αποτελεί κάποιο μειονέκτημα για την προσέγγιση (per se) και τα ζητούμενά της. Μειονέκτημα, στη Γεωστρατηγική προσέγγιση δεν αποτελεί η επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος δια της αξιοποίησως των γεωπολιτικών συμπερασμάτων. Μειονέκτημα, για οποιαδήποτε ορθολογιστική, άρα και αποτελεσματική, προσέγγιση αποτελεί η «εθνικιστική» ή η αντίστοιχη «διεθνιστική» μεταφυσική με την εμπάθεια και τον μεσσιανισμό που τις χαρακτηρίζει αμφοτέρως.

Μεθοδολογία Συγγραφής μίας Γεωπολιτικής Ανάλυσης: Δομή, Έννοιες και Όροι¹¹

A. Ο τίτλος ενός θέματος μίας γεωπολιτικής ανάλυσης πρέπει να ορίζει τα δεδομένα και τα ζητούμενα του προβλήματός μας. Δηλαδή ορίζει:

⁹ Ι.Θ.Μάζης, Γεωπολιτική: Η Θεωρία και η Πράξη, Παπαζήσης/ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 2002.

¹⁰ Ι.Θ.Μάζης, Γεωπολιτική: Η Θεωρία και η Πράξη, Παπαζήσης/ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 2002, σελ. 42

¹¹ Ι.Θ.Μάζης, Μεθοδολογία συγγραφής μίας Γεωπολιτικής ανάλυσης, δομή, έννοιες και όροι, Περιοδικό Γεωστρατηγική, Τεύχος Νο12, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2007, σελ. 151-154.

1. Τα όρια του Γεωγραφικού Συμπλόκου το οποίο αποτελεί το γεωγραφικό πεδίο που αφορά την ανάλυσή μας.

2. Τον προς μελέτη χώρο (εσωτερικό ή εξωτερικό) του Συμπλόκου ο οποίος μας ενδιαφέρει ως πεδίο κατανομής ή ανακατανομής ισχύος, λόγω της δράσεως ενός συγκεκριμένου γεωπολιτικού παράγοντα.

3. Τον προαναφερθέντα γεωπολιτικό παράγοντα του οποίου η συμπεριφορά δύναται να επηρεάσει την κατανομή ισχύος στο εσωτερικό ή και στο εξωτερικό του δεδομένου Γεωγραφικού Συμπλόκου.

Εφαρμόζοντας τα ανωτέρω στο θέμα της Ατομικής Διατριβής: «Γεωπολιτική ανάλυση των Ρώσο- Ιρανικών σχέσεων από το 1978 έως το 2016 και αξιολόγηση του πραγματισμού της στοχεύσεως των ρωσικών και ιρανικών αντιλήψεων ως προς την προηγηθείσα ανάλυση» προκύπτουν τα παρακάτω:

Ανάλυση τίτλου θέματος:

Τα όρια του Γεωγραφικού Συμπλόκου προσδιορίζονται από τα δυο προς εξέταση κράτη « ΕΣΣΔ- Ιράν και μετά την πτώση Σοβιέτ, η Ρωσία, οι πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες που συνορεύουν με το Ιράν και το ίδιο το Ιράν».

Ο προς μελέτη Χώρος του Συμπλόκου είναι το «εσωτερικό» του γεωγραφικού Συμπλόκου ΕΣΣΔ-Ιράν και μετά την πτώση της ΕΣΣΔ είναι το «εξωτερικό» της Κεντρικής Ασίας και της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής .

Ο οριζόμενος γεωπολιτικός παράγων είναι οι «σχέσεις» Ρωσίας και Ιράν.

B. Η Ανάλυση

1^η Φάση: Στη φάση αυτή προσδιορίζουμε τα όρια των Γεωπολιτικών Συστημάτων εντός των οποίων θα επεξεργασθούμε τη δράση ή τις δράσεις του οριζόμενου στον τίτλο του θέματος, Γεωπολιτικού Παράγοντος. Έχουμε τρεις κλίμακες Συστημάτων οριζόμενες ως προς το εύρος του γεωγραφικού χώρου αναφοράς των:

1. Τα Υποσυστήματα, τα οποία αποτελούν υποσύνολα των Συστημάτων.

2. Τα Συστήματα τα οποία αποτελούν το κύριο προς εξέταση Γεωγραφικό Σύμπλοκο.

3. Τα Υπερσυστήματα, τα οποία εμπεριέχουν (ως υποσύνολο) το κύριο εξεταζόμενο Σύστημα ή και άλλα, τα οποία όμως δεν αφορούν την εξέτασή μας.

Για να ορίσουμε όμως με όρους γεωγραφικού εύρους τα ανωτέρω Συστήματα απαιτείται και ένα ποιοτικό χαρακτηριστικό το οποίο θα προσδιορίσει -με την ύπαρξή του, τις μορφές του, τη δράση του και το βαθμό επιρροών του- το εύρος των γεωγραφικών χώρων των προαναφερθέντων Συστημάτων. Χωρίς το ποιοτικό αυτό χαρακτηριστικό και τα επί μέρους χαρακτηριστικά του δεν είναι δυνατός, αλλά δεν έχει και νόημα, ο προσδιορισμός των τριών προαναφερθεισών κλιμάκων Συστημάτων.

Στο προαναφερθέν θέμα τα όρια των Συστημικών κλιμάκων ορίζονται ως εξής:

α) Σύστημα: Είναι το Γεωγραφικό Σύμπλοκο της ΕΣΣΔ/ Ρωσίας-Ιραν, όχι μόνο διότι αυτό δίδεται στον τίτλο, πράγμα που αποτελεί ήδη θεμελιώδες κριτήριο, αλλά και από το γεγονός ότι οι «Γεωπολιτικοί παράγοντες» που είναι « ΕΣΣΔ/Ρωσία και Ιράν» υπάρχουν, δρουν και επηρεάζουν το σύνολο του γεωγραφικού χώρου του Συμπλόκου.

β) Υποσυστήματα:

i) Η «Ο Καύκασος & Κεντρική Ασία»¹² η οποία αποτελούσε ένα μεγάλο μέρος της Σοβιετικής Ένωσης και έχει φυσικά σύνορα με το Ιράν.

ii) Η «Ευρύτερη Μέση Ανατολή» η οποία αποτελεί πεδίο δράσης της ΕΣΣΔ/ Ρωσίας και του Ιράν μετά την επικράτηση της Ισλαμικής επανάστασης.

iii) Υπερσύστημα: Ως Υπερσύστημα δύναται να ορισθούν οι Διεθνείς Σχέσεις και οι ενεργειακοί ανταγωνισμοί.

Εντός του συστήματος μας, οι Γεωπολιτικοί δρώντες¹³ είναι η Ρωσία, το Ιράν, η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ και η Τουρκία, ενώ πόλο ισχύος του Υπερσυστήματος αποτελούν οι ΗΠΑ .

Αφού ορίσουμε τις τρεις κλίμακες των Συστημάτων θα πρέπει να προσδιορίσουμε τα υπό εξέταση πεδία γεωπολιτικής επιρροής του «γεωπολιτικού παράγοντος» του τίτλου μας. Δηλαδή θα πρέπει να καθορίσουμε για ποιο συνδυασμό εκ των γεωπολιτικών πυλώνων θα εξετάσουμε τις επιρροές του «γεωπολιτικού παράγοντός» μας στο πλαίσιο πάντα της επιλεγμένης Συστημικής κλίμακας (π.χ. στο επίπεδο του «Συστήματος»).

Δηλαδή στην 2η φάση, θα εξετασθούν οι επιρροές των «σχέσεων» στα δύο προαναφερθέντα Υποσυστήματα και ειδικά στους «πυλώνες» της Ενεργειακής Ασφάλειας και του Πολιτισμού βασισμένο στην θρησκεία και συγκεκριμένα στο Ισλάμ.

2η Φάση: Στη φάση αυτή θα προσδιορίσουμε τις γεωπολιτικές τάσεις-δυναμικές για ένα έκαστο των εξετασθέντων υποσυστημάτων. Οι τάσεις αυτές προσδιορίζονται μόνο και αποκλειστικά με όρους «ισχύος». Απαντούν δε στα εξής ερωτήματα:

α) Σε ποιους πυλώνες κατισχύει ο «γεωπολιτικός παράγων των σχέσεων» που εξετάζουμε και συνεπώς καθορίζει ήδη ή δύναται να καθορίσει τη συμπεριφορά τους στο πλαίσιο του εκάστοτε Υποσυστήματος. Αυτή η μορφή του συμπεράσματος ορίζεται ως «θετική υποσυστημική συνιστώσα τάση ισχύος» του «γεωπολιτικού παράγοντος» στο «Εσωτερικό του Συστήματος».

β) Σε ποιους πυλώνες απορροφάται η επιρροή του «γεωπολιτικού παράγοντος» και ως εκ τούτου δεν επηρεάζει τη συνολική συμπεριφορά του υποσυστήματος. Αυτή η μορφή του συμπεράσματος ορίζεται ως «μηδενική υποσυστημική συνιστώσα τάση ισχύος» του «γεωπολιτικού παράγοντος» στο «Εσωτερικό του Συστήματος».

Γ. Η Σύνθεση είναι η διαδικασία που αφορά την εύρεση της Συνισταμένης τάσεως ισχύος του δεδομένου Γεωπολιτικού παράγοντος σε τελική συστημική κλίμακα. Αν δηλαδή έχουμε εξεύρει και προσδιορίσει τις επί μέρους συνιστώσες ισχύος (του γεωπολιτικού μας παράγοντος) σε επίπεδο Υποσυστήματος και το ζητούμενο είναι η Συνισταμένη σε συστημική κλίμακα επιπέδου Συστήματος, τότε η φάση της Σύνθεσης θα αρχίσει στο επίπεδο του Συστήματος. Αν η ζητούμενη συνισταμένη είναι σε επίπεδο Υπερσυστήματος, τότε η φάση της Σύνθεσης θα αρχίσει μετά το πέρας της Αναλύσεως των συνιστωσών του Συστήματος.

Δ. Συμπεράσματα

¹² Δρακόπουλος Λευτέρης, « Καύκασος και Κεντρική Ασία, Ισλαμική ταυτότητα και διακρατικές ταυτότητες», ΕΛΙΑΜΕΠ & Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1998, σελ. 25.

¹³ Ι.Θ.Μαζης, «Γεωπολιτική και γεωστρατηγικές της συριακής κρίσεως», εκδόσεις Λειμών, 2016, σελ. 25-26.

Το τελευταίο μέρος της ανάλυσης αποτελεί η εξαγωγή των συμπερασμάτων. Εδώ καλούμαστε να περιγράψουμε τις γεωπολιτικές δυναμικές στις οποίες υποβάλλει η «Συνισταμένη της ισχύος», του υπό εξέταση «γεωπολιτικού παράγοντος», την συμπεριφορά του εξετασθέντος Συστήματος, στο περιβάλλον του Υπερσυστήματος.

Πρέπει να αποσαφηνίσουμε ότι στο πλαίσιο της γεωπολιτικής ανάλυσης της παρούσης διατριβής δεν καταθέτουμε προτάσεις. Ανακαλύπτουμε και περιγράφουμε δομές, δράσεις, λειτουργίες, επιρροές, μορφές, δυναμικές του γεωπολιτικού παράγοντος. Επίσης περιγράφουμε και τις συμπεριφορές του Συστήματος.

Οι προτάσεις, δεν αποτελούν αντικείμενο της Γεωπολιτικής αλλά αντικείμενο της Γεωστρατηγικής προσεγγίσεως η οποία δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης ατομικής διατριβής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΣΣΔ-ΡΩΣΙΑΣ & ΙΡΑΝ

Πεδία γεωπολιτικής επιρροής

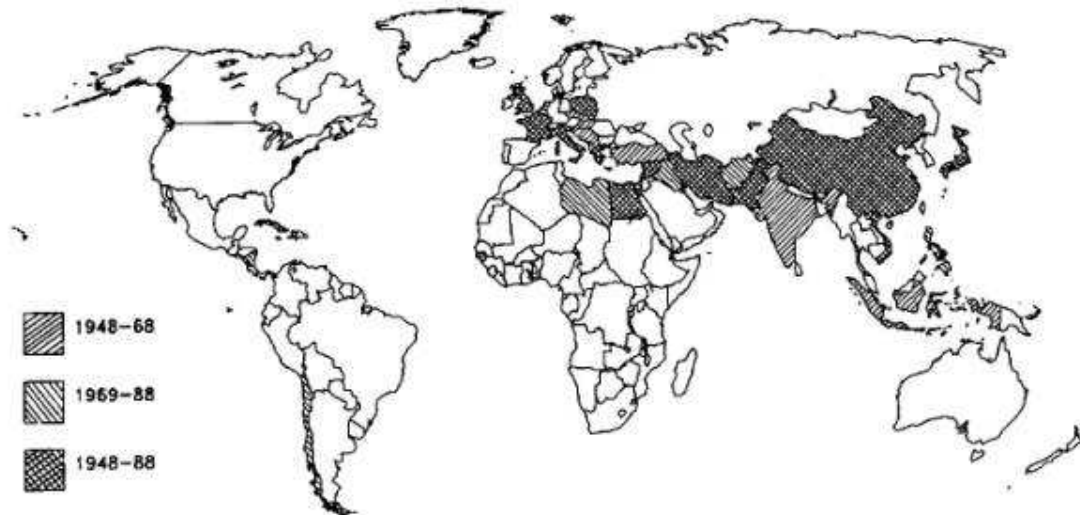
Από τα όσα αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, και κυρίως από τις θεωρίες των Mackinder και Spykman, οδηγούμαστε στη διαπίστωση ότι δεν αποτελεί στοιχείο ισχύος μόνο η γεωγραφική θέση ενός κράτους, αλλά και η κατοχή και/ή ο έλεγχος στρατηγικών θέσεων σε περιοχές ιδιαίτερου γεωπολιτικού ενδιαφέροντος και στρατηγικής σημασίας.

Όπως σημειώνει ο Brzezinski, «οι αυτοκρατορίες οικοδομήθηκαν μέσα από την προσεκτική κατάληψη και διατήρηση ζωτικών γεωγραφικών σημείων, όπως το Γιβραλτάρ, η Διώρυγα του Σουέζ, ή η Σιγκαπούρη, που χρησίμευαν ως βασικά ρυθμιστικά σημεία ή σημεία συγκράτησης των μερών σ' ένα σύστημα αυτοκρατορικού ελέγχου»¹⁴.

Ο J. Nijman, στο βιβλίο του *Η Γεωπολιτική της Ισχύος και της Σύγκρουσης: Υπερδυνάμεις στο Διεθνές Σύστημα 1945-1992*¹⁵, υποστηρίζει ότι, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο υπερδυνάμεις έδωσαν έμφαση στην αξία του «εσωτερικού τόξου» του Mackinder και της «περιμέτρου» του Spykman. Παραθέτει μάλιστα χάρτη στον οποίο φαίνεται ότι οι περισσότερες συγκρούσεις του Ψυχρού Πολέμου συνέβησαν στην Περιφέρεια και το Εσωτερικό Τόξο.

¹⁴ Brzezinski Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Νέα Σύνορα, σ. 72-73

¹⁵ Nijman, Jan. *The Geopolitics of Power and Conflict: Superpowers in the International System 1945-1992*, London: Belhaven Press, 1993 σελ. 79.

Χάρτης 4. Κατανομή συγκρούσεων κατά J. Nijman

Τα υπό εξέταση πεδία γεωπολιτικής επιρροής του «γεωπολιτικού παράγοντος» της παρούσης ατομικής διατριβής στα δύο Υποσυστήματα της Κεντρικής Ασίας και της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής αφορούν στους «πυλώνες» της Ενεργειακής Ασφάλειας και του Πολιτισμού επικεντρωμένου στην θρησκεία και συγκεκριμένα στο Ισλάμ. Προκειμένου να κατανοήσουμε την επιρροή των συγκεκριμένων «πυλώνων» πρέπει να γίνει αναφορά στην γεωπολιτική της ενέργειας αλλά και του ρόλου του διαχωρισμού του Ισλάμ σε Σιιτικό και Σουνιτικό.

Η γεωπολιτική της ενέργειας

Ιστορικά διαπιστώνεται ότι η στρατηγική αξία των πρώτων υλών έγκειται κυρίως στον έλεγχο τους παρά στην κατοχή τους. Ειδικότερα, αναφερόμενοι σε στρατηγικές πρώτες ύλες εννοούμε εκείνες που η κατοχή τους, παρέχει κύρια πλεονεκτήματα στην οικονομία και την αυτονομία της βιομηχανικής παραγωγής, ενώ αντίθετα η έλλειψή τους μπορεί να επιφέρει σημαντικό πλήγμα ή να εξαναγκάσει σε αναζήτηση και προμήθειά τους από άλλες χώρες. Το τελευταίο μπορεί να έχει ως συνέπεια πολιτικές και οικονομικές δεσμεύσεις και απώλεια πολιτικής ισχύος.

Η κατοχή, ο έλεγχος και η δυνατότητα εκμετάλλευσης πρώτων υλών αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα στις διακρατικές σχέσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αποκαλούμενες «στρατηγικές πρώτες ύλες» και ειδικότερα αυτές που αφορούν στην ενέργεια.

Όταν μιλάμε για ενέργεια, η σκέψη πηγαίνει καταρχήν στο πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Αυτές είναι οι δύο κύριες πρώτες ύλες που εδώ και πολλές δεκαετίες κινούν τη βιομηχανία, τις μεταφορές, τη γεωργία και συμβάλλουν στην τεχνολογική πρόοδο. Ειδικώς το πετρέλαιο, αποτελεί, από τον 19ο αιώνα, κύριο ενεργειακό πόρο, η κατοχή του οποίου αποτελεί επιδιωκόμενο στόχο, για την εξασφάλιση ισχύος, πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής. Ο εικοστός αιώνας δικαίως πήρε τον τίτλο «αιώνας του πετρελαίου», ενώ για όλες τις διεθνείς και περιφερειακές πολεμικές συρράξεις, πολιτικές αντιπαραθέσεις και τεχνολογικές αλλαγές υπήρξε συχνά αναφορά στην ιστορία του πετρελαίου¹⁶.

¹⁶ Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, & Power*, Free Press, 1992, σ. 24-25.

Ως παράγων ισχύος, οι πρώτες ύλες συμβάλλουν στην απόκτηση πλούτου και πολιτικής ισχύος, ενώ επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και την απόκτηση στρατιωτικής ισχύος.

Ο έλεγχος των ενεργειακών πρώτων υλών αποτελεί στρατηγικό στοιχείο και παράγοντα ισχύος για όλες τις χώρες, κυρίως τις μεγάλες δυνάμεις. Παράλληλα αποτελεί και σημαντικό συντελεστή οικονομικής αλλά και διπλωματικής ανάπτυξης και άρα παράγοντα ισχύος των χωρών που τις παράγουν, αν και συχνά αποβαίνει αιτία πολιτικών πιέσεων ή ακόμα και στρατιωτικών επεμβάσεων εκ μέρους μεγαλύτερων δυνάμεων.

Η Στρατηγική για την Ενέργεια έχει πολυδιάστατο προφίλ με συνιστώσες την Επιστήμη, την Τεχνολογία, την Οικονομική Διπλωματία, τη Στρατιωτική Ισχύ και ως επιστέγασμα όλων, την άσκηση της Πολιτικής. Δεν γνωρίζει σύνορα, αφού έχει τη δύναμη να τα διαμορφώνει αλλά και να τα ξεπερνά. Γίνεται φανερό λοιπόν, ότι η Ενέργεια αποτελεί στρατηγικό Στόχο Ισχύος.

Οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν, σημαντικό στοιχείο της ανάπτυξης των χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής και ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα ισχύος τους. Παράλληλα, στις ακτές της Μεσογείου καταλήγει σημαντικός αριθμός αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Ενεργειακή ασφάλεια

Τόσο η πολιτική κατάσταση στις περιοχές που προαναφέρθηκαν, όσο και το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα οι τιμές του αργού πετρελαίου υπερτριπλασιάστηκαν, έφεραν το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας στην πρώτη σειρά προτεραιότητας στην ατζέντα της ενεργειακής πολιτικής όλων των χωρών. Όλοι συμφωνούν ότι αυτό εκφράζεται με το τρίπτυχο των τριών “E”, ήτοι: “Energy security – Economic growth – Environmental protection¹⁷”.

Οι τρεις αυτοί πυλώνες συνδέονται άμεσα και με την εθνική ισχύ και την εθνική ασφάλεια, ενώ κατά κύριο λόγο αφορούν στην εξασφάλιση του απρόσκοπτου εφοδιασμού της οικονομίας με ενέργεια.

Παρατηρούμε ότι στο επίκεντρο των διεθνών συγκρούσεων υπάρχουν διενέξεις που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την ενέργεια. Η ενεργειακή ασφάλεια ως όρος, έγινε συνείδηση κυρίως μετά τον αραβο-ισραηλινό πόλεμο του 1973 και το εμπάργκο πετρελαίου που επέβαλαν οι αραβικές χώρες στη Δύση. Τότε η τελευταία διαπίστωσε ότι η ευημερία της εξαρτάται από μία πρώτη ύλη της οποίας την παραγωγή δεν ελέγχει, αλλά ελέγχεται από άλλες μικρότερες δυνάμεις που μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν ως όπλο, όταν αυτό χρειαστεί. Από τότε άρχισε να διαμορφώνεται η αντίληψη της ενεργειακής ασφάλειας, η οποία εκφράζεται με τρεις τρόπους:

(α) Εξασφάλιση επαρκών αποθεμάτων ώστε οποιαδήποτε απροσδόκητη εξέλιξη να μη προκαλεί αναταράξεις στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες και κοινωνίες.

(β) Ανακάλυψη και αξιοποίηση νέων κοιτασμάτων.

(γ) Εξασφάλιση των υφιστάμενων πηγών ενέργειας αλλά και ανακάλυψη νέων.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, ο όρος ενεργειακή ασφάλεια, συναρτάται στενά με την ανάγκη θωράκισης της οικονομίας από τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να

¹⁷ I. Παρίσης «Παράγοντες ισχύος στο Διεθνές Σύστημα», εκδόσεις Ινφογνώμων 2011, σελ.21

προκαλέσει μια αιφνίδια διακοπή του εφοδιασμού της με ενέργεια, καθώς επίσης και μια μεγάλη αύξηση των τιμών των υδρογονανθράκων με δυσμενείς για την οικονομία επιπτώσεις.

Από την άλλη πλευρά, προσεγγίζοντας τον προσανατολισμό: Γεωπολιτική της ενέργειας, εισερχόμαστε σε έναν χώρο επιρροών και αλληλεξαρτήσεων διεθνών δρώντων με ιδιότητες κατεχόντων-διαθετών και μη κατεχόντων-αγοραστών. Εδώ, η Ενέργεια πέραν της ιδιότητάς της ως εντατικού μεγέθους, αποκτά και εκτατική (δηλ. προσανατολισμένη) στρατηγικά υπόσταση, ως εμπορεύσιμο αγαθό.

Από αυτή την ιδιάζουσας σημασίας συναλλαγή σε παγκόσμιο επίπεδο, προέκυψε η αναγκαιότητα ύπαρξης της Ενεργειακής διπλωματίας. Σε αυτό το πλαίσιο, με οικονομικούς, γεωπολιτικούς, ακόμα και στρατιωτικο-πολιτικούς όρους, καθορίζεται η Γεωστρατηγική τόσο των χωρών-παραγωγών των ενεργειακών πόρων ως προς τη διάθεση των πόρων τους, τον τρόπο και το δρόμο διέλευσης του ενεργειακού αγαθού, καθώς και τη διαχείριση των αντίστροφων χρηματορροών προς αυτές από την εφαρμογή των ενεργειακών συμβολαίων με τις χώρες-αγοραστές.

Τα εισρεόμενα ποσά είναι ως προς το μέγεθος και την τάξη τους ικανά να μεταβάλουν αποφασιστικά το επίπεδο ζωής των πολιτών της χώρας-παραγωγού αλλά κυρίως να τονώσουν τον προϋπολογισμό της με τέτοιο τρόπο ώστε, σε συνδυασμό και με άλλα γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά της, να ανελιχθεί σε ηγεμονική στρατιωτική δύναμη (επενδύοντας σε αμυντική τεχνολογία και βιομηχανία), να εξελιχθεί σε παγκόσμιας εμβέλειας οικονομικό εταίρο (με επενδύσεις στην παγκόσμια αγορά) και τέλος να αναδυθεί ως ισχυρός πόλος επιρροής στη διεθνή σκακιέρα. Η οικονομική ακμή που προκύπτει από τη διάθεση ενεργειακών πόρων – που ως στρατηγικής σημασίας αγαθά – είναι απολύτως απαραίτητοι για την οικονομική, βιομηχανική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών-αγοραστών (αφού παίζουν καθοριστικό ρόλο σε νευραλγικούς τομείς της υπόστασής τους), δίνει τις δυνατότητες και τον απαραίτητο πολιτικά ζωτικό χώρο για σχεδίαση και άσκηση υψηλής Στρατηγικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην ουσία, πρόκειται για ένα σύστημα διοχέτευσης ισχύος μέσω των κρουσμών διάθεσης ενεργειακών πόρων, όπου με στρατηγικό τρόπο αποφασίζεται η διανομή και κατανομή τους, δημιουργώντας έτσι στρατηγικές συμμαχίες και αποδυναμώνοντας στρατηγικούς αντιπάλους. Προκύπτει αβίαστα, ότι εδώ η Ενέργεια είναι μοχλός άσκησης και προβολής ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η διαίρεση του Ισλάμ

Η διαίρεση του Ισλάμ κατέχει ιδιαίτερο ρόλο στην γεωπολιτική ανάλυση τόσο στην Κεντρική Ασία & Καύκασο, όσο και στην μέση ανατολή. Ας δούμε πως αυτή δημιουργήθηκε. Αμέσως μετά το θάνατο του Μωάμεθ τέθηκε το θέμα της διαδοχής του στη θέση του οδηγητή της ούμμα. Συνολικά τον διαδέχθηκαν τέσσερις χαλίφες: ο Αμπού Μπεκρ, ο Ομάρ, ο Οσμάν και ο Αλή. Η διαδοχή σημαδεύτηκε από σειρά δολοφονιών, μαχών και διαιτησιών για το ποιος θα αναλάμβανε τα ηνία. Ως αποτέλεσμα αυτών και ανάλογα με τον τρόπο που έπρεπε να γίνει η διαδοχή και την έννοια της ούμμα οι πιστοί διαιρέθηκαν σε αιρέσεις.

Επιπρόσθετα πρέπει να τονιστεί και η διαφορά απόψεων μεταξύ των διαφόρων ομάδων της κοινότητας των πιστών σε ότι αφορά στο ρόλο, το χρίσμα και τις ιδιότητες του Χαλίφη ή του Ιμάμη. Όλες συμφωνούν ότι ο Χαλίφης ή ο Ιμάμης κατέχει τόσο κοσμική όσο και πνευματική εξουσία, ενώ διαφωνούν στον τρόπο διαδοχής. Οι βασικές αιρέσεις είναι:

α. Ο Σουνιτισμός «Οι άνθρωποι της παράδοσης και της κοινότητας των πιστών». Οι σουνίτες παρουσιάζονται ως οι κάτοχοι της μουσουλμανικής ορθοδοξίας γιατί παρέμειναν πιστοί στην παράδοση του Προφήτη (Sunna). Αντιτίθενται με λιγότερη ή περισσότερη βία σε κάθε σχισματική τάση. Γι' αυτούς η «Θεία Αποκάλυψη» εκπληρώνεται από τον Προφήτη, ο νόμος ολόκληρος εμπεριέχεται στο Κοράνι, οι παραδόσεις καθορίζονται βάσει της ζωής του προφήτη και τελικά από ομόφωνη απόφαση της κοινότητας των πιστών. Η άσκηση της προσωπικής ερμηνείας περιέχεται στο έργο των τεσσάρων μεγάλων νομικών σχολών του 8ου και 9ου αιώνα: Της σχολής του Χαναφισμού - Της σχολής του Μαλικισμού – Της σχολής του Σουφισμού - Της σχολής του Χανμπαλισμού.

Όταν τα συστήματα αυτά τελειοποιήθηκαν θεωρήθηκε ότι οι δυνατότητες της προσωπικής ερμηνείας έκλεισαν και η προσωπική ερμηνεία δεν επιτρεπόταν στο Σουνιτισμό. Όμως στα τέλη του 19ου αιώνα ορισμένοι μουσουλμάνοι στοχαστές διακήρυξαν την επανέναρξη της προσωπικής ερμηνείας γιατί το αντίθετο θα σήμαινε και το ξεκίνημα του εκφυλισμού της μουσουλμανικής θρησκείας. Οι σουνίτες παραδέχονται ότι η κοινότητα των πιστών μπορεί να διαλέξει ελεύθερα τον αρχηγό της. Επίσης, έχοντας απομυθοποιήσει περισσότερο το πρόσωπο του Χαλίφη, θεωρούν ότι η υποταγή που οφείλουν σ' αυτόν δεν είναι άνευ όρων, αλλά μόνο όταν αυτός κυβερνά σύμφωνα με το Νόμο και δεν τους αναγκάζει σε ανυπακοή στον Αλλάχ και το λόγο του, όπως αυτός αντανακλάται στην παράδοση και το Κοράνι.

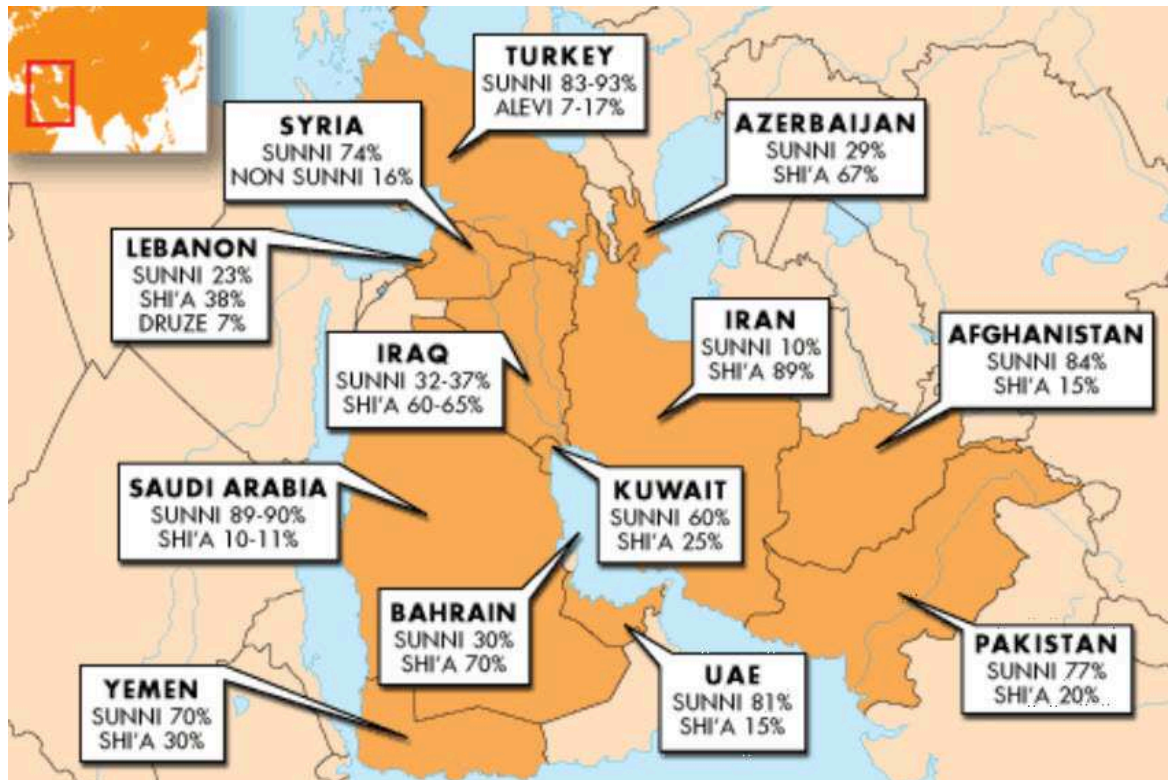
β. Ο Σιιτισμός. Η ομάδα των μουσουλμάνων που συσπειρώθηκε στο πλευρό του Αλή και πρεσβεύει την άποψη ότι η ηγεσία της κοινότητας πρέπει να επιστρέψει στην οικογένεια του Προφήτη και των απογόνων του. Στο σιιτικό Ισλάμ σε αντίθεση με το σουνιτικό υπάρχουν δύο θεμελιώδεις διαφορές: Πρώτον, η προσωπική ερμηνεία επιτρέπεται να εξασκείται από τον Ιμάμη και ελλείπει αυτού από τους εξουσιοδοτημένους από το δόγμα να ασκούν την ερμηνεία, που συνεχίζουν να ερμηνεύουν το νόμο και τη θέλησή του, και δεύτερον μόνο ο Αλλάχ, ο Προφήτης του ή ο προηγούμενος Ιμάμης μπορούν να χρίσουν τον Ιμάμη που θα είναι ο αρχηγός των πιστών, προερχόμενος επομένως από αυτούς.

Κατά συνέπεια η πλειονότητα των σιιτών πιστεύει ότι ο Ιμάμης είναι άσπιλος, τέλειος και αλάθητος κατά το πρότυπο του προφήτη. Οφείλουν λοιπόν σ' αυτόν όμοια υποταγή με αυτή που οφείλουν στο Προφήτη¹⁸.

γ. Ο Χαριζιτισμός. Οι Χαριζίτες δεν αποδέχονται ότι η απονομή του τίτλου του Χαλίφη μπορεί να εξαρτηθεί από την εκτίμηση ενός ανθρώπου, γιατί μια τέτοια απόφαση πρέπει να λαμβάνεται μόνο από το σύνολο της κοινότητας των πιστών. Πιστεύουν, όπως και οι σουνίτες ότι η κοινότητα των πιστών μπορεί να διαλέξει ελεύθερα τον αρχηγό της, χωρίς διακρίσεις φυλής και οικογενειακής καταγωγής. Το μόνο κριτήριο που αποδέχονται είναι η πίστη. Η διαγωγή του Χαλίφη πρέπει να είναι άψογη από κάθε μορφή και κάθε σοβαρή παρέκκλιση της τον μεταφέρει από το καθεστώς του «πιστού» σε αυτό του «απίστου». Θεωρούν δε βλάσφημους και ιερόσυλους αυτούς που δεν συμφωνούν με τις απόψεις τους¹⁹.

¹⁸ Οι Σίιτες είναι χωρισμένοι σε Δωδεκαδιστές, Ζαϊδίτες, Ισμαηλίτες ή Εβδομιστές, Δρούζους, Νιζαρίτες και Ασασίνους, Μουσταλίτες, καθώς και Νουζαϊρίτες ή Αλαουίτες.

¹⁹ Πέραν όμως των παραπάνω κρίνεται άξιο αναφοράς ότι υφίστανται, μεταξύ άλλων, και οι παρακάτω Ισλαμικές Αδελφότητες και μεταγενέστεροι σχηματισμοί: Σουφισμός (μυστικιστές, με έναρξη τον 7^ο αιώνα), Βαχαμπισμός (κίνημα που δημιουργήθηκε τον 18ο αιώνα στην Αραβία), Μαχντισμός (κίνημα που ιδρύθηκε στο Σουδάν προς το τέλος του 19ου αιώνα) και Σανουσιγισμός (μυστικιστική αδελφότητα που ιδρύθηκε από τον Sidi Muhammad al-Senoussi και ηγήτη τον εγγονό του Muhammad Idriss από το 1918 έως το 1951 όταν έγινε βασιλιάς της Λιβύης, που βασιλεύσε έως το πραξικόπημα του Καντάφι το 1969).

Χάρτης 5. Κατανομή Ισλαμικών δογμάτων σε Ευρύτερη Μέση Ανατολή & Κεντρική Ασία.

Η περίπτωση του Ιράν

Εδώ και τριάντα εννέα χρόνια υφίσταται μια χώρα με έντονο το επαναστατικό στοιχείο τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό πεδίο δραστηριοτήτων της πολιτικής, το Ιράν.

Όλα ξεκίνησαν όταν το 1953 οι μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ και της Βρετανίας, πρωτοστατούντος του πράκτορα της CIA Kim Roosevelt, οργάνωσαν πραξικόπημα για την ανατροπή του πρωθυπουργού του Ιράν Mohammed Mossadeq, ο οποίος κατηγορείτο για εύνοια προς την ΕΣΣΔ. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση για ανατροπή του Mossadeq έπαιξε η εθνικοποίηση της Αγγλοϊρανικής Εταιρείας Πετρελαίου. Στην εξουσία, αντί του Mossadeq, ανήλθε ο Σάχης Mohammad Reza Pahlavi, πειθήνιο όργανο των ΗΠΑ. Υπό το καθεστώς του Σάχη το Ιράν κατέστη ο ιδανικός δορυφόρος της δυτικής υπερδύναμης, σε μια περιοχή ζωτικής σημασίας για τα αμερικανικά συμφέροντα. Η εύνοια των Αμερικανών από τον Σάχη ήταν έκδηλη σε όλα τα επίπεδα, ενώ η διαπλοκή και η διαφθορά βασίλευε στο Ιράν, με τρόπο όμως που εξυπηρετούσε τους υπερατλαντικούς ανάδοχους του Σάχη²⁰.

²⁰ <http://www.magazine.apopsi.com.cy> Μιχάλης Κοντός, 30 χρόνια από την Ισλαμική Επανάσταση, 20 χρόνια από τον θάνατο του ηγέτη της, 01 Μαΐου 2009, Τεύχος 13ο

Χάρτης 6. Γεωφυσικός χάρτης του Ιράν.

Η κατάσταση αυτή εξόργιζε τους «μουλάδες», τους θρησκευτικούς ηγέτες του Σιητικού Ιράν. Ο πιο δυναμικός εξ' αυτών, ο Ruhollah Mousavi Khomeini, δραστηριοποιήθηκε έντονα κατά την δεκαετία του '60, βλέποντας τις αρχές του Ισλάμ να καταπατούνται από την ελεγχόμενη κυβέρνηση του Σάχη. Το 1964 ο Khomeini αντιέθηκε σφόδρα σε νόμο που ψήφισε το ιρανικό κοινοβούλιο και ο οποίος παραχωρούσε διπλωματική ασυλία στις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις που βρίσκονταν στο Ιράν και βάσει το οποίοι θα υπόκειντο μόνο στα αμερικανικά δικαστήρια και τους αμερικανικούς νόμους. Ο Khomeini χαρακτήρισε τον νόμο ντροπιαστικό και υποστήριξε ότι καθιστούσε του Ιράν αποικία των Αμερικανών²¹.

Η δραστηριότητά του αυτή τον οδήγησε στην εξορία, αρχικά σε γειτονικές χώρες και, εν συνεχεία, στο Παρίσι. Η φωτιά της επανάστασης είχε όμως αρχίσει και η διδασκαλία του τον είχε ήδη καταστήσει μεγάλο και τρανό, ενώ του αποδόθηκε ο τίτλος του Αγιατολαχ, του μεγάλου διδασκάλου του Σιητικού Ισλάμ. Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 η επαναστατική ορμή έμοιαζε ασταμάτητη. Ο Αγιατολαχ από την εξορία με μια του λέξη και μόνο εξέγειρε τα μαινόμενα πλήθη στους δρόμους της Τεχεράνης και των άλλων πόλεων του Ιράν. Οι ειρηνικές αυτές διαδηλώσεις άρχισαν

²¹ Στο ίδιο

να γίνονται πιο έντονες και ο Σάχης άρχισε σταδιακά να χάνει τον έλεγχο της εξουσίας. Ως αποκορύφωμα της αδυναμίας του αυτής και του αδιεξόδου στο οποίο είχε περιέλθει, διέταξε στις 8 Σεπτεμβρίου 1979 τις Ένοπλες Δυνάμεις να καταστείλουν βίαια τις διαδηλώσεις²².

Αν και η καταστολή των διαδηλώσεων από τα σώματα ασφαλείας ήταν βίαιη, εν τούτοις τόσο στον στρατό όσο και στην αστυνομία είχαν αρχίσει να εμφανίζονται τάσεις προσχώρησης στην επανάσταση²³. Ουσιαστικά τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν την αρχή του τέλους για τον Σάχη, ο οποίος τελικά εγκατέλειψε την εξουσία, αλλά και την χώρα τον Ιανουάριο του 1979. Την 1η Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, ο εξόριστος Khomeini επέστρεψε από την Γαλλία για να ηγηθεί της επανάστασης η οποία τελικά οδήγησε στην δημιουργία μιας νέας θεοκρατικής δημοκρατίας καθοδηγούμενη από τις ισλαμικές αρχές.

Υπό το καθεστώς Khomeini, η εξωτερική πολιτική του Ιράν χαρακτηριζόταν από την προσπάθεια εκμηδενισμού οποιασδήποτε εξωτερικής επιρροής και την διάχυση της Ισλαμικής Επανάστασης. Στα λόγια²⁴ του ίδιου του Αγιατολαχ συνοψίζονται όλες οι αρχές του επαναστατικού ρεύματος σκέψης. «θα εξάγουμε την επανάστασή μας σε ολόκληρο τον κόσμο και μέχρι η κραυγή²⁵ δεν υπάρχει Θεός, αλλά Ο Θεός αντηχήσει σε όλο τον κόσμο θα υπάρχει ένας διαρκής αγώνας»

Η προσπάθεια εξάπλωσης της επανάστασης θεωρείται ότι ξεκίνησε από τις αρχές Μαρτίου του 1982 όταν 380 εκπρόσωποι από περισσότερες από 25 Αραβικές και Ισλαμικές χώρες συναντήθηκαν στο πρώην ξενοδοχείο Tehran Hilton για μια σύσκεψη με θέμα «Η Ιδανική Ισλαμική Κυβέρνηση». Ουσιαστικά όμως ο κύριος σκοπός τους ήταν να συντονιστούν για να ξεκινήσουν μια σειρά από μεγάλης κλίμακας επιθετικές ενέργειες εναντίον των σατανικών δυνάμεων, όπως τις χαρακτήριζαν, της Δύσης και του Κουμμουνισμού, οι οποίες εμπόδιζαν την πρόοδο και την εξάπλωση του Ισλάμ²⁶. Ο διαχωρισμός της ανθρωπότητας σε καλή και κακή και ο συνεχής αγώνας μέχρι την τελική επικράτηση του καλού αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία της επαναστατικής σκέψης. Η Ιρανική πολιτική ελίτ ουκ ολίγες φορές έχει ταυτίσει με το κακό τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ αποκαλώντας τους ως «ο μεγάλος και ο μικρός σατανάς» αντίστοιχα.

Τον Ιούνιο του 1989 ο Khomeini πέρασε στην ιστορία, σε ηλικία 87 ετών. Τον διαδέχτηκε ο δεύτερος τη τάξη στο λεγόμενο Συμβούλιο των Φρουρών της Επανάστασης, Αγιατολαχ Ali Khamenei. Αν και η επαναστατική ορμή και ο δυναμισμός του Khomeini εξέλειπαν από την Ιρανική πολιτική ζωή, εν τούτοις η βασική πολιτική κατεύθυνση παρέμεινε η ίδια: Το Ιράν θα εξακολουθούσε να είναι μια Ισλαμική Δημοκρατία, εν πολλοίς εσωστρεφής και μη φιλική προς τις θεσμικές διευθετήσεις της διεθνούς κοινωνίας. Ταυτόχρονα όμως, θα παρέμενε μια περιφερειακή δύναμη η οποία, βασισμένη στην κοινωνική συνοχή, την παλλαϊκή αποδοχή της πρωτοκαθεδρίας των μουλάδων, τον στρατό και τον πλούτο της σε πετρέλαιο, θα διεκδικούσε την διαρκή αναβάθμιση του ρόλου της στο περιφερειακό υποσύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

²²Η ημέρα αυτή χαρακτηρίστηκε ως «Μαύρη Παρασκευή».

²³ Οπ. π. <http://www.magazine.apopsi.com.cy> Μιχάλης Κοντός, 30 χρόνια από την Ισλαμική Επανάσταση, 20 χρόνια από τον θάνατο του ηγέτη της

²⁴ Speeches and Messages of Imam Khomeini on the Unity of the Muslims 11 February 1979, p.108, undated, distributed by the Ministry of Islamic Guidance, Tehran, (quoted in Wright, Robin, Sacred Rage (2001), p. 27

²⁵ Αποτελεί χαρακτηριστικό σύνθημα των Μουσουλμάνων, θέλοντας να τονίσουν ότι υπάρχει μόνο ένας Θεός (Αλλάχ) και προφήτης αυτού ο Μωάμεθ.

²⁶ Wright Robin, Association of Militant Clerics and the Pasdaran Islamic Revolutionary Guards., Sacred Rage (2001), p.28

Στην μετά Khomeini εποχή δύο βασικά ζεύγη αντίθετων τάσεων στηρίζουν σχεδόν όλες τις προοπτικές της εξωτερικής πολιτικής στο Ιράν. Το πρώτο είναι μεταξύ της ολοκληρωτικής απόρριψης της τρέχουσας διεθνούς τάξης από το Ιράν και της επιθυμίας του να βελτιώσει τη θέση του εντός αυτής της τάξης. Το δεύτερο είναι μεταξύ της αίσθησης της σημαντικότητας της χώρας ως περιφερειακού και παγκόσμιου παίκτη και της παρόρμησής της να τονίζει τις ιρανικές ανασφάλειες και την στρατηγική του μοναξιά. Η μοναδική κατευθυντήρια αρχή της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής που σε καμία περίπτωση δεν τίθεται προς συζήτηση είναι ο εθνικισμός και ειδικά η έμφαση στην εθνική κυριαρχία απέναντι στην παγκόσμια αλαζονεία²⁷.

Εν ολίγοις, υπάρχει σχεδόν μια συναίνεση όσον αφορά τους γενικούς στόχους της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής: την ενίσχυση του ρόλου του Ιράν στη Μέση Ανατολή και τη διατήρηση της ισλαμικής ταυτότητα της χώρας, παρά την αντίδραση των παγκόσμιων δυνάμεων. Εκεί που υπάρχει χώρος για συζήτηση είναι πάνω στο πεδίο εφαρμογής της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν και στα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να επιτύχει αυτούς τους στόχους. Θα ήταν λάθος να περιοριστούν αυτές οι συζητήσεις σε έναν ανταγωνισμό μεταξύ σκληροπυρηνικών και ιδεολόγων, από τη μία πλευρά, και εκείνων που θέλουν μια διευθέτηση με τη Δύση από την άλλη²⁸.

Οι στοχαστές της κυρίαρχης τάσης της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής μπορεί να εκληφθούν ότι ταιριάζουν σε τρεις μεγάλες σχολές: τους ισλαμιστές ιδεαλιστές (δηλαδή επαναστατικούς), τους οπαδούς της περιφερειακής εξισορρόπησης ισχύος (οι οποίοι χωρίζονται σε δύο στρατόπεδα, τους επιθετικούς και τους αμυντικούς) και τους οπαδούς της παγκόσμιας εξισορρόπησης ισχύος (οι οποίοι χωρίζονται σε αρνητές και συμβιβαστικούς). Είναι αρκετά πιθανό ο καθένας τους να διαθέτει πολλές θέσεις ταυτόχρονα ή να μετακινείται από την μια στην άλλη²⁹.

Για παράδειγμα, μια ματιά σε οποιαδήποτε ομιλία του Ιρανού ηγέτη Αγιατολαχ Ali Khamenei αποκαλύπτει ότι παίρνει την θέση του πανισλαμικού ιδεαλιστή καθώς και εκείνη του επιθετικού παίκτη της περιφερειακής εξισορρόπησης ισχύος. Έχει επανειλημμένα αποκαλέσει τον σεχταρισμό ως μια δυτική συνωμοσία εναντίον του ισλαμικού κόσμου και προωθεί την ανάγκη για ισλαμική ενότητα. Την ίδια στιγμή, υποστήριξε μια επιθετική εξωτερική πολιτική εναντίον γειτονικών χωρών ως ένα μέσο για να εκτραπούν οι απειλές εναντίον του Ιράν³⁰.

Ο πρώην πρόεδρος Mohamad Hatami έχει τοποθετηθεί τόσο ως ιδεαλιστής όσο και ως υπέρμαχος της αμυντικής πολιτικής για επίτευξη περιφερειακής εξισορρόπησης ισχύος. Η οικουμενική αντίληψή του περί «διαλόγου των πολιτισμών» είναι φιλόδοξα ιδεαλιστική και όμως, η εξωτερική πολιτική του για «μείωση των εντάσεων» με τις γειτονικές χώρες, όταν ήταν Πρόεδρος, διαμορφώθηκε σε αμυντικό καλούπι. Ο πρώην πρόεδρος Mahmud Ahmadi- Nejad έχει αναγνωριστεί τουλάχιστον από έναν ιρανό πολιτικό επιστήμονα ως οπαδός της επιθετικής περιφερειακής εξισορρόπησης και ταυτόχρονα ως οπαδός της επίτευξης παγκόσμιων διευθετήσεων³¹.

Τέλος ο τωρινός Πρόεδρος Ruhani με την μέχρι στιγμής συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από μετριοπάθεια και φαίνεται να ανήκει στην κατηγορία των υπέρμαχων της αμυντικής πολιτικής για επίτευξη περιφερειακής εξισορρόπησης ισχύος, δηλαδή σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που εισηγήθηκε ο Martin Wight

²⁷ <http://www.foreignaffairs.gr>, Farideh Farhi και Saideh Lotfian, Η ιρανική εξωτερική πολιτική μετά τις εκλογές. Το εναρκτήριο λάκτισμα μεταξύ Ρεαλιστών και Ισλαμιστών Ιδεαλιστών. 20/06/2013

²⁸ Στο ίδιο

²⁹ Στο ίδιο

³⁰ Στο ίδιο

³¹ Στο ίδιο

τοποθετείται μεταξύ του υπορεύματος του ήπιου ρεαλιστή και αυτού του ορθολογικού ρεαλιστή. Ο νέος πρόεδρος του περσικού κράτους αναφερόμενος ειδικά στο ζήτημα της εξωτερικής πολιτικής, υπογράμμισε πως η μετριοπάθεια δεν σημαίνει «παράδοση» ή «σύγκρουση», «ούτε παθητικότητα, ούτε αντιπαράθεση. Η μετριοπάθεια είναι αποτελεσματική και δημιουργική αλληλεπίδραση με τον κόσμο». Ερωτηθείς δε για το Ισραήλ, ο Ιρανός πρόεδρος δήλωσε στο αμερικανικό τηλεοπτικό δίκτυο NBC News³²: «Αυτό που ευχόμαστε γι' αυτήν την περιοχή είναι να κυβερνάται από την βούληση του λαού. Πιστεύουμε στις κάλπες. Δεν επιζητούμε πόλεμο με καμία χώρα. Επιζητούμε την ειρήνη και την φιλία μεταξύ των εθνών της περιοχής» «Το σημαντικό για το Ιράν είναι οι χώρες, οι λαοί της περιοχής, να έρθουν πιο κοντά και να αποτρέπουν την επίθεση και την αδικία».

Ωστόσο παρά το γεγονός ότι υφίσταται ένας πλουραλισμός απόψεων σε ζητήματα διεθνούς πολιτικής και οι ιρανοί πολιτικοί εντάσσονται και στα τρία ρεύματα σκέψης, η κυρίαρχη τάση ταυτίζεται με αυτήν του Ανώτατου Ηγέτη της χώρας (Faqih) και θα απασχολήσει το παρόν πόνημα. Το πολιτικό σύστημα της χώρας βασίζεται στο Σύνταγμα του 1979 και θέτει εις την κεφαλή αυτής τον Ανώτατο Ηγέτη ο οποίος είναι αρμόδιος για την επίβλεψη «γενικών πολιτικών της Ισλαμικής Δημοκρατίας». Είναι επίσης ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων και ο μόνος που είναι εξουσιοδοτημένος να κηρύξει πόλεμο. Ο Ανώτατος Ηγέτης διορίζει επίσης τα έξι από τα δώδεκα μέλη του Συμβουλίου των Φρουρών της Επανάστασης, το οποίο με την σειρά του εγκρίνει τις υποψηφιότητες για την προεδρία κατά τις εθνικές εκλογές.

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι οι οποιεσδήποτε επιδιώξεις του Ιράν στο διεθνές πεδίο αντανakλούν τις απόψεις και τις επιθυμίες του εκάστοτε Αγιατολαχ και στην προκειμένη περίπτωση του Ali Khamenei. Εντούτοις η εσωτερική πολιτική σκηνή είναι σχετικά ισορροπημένη και οι κατά καιρούς πολιτικές κυβερνήσεις σπανίως συγκρούονται με το λεγόμενο Συμβούλιο των Φρουρών της Επανάστασης, το οποίο διατηρεί τον πρωτεύοντα ρόλο στον καθορισμό των γενικών πολιτικών κατευθύνσεων. Ούτε όμως και το Συμβούλιο παρεμποδίζει τις πολιτικές διαδικασίες και την δημοκρατική εναλλαγή στην εξουσία, νοουμένου βέβαια ότι οι αρχές της Επανάστασης τυγχάνουν σεβασμού. Το γεγονός αυτό συνιστά από μόνο του ένα παράδοξο, μια σπάνια περίπτωση παντρέματος στοιχείων ολοκληρωτισμού και δημοκρατίας³³.

Οι ιδεαλιστές Ισλαμιστές (ή επαναστατικοί) έχουν ως κύρια φιλοδοξία τους την γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των σιιτών και των σουνιτών και να προωθήσουν την ισλαμική ενότητα. Ο ισλαμικός ιδεαλισμός συχνά συνδέεται μόνο με την επανάσταση του 1979 και τα χρόνια που ακολούθησαν αμέσως μετά, και με την ιδέα της εξαγωγής της ισλαμικής επανάστασης. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτό το παρακλάδι του ιδεαλισμού συνεχίζεται μέχρι σήμερα και δεν είναι πλέον τόσο επικεντρωμένο στην εξαγωγή της επανάστασης. Αντ' αυτού, η πολιτική ζωή του Ιράν χαρακτηρίζεται από εκκλήσεις ρουτίνας για παν-ισλαμική ενότητα και διάλογο μεταξύ του μουσουλμανικού και του μη μουσουλμανικού κόσμου. Με όρους άμεσων επιπτώσεων επί της εξωτερικής πολιτικής, αυτή η σχολή υποστηρίζει ότι το Ιράν θα πρέπει να καθορίσει τα συμφέροντά του σε συντονισμό με τις ισλαμικές χώρες, μέσω οργανισμών όπως ο Οργανισμός της Ισλαμικής Συνεργασίας (Organization of the Islamic Cooperation, OIC).

³² Οι δηλώσεις αυτές έλαβαν χώρα μερικές ημέρες πριν από την μετάβασή του στη Νέα Υόρκη για την σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ

³³ Οπ. π. <http://magazine.apopsi.com.cy>, Μιχάλης Κοντός, 30 χρόνια από την Ισλαμική Επανάσταση, 20 χρόνια από τον θάνατο του ηγέτη της

Επομένως είναι λογικό να ισχυριστούμε ότι η ιρανική ηγεσία βρίσκεται στο σημείο όπου το επαναστατικό ρεύμα σκέψης συναντάει το αντίστοιχο ρεαλιστικό. Δηλαδή παράλληλα με την επιθυμία διάδοσης του δόγματος συνεξετάζονται και τα εθνικά συμφέροντα του κράτους. Για το λόγο αυτό το Ιράν παρέμενε σιωπηλό κατά την διάρκεια των συγκρούσεων της Ρωσίας και της Κίνας με τις μουσουλμανικές μειονότητες των Τσετσένων και των Ουιγούρων αντίστοιχα. Επίσης δεν δίστασε να υποστηρίξει την χριστιανική Αρμενία στις διαφορές της με το σιιτικό Αζερμπαϊτζάν. Οι πολιτικοί αυτοί ελιγμοί θυμίζουν μια άλλη επαναστατική χώρα, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Graham Fuller, την πρώην Σοβιετική Ένωση, η οποία δεν δίσταζε να εγκαταλείψει κομμουνιστικές χώρες όταν αυτό εξυπηρετούσε τα ευρύτερα εθνικά της συμφέροντα³⁴.

Από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης το Ιράν άρχισε να αποστασιοποιείται από τις κυβερνήσεις των κρατών της περιοχής. Απευθυνόμενο στους λαούς αυτής με σκοπό την εξάπλωσή της δεν δίστασε να υποκινήσει πραξικοπήματα και κάθε είδους ταραχές. Το 1981 η Ισλαμική Δημοκρατία υποστήριξε μια απόπειρα πραξικοπήματος με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης του Μπαχρέιν. Το ίδιο έτος μετά την δολοφονία³⁵ του Αιγύπτιου Προέδρου Anwar Sadat στις 6 Οκτωβρίου από τον Khalid Al-Istanbuli ένας από τους κεντρικούς δρόμους της Τεχεράνης έλαβε το όνομα του δολοφόνου. Το 1983 εξέφρασε την υποστήριξή της στους σιίτες που βομβάρδισαν πρεσβείες δυτικών χωρών στο Κουβέιτ, ενώ το 1987 ιρανοί προσκυνητές στασίασαν κατά την διάρκεια του προσκυνήματος στην Μέκκα.

Η παραβατική αυτή συμπεριφορά της Τεχεράνης, η οποία αντίκειται στις αρχές και τις επιδιώξεις μιας διεθνούς κοινωνίας, συνεχίστηκε ακόμα πιο έντονα με αποκορύφωμα την σύναψη στενών δεσμών με οργανώσεις-πολιτικά κόμματα της περιοχής όπως η Hezbollah στον Λίβανο και η Hamas στην Παλαιστίνη και οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως τρομοκρατικές από έναν αριθμό χωρών ανά τον κόσμο. Απότοκο αυτής της συμπεριφοράς αποτέλεσε η απομόνωσή του ισλαμικού καθεστώτος και η δημιουργία ενός κλίματος που κυμαινόταν από καχυποψία και δυσπιστία μέχρι εχθρότητα από τις κυβερνήσεις των κρατών της περιοχής, πλην της Συρίας.

Ο Ρωσικός μετασχηματισμός

Είναι γενικά παραδεκτό, ότι η εφαρμογή της Γεωστρατηγικής ενός κράτους περνάει μέσα από την έκφραση της εξωτερικής πολιτικής του. Στην περίπτωση της Ρωσίας, αφού ο τρόπος και η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε σχέση με την εξωτερική πολιτική δεν έχει ομοιότητες με τα αντίστοιχα των δυτικών κρατών.

Αυτή η μοναδικότητα εδράζεται σε τρεις αιτίες:

α) Το βάρος αιώνων απολυταρχικής και δεσποτικής διακυβέρνησης που είχε ως συνέπεια την ανυπαρξία εμπειρίας σε δημοκρατικές και διαφανείς διαδικασίες.

β) Στο ότι για περισσότερο από χίλια χρόνια, η εξωτερική πολιτική ασκούνταν προσωποπαγώς και όχι μέσω θεσμών. Συνεπώς, η πολιτική ελίτ που διαχειρίζονταν την εξουσία, δεν είχε υποχρέωση να λογοδοτεί στο λαό. Έτσι, είτε επρόκειτο για το τσαρικό «θεϊκό» πρότυπο, είτε για τον γενικό γραμματέα του κομμουνιστικού κόμματος, οι όποιες επιλογές και πρακτικές εφαρμόζαν υπόκειντο σε

³⁴ Fuller, Graham E., *The Future of Political Islam*, Palgrave MacMillan (2003), p. 41

³⁵ Ο Αιγύπτιος Πρόεδρος δολοφονήθηκε από μια ομάδα ισλαμιστών φονταμενταλιστών, της οποίας ηγούνταν ο τον Khalid al-Istanbuli, κατά την διάρκεια μιας στρατιωτικής παρέλασης, μη αποδεχόμενοι την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης με το Ισραήλ από τον θανόντα. Ο Khalid Al-Istanbuli και οι τρεις συνεργοί του συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν αμέσως μετά.

σιδηρά περιφρουρημένη αποδοχή και φυσικά, ήταν υπεράνω κάθε ελέγχου, κριτικής και εναλλακτικής άποψης.

γ) Στο γεγονός ότι εντέλει η θεσμική αυτή καχεξία και η συστημική ανεπάρκεια, κληρονομιά της τσαρικής και κομμουνιστικής περιόδου, επέβαλαν την μυστικοπάθεια σε οποιονδήποτε εμπλεκόταν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Η πτώση του κομμουνισμού έδωσε τη θέση της σε καθεστώς «δημοκρατικοποίησης» που όμως, όσον αφορά τις σχέσεις Κράτους – πολιτών και τη ρωσική κοινωνία σε συνάρτηση του τρόπου λήψης αποφάσεων, παραμένει αρκετά συγκεχυμένο.

Εδώ, κρίνεται σκόπιμο να γίνουν κάποιες επισημάνσεις. Ο Eric Lohr στο άρθρο του: “Russian Transformation in Historical Perspective” αναφέρει, ότι κατά κάποιο τρόπο, η θρησκεία και η πολιτιστική κουλτούρα είναι τα σημεία αναφοράς για τη μέτρηση του Ρωσικού Μετασχηματισμού³⁶. Επισημαίνει επίσης, ότι η Ρωσία ποτέ δεν έγινε γνωστή για θέματα οικονομίας και πολιτικής και υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να θεωρηθεί ότι ο κομμουνισμός για τη Ρωσία ήταν μια παροδική εκτροπή και ότι η τρέχουσα μετατροπή είναι μια επιστροφή της Ρωσίας στο παραδοσιακό ή φυσικό της μονοπάτι³⁷. Τονίζει ακόμη, ότι πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι η Ρωσία ποτέ δεν είχε δημοκρατία ή ιδιοκτησία γης, καθώς και ότι υπήρξε πλήρως συμμετέχουσα στο παγκόσμιο σύστημα λίγες δεκαετίες πριν το 1914³⁸.

Ο Eric Lohr στο ίδιο άρθρο, μνημονεύει τη θέση του Burke σύμφωνα με την οποία: οι επαναστάσεις δεν μπορούν ακαριαία να μετασχηματίσουν τη μακρά πορεία της εθνικής ιστορίας, καθώς και ότι το κόστος της βιαιότητάς τους δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί. Το κύριο πρόβλημα είναι η υπερβολική αυτοπεποίθηση των επαναστατών, ότι οι Νόμοι και οι Αρχές είναι οικουμενικές και ότι οι θεσμοί είναι μεταγίσιμοι. Επιπροσθέτως, κατά τον Burke, μόνο οι τροποποιήσεις που εκπηγάζουν από θεσμούς και νόμους ως συνέπεια της ιστορικής εξέλιξης μιας χώρας, μπορούν να επιφέρουν πραγματικούς μετασχηματισμούς με διάρκεια στο χρόνο³⁹.

Πηγαίνοντας από το γενικό στο ειδικό, ο Lohr στέκεται σε δύο διαπιστώσεις⁴⁰:

1) Η ιστορία των επαναστάσεων μας διδάσκει ότι οι χώρες γυρίζουν στις γηγενείς ιστορικά–αναπτυσσόμενες παραδόσεις και θεσμούς.

2) Η Ρωσία έχει λίγες ελκυστικές παραδόσεις και θεσμούς ιστορικά αναπτυσσόμενους όπου πάνω σε αυτούς να χτίσει μια βαθμωτή μετάβαση στη δημοκρατία και σε μια οικονομία ανοικτής αγοράς.

Ο πρόεδρος Πούτιν, άσκησε μια πολιτική στην ολιγαρχία, που φάνηκε ότι η υψηλή ρωσική πολιτική επιστρέφει σε παλιές ατραπούς οι οποίες είναι αξιότιμα μοναδικές στη Ρωσία. Συγκεκριμένα, στην αρχή της προεδρίας του συγκέντρωσε τους ολιγάρχες και στη διάσημη συνάντησή τους κατέστησε σαφές ότι αν η ολιγαρχία παρέμενε εκτός πολιτικής, θα διατηρούσε τις ανορθόδοξα αποκτηθείσες οικονομικές αυτοκρατορίες της. Οι περιπτώσεις Berezonskii, Gusinskii και Khodorkovskii επιβεβαίωσαν την ισχύ της συμφωνίας δια της παραβιάσεώς της⁴¹.

³⁶ Eric Lohr: “Russian Transformation in Historical Perspective”, Johnson’s Russia List (JRL), 2/2/2004, σελ.6.

³⁷ Eric Lohr, ό.π., σελ.1.

³⁸ Eric Lohr, ό.π., σελ.1.

³⁹ Eric Lohr, ό.π., σελ.1-2

⁴⁰ Eric Lohr, ό.π., σελ.2.

⁴¹ Eric Lohr, ό.π., σελ.3,4

Ο Lohr στο ίδιο άρθρο θίγει και το ζήτημα της ανόδου του ρωσικού έθνους, λέγοντας ότι μια από τις εξέχουσες προτεραιότητες τόσο του προέδρου Γέλτσιν όσο και του προέδρου Πούτιν, ήταν η προσπάθεια αναδόμησης του ρωσικού έθνους, και είναι γεγονός ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της η Ρωσία γίνεται όλο και περισσότερο ένα έθνος-κράτος. Παρατηρεί, ότι στη Σοβιετική Ένωση κάθε δημοκρατία είχε το δικό της κομμουνιστικό κόμμα εκτός από τους Ρώσους. Επίσης προσθέτει, ότι η ορθόδοξη πίστη –πάντα αλληλένδετη με την Ρωσική εθνική ταυτότητα- είχε κατασταλεί, και η Ρωσική ταυτότητα είχε υπαχθεί κάτω από την διευρυμένη Σοβιετική ταυτότητα υποστηριζόμενη από το καθεστώς. Παραθέτει την άποψη του αείμνηστου Αλέξανδρου Σολζενίτσιν καθώς και άλλων που διατείνονταν ότι οι Ρώσοι ασφυκτιούσαν από την Σοβιετική Αυτοκρατορία.

Η Ρωσία δείχνει να αποποιείται το ιμπεριαλιστικό παρελθόν της, αποκρούοντας προτάσεις της Λευκορωσίας για επανένωση με το Ρωσικό κράτος⁴². Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι απεμπολεί τον ηγεμονικό ρόλο της σε παγκόσμιο επίπεδο, ως Ρωσία όμως αυτή τη φορά.

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Θρασύβουλου Ν. Μαρκέτου⁴³ ως προς το θέμα της ρωσικής ταυτότητας: «Η βασικότερη συνέπεια της εφαρμογής των μοντέλων της μετακίνησης των συνόρων και των στρατηγικών συνόρων από το ρωσικό κράτος κατά τον ρου της ιστορίας του, είναι το γεγονός ότι η Ρωσία δεν εξελίχθηκε σε έθνος-κράτος». «Ήδη από νωρίς η έννοια της εθνικότητας στη Ρωσία ήταν υποδεέστερη του αυτοκρατορικού κράτους. Το αντίστοιχο της εθνικής συνείδησης της Δύσης εδώ δεν υπήρχε ποτέ, απλώς η ρωσική νοοτροπία διαμορφώθηκε γύρω από την ιδέα μιας παγκόσμιας ευρασιατικής αυτοκρατορίας. Και αυτό γιατί ήταν το κράτος που προσδιόρισε την ρωσική συλλογική συνείδηση, όχι η εθνική συνείδηση ή η Ορθοδοξία». «Η έλλειψη έθνους στη Ρωσία δεν οφείλετο μόνο στη χρήση της έννοιας των συνόρων ή μόνο στην έλλειψη εθνικής ταυτότητας. Γιατί το πατρογονικό κράτος δεν επέτρεψε επιπλέον την ανάπτυξη ζωντανής κοινωνίας των πολιτών, ευρείας πολιτικής δομής, η οποία θα εκπροσωπούσε το έθνος και θα διαμόρφωνε τις απόψεις του». «Ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, η Ρωσία χαρακτηρίζεται από τη δυσκολία γέννησης στην τεράστια γεωγραφική έκταση που καλύπτει ενός πραγματικού έθνους, κάτι που θα έχει σημαντικότερες συνέπειες για τη μελλοντική της εξέλιξη. Η σύγχρονη πολιτική σκέψη θέλει το κράτος να προϋπάρχει του έθνους, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάδυσή του και την πρόοδό του. Παρ' όλες τις αντιξοότητες στις οποίες υποβλήθηκε το ρωσικό κράτος στον ρου της ιστορίας, υπάρχει από πολύ παλαιά, γεγονός που επέτρεψε την αναγέννηση του έθνους μετά τη μακράιωνη κατάλυσή του από τους Μογγόλους. Ταυτόχρονα, όμως, αναγεννήθηκε και το κράτος, με το έθνος να παραμένει επί μακρόν απόν από το ρωσικό πολιτικό τοπίο. Αυτό είχε ως συνέπεια, όταν ήλθε η ώρα της σύγχρονης Ρωσίας, την μη διαμόρφωση ενός έθνους κατά τα δυτικά πολιτικά πρότυπα της εποχής μέσα από τα σπάργανα της ρωσικής κοινωνίας».

Η υπόθεση της παγκόσμιας ηγεμονίας, είναι ένας στόχος υψηλών απαιτήσεων και δύσβατης διαδρομής. Απαιτείται άριστη γνώση του κειμένου status quo, των τάσεων, των λεπτών ισορροπιών, αλλά πάνω από όλα είναι ζήτημα ταχύτατης αντίληψης, οξυδερκούς εκτίμησης και έγκαιρης διορατικότητας. Η δυσκολία βρίσκεται κυρίως στον προσδιορισμό του ορθού δρόμου προς το στόχο. Γιατί είναι φυσικό για ένα τέτοιο θέμα πλανητικής εμβέλειας, να υπάρχουν περισσότερες της μιας προτάσεις προς την επίτευξη του στόχου.

⁴² Eric Lohr, ό.π., σελ.5.

⁴³ Θρασύβουλος Ν. Μαρκέτος. Διδακτορική Διατριβή: «Η γεωπολιτική πρακτική της Ρωσίας στη μετασοβιετική Κεντρική Ασία». Αθήνα 2008. Εκδόσεις: «Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων».Σελ.30-31.

Σύμφωνα με την ανάλυση του Yury E. Fedorov στο άρθρο του ““Boffins” and “Buffoons”: Different Strains of Thought in Russia’s Strategic Thinking”, το τρίπτυχο εθνικά συμφέροντα, ικανότητες, απειλές για την ασφάλεια, εξετάζεται πρισματικά μέσα από τρία ρεύματα αντίληψης: Αρχικά, είναι οι σκληροί παραδοσιακοί (“hard traditionalists”)⁴⁴ που προήλθαν από τις τάξεις των κληρονόμων της διανοήσης του Σοβιετικού συντηρητισμού το ιδεολογικό οπλοστάσιο της οποίας αντιτάχθηκε στις μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ και στις δημοκρατικές αλλαγές της πρώην ΕΣΣΔ. Προσβλέπουν στην αναγέννηση μιας «οιονεί Σοβιετικής Ένωσης» ως τη μέγιστη ιστορική αποστολή και ευθύνη της Ρωσίας και αναπαράγουν βασικές αντιλήψεις της σοβιετικής εποχής σε άλλη θεωρητική βάση που εκπηγάει από τη παραδοσιακή γεωπολιτική θεωρία του 19^{ου} αιώνα με τη βοήθεια της οποίας οι συγκρούσεις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο έχουν τα αίτιά τους στην επιθυμία των κρατών για τοπική και παγκόσμια ηγεμονία. Ο πολιτικός και στρατιωτικός επεκτατισμός υπό την οπτική γωνία της κατοχής του ελέγχου πάνω στους φυσικούς πόρους, τις διεθνείς επικοινωνίες και άλλα σημεία στρατηγικής σημασίας, πιστεύεται ότι αποτελεί δεσπόζον χαρακτηριστικό και κίνητρο της διεθνούς συμπεριφοράς.

Εν κατακλείδι, η φιλοσοφία τους προϋποθέτει ότι η βασική απειλή για τη Ρωσία έρχεται από τη Δύση, ιδίως από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ που θεωρείται όργανο χειραγώγησης της Ευρώπης από τις ΗΠΑ. Θεωρείται πιθανός ένας πόλεμος στην Ευρώπη ως αποτέλεσμα της αδιάλλακτης πορείας των ΗΠΑ και κάποιων ευρωπαϊκών κρατών, ώστε να ελαχιστοποιήσουν το διεθνές προφίλ της Ρωσίας, να καταστρέψουν την πολιτική της ακεραιότητα και να εγκαθιδρύσουν ένα καθεστώς μαριονέτων ώστε να αποκτήσουν τον έλεγχο των φυσικών πόρων της Ρωσίας.

Για να αποφύγει αυτές τις απειλές η Ρωσία, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της παραπάνω φιλοσοφίας, προτείνονται: η επεξεργασία μαζικής πυρηνικής αποτροπής, η επανεγκατάσταση των συμβατικών δυνάμεων ώστε να είναι σε θέση να διεξάγουν μεγάλης κλίμακας πόλεμο στην Ευρώπη, η οικοδόμηση μιας πολύ ολοκληρωμένης στρατιωτικής και πολιτικής συμμαχίας με τα προσφάτως ανεξάρτητα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ. Για τις μουσουλμανικές χώρες υπάρχει η αντίληψη ότι πρόκειται για συμμάχους στον αγώνα με τη Δύση, αλλά ταυτόχρονα θεωρούνται πηγές τρομοκρατίας, διακίνησης ναρκωτικών και οργανωμένου εγκλήματος, τα οποία είναι στοιχεία που απειλούν την ασφάλεια της Ρωσίας. Οι εκπρόσωποι του ρεύματος αυτού, έχοντας ισχυρές θέσεις στη γραφειοκρατία και τον τομέα ασφάλειας, χρησιμοποιούν ως πρόσχημα την απειλή της Δύσης ώστε να σταματήσουν τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Εξαιτίας αυτής της στάσης τους, ονομάζονται και κρατιστές.

Το δεύτερο ρεύμα που εμφανίστηκε στην αρχή της δεκαετίας του '90, μπορεί, σύμφωνα με τον Fedorov, να ονομαστεί ρεαλιστικό ή πραγματιστικό και άρα οι υποστηρικτές του πραγματιστές (“pragmatists”)⁴⁵. Η φιλοσοφία τους βασίζεται στην προϋπόθεση ότι οι συγχωνευόμενες αναπτυσσόμενες δημοκρατίες, εμφανίζονται ως ο οικονομικός και στρατιωτικός πυρήνας ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου και ως η κύρια πηγή τεχνολογικών και κοινωνικών καινοτομιών.

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η Ρωσία ανεξάρτητα από όλα τα ιδιαίτερα προτερήματά της, έχει μόνο δύο εκδοχές: ή να συνεργαστεί με τη δημοκρατική κοινότητα, ή να απορριφθεί στο περιθώριο του παγκόσμιου συστήματος. Με άλλα λόγια, είναι αυτό που αναφέρεται ως «Ευρωπαϊκή επιλογή της Ρωσίας». Βασίζεται

⁴⁴ Yury E Fedorov.: ““Boffins” and “Buffoons”: Different Strains of Thought in Russia’s Strategic Thinking”. Chatham House, March 2006. Σελ.2.

⁴⁵ Yury E Fedorov, ό.π., σελ.3.

στην αντίληψη ότι η στρατιωτική ισχύς (και ιδιαίτερα η πυρηνική) που επί σοβιετικής εποχής αποτελούσε το κύριο εργαλείο διεθνούς επιρροής, δεν μπορεί να παίζει άλλο αυτό τον ρόλο, και η πρωταρχική πηγή της εθνικής ισχύος, συμπεριλαμβανομένης και της αναδομημένης στρατιωτικής, είναι η ικανότητα του έθνους να δημιουργεί και να προάγει υψηλή τεχνολογία, να αναπτύσσει το ανθρώπινο κεφάλαιο και να προωθήσει κοινωνικές καινοτομίες.

Τέλος, το τρίτο ρεύμα, πάντα κατά τον Fedorov, είναι αυτό των νέο-ιμπεριαλιστών (“neo-imperialists”)⁴⁶, όπου με βάση έναν πολυπολικό κόσμο ορίζονται μέσω εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας οι δύο αποστολές της Ρωσίας: η εξασφάλιση της απόλυτης κυριαρχίας της και η επανεγκαθίδρυση του διεθνούς της κύρους ως μεγάλης παγκόσμιας δύναμης. Για την επίτευξη αυτών των στόχων, η Ρωσία απαιτείται να συντηρεί μια ισχυρή πυρηνική ισχύ, να εκμεταλλευθεί την μοναδική της θέση ως μεγάλη χώρα-εξαγωγέας Ενέργειας και να ανακτήσει την κυριαρχία της πάνω στα νέο-ανεξάρτητα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣ (με μόνη εξαίρεση τα κράτη της Βαλτικής), σημείο που αποτελεί αναγκαία συνθήκη για επίτευξη του στόχου της παγκόσμιας επιρροής. Από τα παραπάνω, συνάγεται: α) η σύγκλιση των τριών ρευμάτων στο ρόλο της Ρωσίας ως παγκόσμιος δρώντος και β) η απόκλισή τους ως προς τον τρόπο που η Ρωσία θα το πετύχει.

Επίσης, διαφαίνεται⁴⁷ ότι η οικονομική ανάπτυξη που τροφοδοτείται από τα εξαιρετικά υψηλά έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου καθώς και την περιθωριοποίηση της πολιτικής αντιπαράθεσης τόσο από τα αριστερά όσο και από τα δεξιά, έχουν προσδώσει στα υψηλά κλιμάκια της Ρωσίας την αίσθηση ότι η περίοδος φθοράς, δυστυχίας και κακοδαιμονίας έχει λήξει. Κατά την άποψή τους, η ανάρρωση από την ασθένεια και η για άλλη μια φορά εμφάνιση της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης, σημαίνει ότι η Ρωσία πρέπει να συμπεριφέρεται ως μεγάλη δύναμη, ιδιαίτερα όταν οι εξαγωγές της σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο της το επιτρέπουν, παίρνοντας τη μορφή ενός πανίσχυρου πολιτικού εργαλείου.

Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας

Στις αρχές του 1990, η Ρωσία είχε προσπαθήσει να εξαναγκάσει τα άλλα κράτη-μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ) όπως η Ουκρανία και οι Βαλτικές Χώρες, να ενώσουν τις πολιτικές τους με αυτή της Ρωσίας για περικοπές στις ενεργειακές παροχές. Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, εξαιτίας της ανόδου των τιμών της Ενέργειας καθώς και της αύξησης της ενεργειακής ζήτησης ιδιαίτερα από την Κίνα και την Ινδία, η Ρωσία ανακάλυψε πάλι την Ενέργεια ως εργαλείο άσκησης πολιτικής.

Οι: De Haas, Tibold, και Cillessen στο άρθρο τους “Geo-strategy in the South Caucasus” επισημαίνουν το ρόλο της Ενέργειας ως εργαλείου ισχύος παραθέτοντας δηλώσεις και γεγονότα που συνηγορούν στην ερμηνεία αυτή. Θεωρούν ότι το ανανεωμένο ενδιαφέρον του ενεργειακού εργαλείου προκύπτει ως μέρος μιας συντονισμένης πολιτικής προσπάθειας που χρησιμοποιεί παράλληλα και την πολεμική μηχανή. Οι Αρχές της Ρωσίας, δεν κρύβουν αυτή τους την πεποίθηση η οποία παρουσιάστηκε το 2003 όταν ο πρόεδρος Πούτιν χαρακτήρισε τη ρωσική εταιρία Gazprom ένα πολιτικώς πανίσχυρο και οικονομικό μοχλό επιρροής πάνω στον υπόλοιπο κόσμο. Επιπροσθέτως, ο ρώσος υπουργός Άμυνας Ιβανόφ ισχυρίστηκε ότι η Ρωσία τώρα χρειάζεται να σκέπτεται όχι μόνο πάνω σε διπλωματικά, αλλά κυρίως, σε μέσα επιβολής για να περιφρουρήσει τα οικονομικά της συμφέροντα.

⁴⁶ Yury E Fedorov, ό.π., σελ.4

⁴⁷ Yury E.Fedorov, ό.π., σελ.5

Το ρωσικό ενδιαφέρον και η εγρήγορση στην σημαντικότητα των ενεργειακών πηγών, δεν περιορίζεται στην αξία τους ως εργαλεία ισχύος. Τα τελευταία χρόνια η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Ρωσίας έχει αντιληφθεί ότι η προστασία των ενεργειακών πηγών της είναι ζωτικού ενδιαφέροντος ως προς την εθνική ασφάλεια. Προς αυτή την κατεύθυνση σκεπτόμενος ο στρατηγός Μπαλουγιέφσκι (Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού της Ρωσίας το 2005), στη λίστα των στρατιωτικών καθηκόντων, πρόσθεσε την προστασία των ορυκτών πόρων της Ρωσίας. Επιπροσθέτως, η επιβαλλόμενη ανάγκη για προστασία των ενεργειακών πόρων επεκτείνεται και για υπεράκτιες περιοχές της Ρωσίας.

Σχετική ήταν η δήλωση του ρώσου υπουργού Άμυνας της Ρωσίας Ιβανόφ σε Κλειστή Συνάντηση για τη Ναυτιλία τον Οκτώβριο του 2005, όπου ανέφερε ότι η θωράκιση των υπεράκτιων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, συμπεριλαμβανομένων των διεργασιών εξόρυξης, βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Επίσης, δήλωσε ότι το Υπουργείο Άμυνας πρέπει να είναι σε θέση να εξασφαλίσει με στρατιωτικά μέσα την ασφάλεια των υπεράκτιων διεργασιών, παρέχοντας ειδικές υπηρεσίες κατά την αξιοποίηση και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υπεράκτιας υφαλοκρηπίδας.

Φυσικά, είναι προφανές να συμπεράνουμε ότι μια τόσο υπεύθυνη, αξιόπιστη και αυστηρή πολιτική για θέματα ασφαλείας των ενεργειακών πηγών και πόρων στο εσωτερικό μιας χώρας-παραγωγού όπως είναι η Ρωσία, θα επεκτείνεται με τα ίδια χαρακτηριστικά και μέσω της ιδιότητας της Ρωσίας ως χώρας-εξαγωγέα Ενέργειας. Εδώ όμως, εμπλέκονται και άλλοι πόλοι υλοποίησης των μέτρων αυτών όπως η εξωτερική πολιτική, οι εν δυνάμει ή εφικτές συμμαχίες και η οικονομική στρατηγική, αφού η μεταφορά και παροχή ενεργειακών πόρων ως εξαγωγίμο προϊόν περνά και καταλήγει σε ξένα μη ρωσικά εδάφη συμπεριλαμβανομένων και των εδαφών του «Εγγύς Εξωτερικού» (“Near Abroad”). Το «Εγγύς Εξωτερικό»⁴⁸ για τη Ρωσία ως προς την Ασία, είναι ο διπλός όρος που χαρακτηρίζει τις περιοχές του Νότιου Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, όπου ως «Εξωτερικό» αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία κυρίαρχων κρατών (μη υπαγομένων στη δικαιοδοσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας) και ως «Εγγύς» υπενθυμίζεται υποβόσκουσα η έννοια του ρωσικού ζωτικού χώρου (ως κεκτημένο δικαίωμα μιας μακρόχρονης ρωσικής κυριαρχίας ηγεμονικού χαρακτήρα).

Τώρα η Ρωσία φαίνεται για άλλη μια φορά να αρχίζει να «στοιβάζει εδάφη στη σειρά», δημιουργώντας στην περιφέρειά της ένα κατάλληλο περιβάλλον, που προσομοιάζει σε μικρότερη κλίμακα το Κομμουνιστικό Μπλοκ. Έτσι ερμηνεύεται η ίδρυση της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ), καθώς και του Οργανισμού Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (Collective Security Treaty Organization – CSTO). Συνεκτιμώντας τα παραπάνω, η άποψη του Furman⁴⁹ είναι ότι ο Ψυχρός Πόλεμος, ο οποίος συνεχίζεται με συγκαλυμμένη μορφή, θα σταματήσει όταν η Ρωσία μετακινηθεί από το καθεστώς της Διευθυνόμενης Δημοκρατίας (Managed Democracy) στο καθεστώς της γνήσιας Δημοκρατίας (Democracy proper), αφού αν αλλάξει η δομή της ρωσικής κοινωνίας, τότε όλο το σύστημα των εθνικών συμφερόντων θα αλλάξει.

Η σχέση της Ρωσίας με το Ιράν

Δύο φορές η ΕΣΣΔ, το 1920 με τη Περσική Σοσιαλιστική Σοβιετική Δημοκρατία στο Γκιλάν και το 1945-46 με τη Λαϊκή Κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν και την, κουρδική, Δημοκρατία του Μαχαμπάντ, αποπειράθηκε να δημιουργήσει κράτη-

⁴⁸ Andrei Kortunov. Russia and the “Near Abroad”: Looking for a Model Relationship. Σελ.3

⁴⁹ Dmitry Furman: “A Silent Cold War”, Russia in Global Affairs, Vol.4, N°2, April-June 2006. Σελ.74.

δορυφόρους στο έδαφος της Περσίας/Ιράν, που ωστόσο αποδείχθηκαν θνησιγενή. Ως εκ τούτου, η φιλύποπτη στάση των Ιρανών απέναντι στη Ρωσία είχε πολλούς λόγους να μένει ενεργή έως σχετικά πρόσφατα όταν ο Αγιατολάχ Χομεϊνί είχε χαρακτηρίσει τη Σοβιετική Ένωση ως τον «μικρότερο σατανά», ενώ τη θέση του «μεγάλου σατανά» την «χάριζε» στις ΗΠΑ.

Τα πράγματα, πάντως, άρχισαν να αλλάζουν σε μεγάλο βαθμό από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Ο θάνατος του Χομεϊνί, το τέλος του πολέμου Ιράκ-Ιράν (1980-1988), κατά τον οποίο η Μόσχα είχε επικερδείς δοσοληψίες και με τους δύο εμπόλεμους, η αποχώρηση του σοβιετικού στρατού από το Αφγανιστάν και, τέλος, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης οριοθέτησαν μια νέα περίοδο των διμερών σχέσεων.

Σύμφωνα με τον Jacques Lévesque⁵⁰ μια εξήγηση για την αναζήτηση από τη Ρωσία μιας ιδιαίτερης πολιτικής σχέσης με τον μουσουλμανικό κόσμο, έχει να κάνει με τον επίσημα διατυπωμένο γενικό στόχο της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής προς «ενδυνάμωση της πολυπολικότητας στον κόσμο», ένα δόγμα που αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '90 από τον τότε πρωθυπουργό Γιεβγκένι Πριμακόφ. Η πολυπολικότητα στην ουσία, σημαίνει τη δημιουργία πόλων αντίστασης στην ηγεμονία των ΗΠΑ στις παγκόσμιες υποθέσεις. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όπως τονίζεται στο άρθρο του ίδιου⁵¹, είναι το γεγονός ότι η Ρωσία εστίασε στην Ενέργεια, η οποία είναι η κινητήρια δύναμη για τη σημαντική επάνοδο της Ρωσίας στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Δεν εμπλέκεται μόνο με πετρέλαιο και φυσικό αέριο, αλλά και με την πυρηνική Ενέργεια την οποία οι Πούτιν και Μεντβέντεφ θεωρούν ως τομέα-κλειδί για το μέλλον. Για την ώρα, η Ρωσία υποστηρίζει το Ιράν μόνο τόσο, ώστε να μην θέτει σε κίνδυνο τη σχέση της με τη Δύση. Δεν είναι για αυτό τυχαίο, ότι το Ιράν έχει καθεστώς παρατηρητή στον Οργανισμό για την Συνεργασία της Σαγκάης, παρόλο που η Τεχεράνη επιθυμεί να γίνει πλήρες μέλος.

Όπως διατείνεται ο Lévesque⁵², το Ιράν αποτελεί ένα σημαντικό συνεταιίρο για τη Ρωσία στην περιοχή, έτσι ώστε η Μόσχα να επιθυμεί να το προστατεύει. Εξάλλου το Ιράν είναι ο τρίτος σπουδαιότερος πελάτης της Ρωσίας ως προς την προμήθεια βαρέως στρατιωτικού εξοπλισμού⁵³ και ενδεικτική περίπτωση ελεγχόμενης εξαγωγής ρωσικής πυρηνικής τεχνολογίας (η Μόσχα διατείνεται υπερηφανευόμενη ότι έχει συνάψει με την Τεχεράνη συμφωνία επιστροφής στη Ρωσία, που υπόκειται σε επιθεώρηση, όλου του καταναλισκόμενου πυρηνικού καυσίμου στις ενεργειακές εγκαταστάσεις του Bushehr).

Η Ρωσία ασκεί με διπλωματικό τρόπο πιέσεις στο Ιράν για την ευθυγράμμισή του με τις απαιτήσεις της International Atomic Energy Agency (IAEA), δίνοντας εγγυήσεις στη διεθνή κοινότητα για την μη πρόθεσή του να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα. Πάνω σε αυτό το θέμα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ρωσία δεν επιθυμεί ένα πυρηνικό Ιράν στα σύνορά της. Παρόλα αυτά, είναι σαφές ότι σίγουρα θα προτιμούσε τη συμβίωση με ένα πυρηνικό Ιράν, από τις συνέπειες μιας πάσης φύσεως στρατιωτικής επέμβασης των ΗΠΑ που θα οδηγούσαν στην αποσταθεροποίηση της περιοχής.⁵⁴

Όμως, και στην περίπτωση ισχυροποίησης του Ιράν μέσω ανάπτυξης πυρηνικού οπλοστασίου και διαμόρφωσής του σε ανερχόμενη περιφερειακή δύναμη στην περιοχή, θα άρχιζε να ασκεί αυξημένη επιρροή πάνω στις μουσουλμανικές

⁵⁰ Jacques Lévesque: "Russia and the Muslim World: The Chechnya Factor and Beyond". Montréal. Russian Analytical Digest, N°44: Russia and Islam. 2 July 2008. Σελ.7.

⁵¹ Jacques Lévesque, ό.π., σελ.7.

⁵² Jacques Lévesque, ό.π., σελ.7

⁵³ Συγκεκριμένα, από το 1992 έως το 2012, το 52% των ιρανικών εισαγωγών σε στρατιωτικό εξοπλισμό προερχόταν από τη Ρωσία. Περιοδικό «Νέα Πολιτική», τεύχος 19, Φθινόπωρο 2016.

⁵⁴ Jacques Lévesque, ό.π., σελ.8.

περιοχές των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Στο άρθρο του Magomedov⁵⁵ προσδιορίζεται ότι το Ιράν πάντα ήταν ένα κράτος-κλειδί στη Μέση Ανατολή, συνδέοντας την Κασπία με τον Ινδικό Ωκεανό στην καρδιά της Ευρασίας. Τονίζεται επίσης, ότι βρίσκεται πάνω στον ενεργειακό δρόμο Βορρά-Νότου ενώνοντας την Ινδία με την Σκανδιναβία μέσω ενός εκτεινόμενου σιδηροδρομικού δικτύου και λιμενικών υποδομών.

Η έκθεση της ΕΙΑ για το Ιράν⁵⁶ αναφέρει πως το Ιράν αποτελεί έναν ενεργειακό γίγαντα με τεράστια αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, που το τοποθετούν στην τρίτη θέση παγκοσμίως με 136,3 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου ως αποδεδειγμένα αποθέματα ή περίπου 10% των συνολικών παγκόσμιων αποδεδειγμένων αποθεμάτων πετρελαίου, και στη δεύτερη θέση παγκοσμίως (μετά τη Ρωσία) με 974 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (Tcf) αποδεδειγμένων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Το Ιράν διαθέτει 40 κοιτάσματα πετρελαίου εκ των οποίων τα 27 είναι χερσαία και τα 13 υπεράκτια. Η πλειοψηφία τους βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της χώρας στα σύνορα με το Ιράκ στην περιοχή Khuzestan.

Είναι έτσι διάχυτη η διαπίστωση, ότι η Ρωσία προσεγγίζει το Ιράν προσεκτικά και ποικιλοτρόπως. Χαρακτηριστικό, όπως αναφέρει ο Magomedov είναι το γεγονός, ότι κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο Μπακού τον Ιανουάριο του 2006 ο Υπουργός Άμυνας της Ρωσίας Σεργκέι Ιβανόφ δήλωσε ότι ένα νέο στρατιωτικό μπλοκ μπορεί να δημιουργηθεί στην περιοχή της Κασπίας στο μέλλον. Διέβλεψε, ότι το μπλοκ θα είναι ένας αυτόνομος σχηματισμός από στρατιωτικές δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν, του Ιράν, του Καζακστάν, της Ρωσίας και του Τουρκμενιστάν. Πρέπει πάντως να τονιστεί, ότι πέραν του διακαούς πόθου της Ρωσίας για κάτι τέτοιο, ρεαλιστικά είναι δύσκολο να υλοποιηθεί, αφού δεν υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών της Κασπίας και κάποια κράτη προσβλέπουν σε στρατιωτική βοήθεια από τη Ρωσία, άλλα από το NATO και τέλος κάποια και από την Κίνα.

⁵⁵ Arbakhan Magomedov: "Russia's Policy Toward the Caspian Sea Region and Relations with Iran". Trends in Russian Energy Policy. Russia and Iran. Russian Analytical Digest. N°6. 19 September 2006. σελ.16.

⁵⁶ Energy Information Administration, Country Analysis Briefs: "Iran". October 2007. Σελ.2,7.

Χάρτης 7. Ιρανικό δίκτυο αγωγών, κοιτασμάτων, εγκαταστάσεων επεξεργασίας υδρογονανθράκων.

Η συνεργασία αυτή ωστόσο δεν προήχθη στο επίπεδο μια στενής συμμαχίας. Μάλιστα, το 2010, βαριά έπεσε η σκιά στο τοπίο των σχέσεων της Τεχεράνης με την Μόσχα όταν η τελευταία προχώρησε σε πάγωμα της πώλησης των πυραύλων S-300 προς το Ιράν, μετά από απαίτηση της Ουάσιγκτον.

Η Ρωσία προσπαθεί να εδραιώσει στενές σχέσεις με το Ιράν στην αναζήτηση και παραγωγή φυσικού αερίου. Προς αυτή την κατεύθυνση, όπως αναφέρεται στο άρθρο του Magomedov⁵⁷ τον Ιούνιο του 2006 ο ιρανός πρόεδρος Μαχμούντ Αχμαντινεζάντ πρότεινε στον πρόεδρο Πούτιν να καθορίζεται από κοινού μεταξύ των κρατών τους η τιμή του φυσικού αερίου που εξάγεται στην Ευρώπη. Ο πρόεδρος Πούτιν υποστήριξε αυτή την πρωτοβουλία, αφού η Μόσχα ενδιαφέρεται να αποτρέψει ή να καθυστερήσει την παρουσία του Ιράν ως νέου ανταγωνιστή στην αγορά φυσικού αερίου της E.E. Οι συνδυασμένες προσπάθειες των δύο κρατών, αντανακλούν την πρόθεση δημιουργίας ενός είδους "OPEC φυσικού αερίου", στον οποίο ο ρωσικός ενεργειακός γίγαντας Gazprom θα παίζει ηγετικό ρόλο.

Ο Magomedov εκτιμά⁵⁸ ότι από πλευράς Ιράν, οι προσπάθειες σχηματισμού ενός "OPEC φυσικού αερίου" αναδεικνύουν τα ιρανικά σχέδια ισχυροποίησης της θέσης του στη διεθνή σκηνή. Όλα αυτά τα γεγονότα, στοχεύουν σε έναν στόχο: την ιρανική ηγεμονική εμφάνιση, καθώς και την προσπάθεια του Κρεμλίνου μέσω της

⁵⁷ Arbakhan Magomedov, ό.π., σελ.17.

⁵⁸ Arbakhan Magomedov, ό.π., σελ.17.

Gazprom να εμποδίσει την ευρωπαϊκή προσπάθεια διαφοροποίησης των πηγών εισαγωγής φυσικού αερίου. Η Ρωσία θεωρεί ότι αντλεί οφέλη από την υποστήριξη της ιρανικής προσπάθειας για σπάσιμο του αμερικανικού αποκλεισμού του στις εξαγωγές φυσικού αερίου στην αγορά της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, η Ρωσία ελπίζει ότι το Ιράν θα συνεχίσει να υποστηρίζει τις ρωσικές προσπάθειες ισχυροποίησης της επιρροής της στην ευρύτερη περιοχή Κασπίας – Μαύρης Θάλασσας.⁵⁹

Ο Γ. Ξ. Πρωτόπαπας⁶⁰ μεταξύ άλλων αναφέρει ότι: «Παράλληλα, η ιδέα για την ίδρυση ενός «ΟΠΕΚ» φυσικού αερίου που είχε προτείνει ο τότε Ρώσος πρόεδρος και νυν πρωθυπουργός Βλαντιμίρ Πούτιν, με τη συμμετοχή κρατών όπως η Βενεζουέλα και το Ιράν, δεν είναι και ότι καλύτερο για την ενεργειακή ασφάλεια των ΗΠΑ.

Ως προς το ενδεχόμενο δυναμικής σύστασης ενός «ΟPEC φυσικού αερίου», είναι μάλλον απίθανο⁶¹ η Ρωσία ως ο μεγαλύτερος παραγωγός μεταξύ των δύο, να επιθυμεί να συμφωνήσει σε ένα τέτοιο καρτέλ. Για τη Μόσχα, πρωταρχικής σημασίας είναι ο κρατικός έλεγχος πάνω στην πολιτική των εξαγωγών, έτσι, συμφωνώντας να εκχωρήσει μέρος του ελέγχου αυτού μέσω συντονισμού της πολιτικής εξαγωγών, από κοινού με άλλο ή άλλα κράτη, θα ερχόταν σε αντίθεση με την τρέχουσα πολιτική της, η οποία ως ακρογωνιαίος λίθος της έχει το δόγμα ότι: οι ρωσικοί ενεργειακοί πόροι πρέπει να εξάγονται από ρωσικό έδαφος, μέσω ρωσικών λιμένων και σταθμών, χρησιμοποιώντας ελεγχόμενες από το ρωσικό κράτος υποδομές όπως αγωγοί, σιδηρόδρομοι, δίκτυα διανομής κ.α.

Βέβαια πρέπει να γίνει αντιληπτό, ότι παρόλο που το Ιράν και η Ρωσία έχουν ισχυρούς διακρατικούς δεσμούς πάνω σε ένα ευρύ φάσμα σημαντικών θεμάτων που σχετίζονται με την Ενέργεια, η σχέση τους μπορεί να χαρακτηριστεί περίπλοκη. Ένα σημαντικό στοιχείο που επηρεάζει -σύμφωνα με τον Fee⁶²- τις ρωσο-ιρανικές σχέσεις, είναι η εφαρμογή κυρώσεων στο Ιράν εκ μέρους των ΗΠΑ, οι οποίες φαίνεται ότι είχαν ως συνέπεια να ωθήσουν τη Ρωσία και το Ιράν σε στενότερη συνεργασία, θεωρώντας τις ανεξάρτητες εξωτερικές πολιτικές τους, ως αντίβαρο στην πολιτική των ΗΠΑ.

Άλλη μια παράμετρος σύμπλευσης, όπως τονίζει στο άρθρο του ο F. C. Fee⁶³ μπορεί να θεωρηθεί ο αμοιβαίος σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας των δύο χωρών. Έτσι, για τη Ρωσία, η ενδυνάμωση της συνεργασίας με το ισλαμικό Ιράν θα προσδώσει στη Μόσχα ασπίδα προστασίας ως προς τα 20 εκατομμύρια Ρώσων σουνιτών μουσουλμάνων. Η Ρωσία αντιμετωπίζει θέμα νομιμοφροσύνης με το ριζοσπαστικό Ισλάμ που μπορεί να προξενεί ταραχές και ανταρσία στις περιοχές Volga και Καυκάσου, ενώ για το Ιράν, τα προβλήματα πηγάζουν από τις διαφορετικές εθνικότητες του πληθυσμού του. Ειδικότερα αναφέρονται ως μειονοτικοί οι Αζέροι στα βορειοδυτικά, οι Κούρδοι στα δυτικά, οι Άραβες στο νότο, οι κάτοικοι του Μπαλουχιστάν στα νοτιοανατολικά και οι Τουρκμένιοι στα βορειοανατολικά, όπου σε διαφορετικές χρονικές στιγμές όλοι αυτοί οι πληθυσμοί έχουν εκφράσει αποσχιστικές και αυτονομιστικές τάσεις. Αυτό το ενδεχόμενο, προκαλεί φόβο στην Τεχεράνη για πιθανές εξεγέρσεις στις επαρχίες αυτές. Πάντως είναι ένα θέμα που δεν πρέπει να θεωρείται υπερεκτιμημένο και υπερβολικό, αφού μπορεί να ενεργοποιήσει διεθνικές γεωπολιτικές διεργασίες.

⁵⁹ Arbakhan Magomedov, ό.π., σελ.17.

⁶⁰ Γιώργος Ξ. Πρωτόπαπας. «Ο Κόσμος του Επενδυτή» 25-26 Οκτωβρίου 2008: «Ενεργειακός γίγαντας “made in Russia”» Σελ.22

⁶¹ Florence C.Fee: “The Russian-Iranian Energy Relationship”. Middle East Economic Survey. Vol. XLIX, No 11. March 12, 2007. Σελ.4.

⁶² Florence C. Fee, ό.π., Σελ.7.

⁶³ Florence C. Fee, ό.π., σελ.6.

Μείζονος σημασίας θέμα, είναι η σχέση και η αλληλόδραση μεταξύ Ρωσίας και Ιράν ως προς τον Οργανισμό των Χωρών Εξαγωγέων Πετρελαίου (Organization for Petroleum Exporting Countries, (OPEC)). Σχετικά αναφέρεται⁶⁴ ότι ενώ η Ρωσία και το Ιράν ανταγωνίζονται για τις εξαγωγές αργού πετρελαίου, και οι δύο συμφωνούν για την ανάγκη σταθερότητας των τιμών πετρελαίου παγκοσμίως. Το Ιράν είναι μέλος του OPEC και η Ρωσία όχι, και ούτε έχει την πρόθεση σύνδεσής της στο εγγύς μέλλον. Ως μη-μέλος και απλά παρατηρητής, η Ρωσία απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα των δύο ιδιοτήτων της: ανενόχλητη ως προς τις εξαγωγές πετρελαίου αλλά και ωφελημένη από τη σταθερότητα των τιμών βάσει των ποσοστώσεων που ο OPEC παρέχει. Ταυτόχρονα η Ρωσία προσπαθεί να καλλιεργήσει καλές σχέσεις με τον OPEC ως τον ύψιστο εγγυητή της σταθερότητας των τιμών πετρελαίου. Αυτό είναι τόσο αληθές για το φυσικό αέριο, όσο και για το πετρέλαιο, εφόσον οι τιμές του φυσικού αερίου γενικώς υστερούν αυτών του πετρελαίου κατά περίπου έξι μήνες. Δεδομένου του ότι η Ρωσία αποτελεί τον μεγαλύτερο παγκοσμίως εξαγωγέα φυσικού αερίου, αυτό δίνει το έναυσμα υποστήριξης αν όχι και σύνδεσης με τον OPEC.

Η εντυπωσιακή αναβάθμιση των ρωσο-ιρανικών σχέσεων επιβεβαιώθηκε και κατά την επίσκεψη του Πούτιν στη Τεχεράνη, τον Νοέμβριο του 2015, όπου υπογράφηκαν 35 συμφωνίες που αφορούν ένα ευρύ πλαίσιο δραστηριοτήτων. Οι δύο χώρες έχουν υπογράψει συμβόλαια για την κατασκευή θερμοηλεκτρικών σταθμών και μιας σιδηροδρομικής γραμμής κόστους 2,2 δις ευρώ, η Μόσχα έχει συμφωνήσει να αγοράζει μισό εκατομμύριο βαρέλια πετρελαίου ημερησίως, ρωσικά αγροτικά και άλλα αγαθά θα διοχετεύονται στην αγορά του Ιράν, ενώ θα κατασκευάσει στο Bushehr δύο ακόμη πυρηνικούς αντιδραστήρες⁶⁵.

Παράλληλα, η Μόσχα έχει συμφωνήσει να παράσχει στο Ιράν πιστωτική γραμμή 5 δις. δολ., ενώ προωθείται με ταχύτατους ρυθμούς η ιδέα της συμφωνίας καθιέρωσης ελεύθερου εμπορίου με την «Ευρασιατική Οικονομική Ένωση». Βεβαίως, εκκρεμεί και η πώληση των S-300, αξίας 800 εκατομμυρίων δολ., λόγω κυρίως των αντιδράσεων εκ μέρους του Ισραήλ, με το οποίο η Ρωσία δεν επιθυμεί να διαρρήξει τις σχέσεις του.

Οι ανησυχίες της Δύσης, όπως ήταν αναμενόμενο, εντάθηκαν από την αναβάθμιση των σχέσεων Μόσχας– Τεχεράνης. Όπως δήλωσε πρόσφατα ο επικεφαλής της αμερικανικής στρατιωτικής διοίκησης στη Μ. Ανατολή, στρατηγός Lloyd Austin, η συνεργασία της Ρωσίας με το Ιράν δείχνει να ξεπερνά τα όρια ενός συντονισμού των επιχειρήσεων στη Συρία και οδηγείται σε στρατηγική συνεργασία.

⁶⁴ Florence C. Fee, ό.π., σελ.3

⁶⁵ Περιοδικό «Νέα πολιτική», τεύχος 19, Φθινόπωρο 2016

Το υποσύστημα του Καυκάσου & της Κεντρικής Ασίας

Ένα κεφάλαιο που έχει ιδιαίτερη βαρύτητα γεωπολιτικά για το ρωσικό κράτος, είναι αυτό του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας επειδή αποτελείται από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, οι οποίες ύστερα από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ βιώνουν ένα ιδιόμορφο καθεστώς διαπάλης της σοβιετικής κουλτούρας με τις εθνικιστικές τάσεις να αναδύονται μέσω δημοκρατικών προσωπειών σε μια προσπάθεια διαπραγματεύσιμης αυτοδιάθεσης και αναπτυξιακής πορείας με τον γνώριμο ως χθες σύντροφο και σήμερα γιγάντιο γείτονά τους, που δεν είναι άλλος από τη Ρωσία.

Χάρτης 8. Καύκασος & Κεντρική Ασία, το «μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας»

Όπως αναφέρει ο Ηλίας Κ. Αλεξόπουλος⁶⁶ στο βιβλίο του: «Οι Πολιτικοστρατηγικές Επιπτώσεις από την Κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις τρεις ανεξάρτητες Δημοκρατίες του Καυκάσου: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενίας, Γεωργίας»: Μολονότι το Μπακού αποδέχτηκε την παρουσία των ρωσικών επιχειρήσεων στη διαδικασία της εγκατάστασης των υλικών άντλησης και συμφωνήθηκε να μεταφερθούν αρκετές ποσότητες «πρώρου»⁶⁷ πετρελαίου μέσω του ρωσικού αγωγού, το Αζερμπαϊτζάν προχώρησε σταθερά στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας του από τη Μόσχα, με το να επεκτείνει τους εξωτερικούς του δεσμούς, με το να αρνείται την παρουσία ρωσικών στρατιωτικών βάσεων στο έδαφός του και με το να αναζητά τέλος, μακρόχρονες επιλογές εξαγωγής του πετρελαίου, που όμως να παρακάμπτουν τη Ρωσία.

Γίνεται εμφανής εδώ, η δυτική επιρροή ως προς τις εξαγωγές Ενέργειας από το Αζερμπαϊτζάν, που μπορεί να θεωρηθεί καρπός της έντονης πολιτικής που άσκησαν οι ΗΠΑ στην περιοχή μετά την ανεξαρτησία του, αφενός για να εκμεταλλευτούν μέσω κοινοπραξιών δυτικών εταιριών κοιτάσματα της Κασπίας σε μια προσπάθεια να αποτρέψουν το μονοπώλιο της Gazprom, και αφετέρου μαζί με

⁶⁶ Ηλίας Κ. Αλεξόπουλος «Οι Πολιτικοστρατηγικές Επιπτώσεις από την Κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις τρεις ανεξάρτητες Δημοκρατίες του Καυκάσου: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενίας, Γεωργίας». Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ.456

⁶⁷ Πρόκειται για το “early oil”: το πετρέλαιο που προέρχεται από καινούριες επενδύσεις. Βλέπε: Ηλίας Κ. Αλεξόπουλος « Οι Πολιτικοστρατηγικές Επιπτώσεις από την Κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις τρεις ανεξάρτητες Δημοκρατίες του Καυκάσου: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενίας, Γεωργίας» σελ.152.

την επιρροή τους στη γειτονική Γεωργία, να αποκόψουν το δρόμο πιθανής συνεργασίας με το Ιράν μέσω Καυκάσου

Ο Ηλίας Κ. Αλεξόπουλος θεωρεί⁶⁸ ότι: «Ο Καύκασος αποτελεί για τη Μόσχα το «μαλακό υπογάστριο» της αυτοκρατορίας της. Όποιος ελέγχει τον Καύκασο, δύναται να ελέγξει και τη Ρωσία. Αυτό είναι που θέλει να αποφύγει η Μόσχα. Γιατί δεν είναι μόνο τη Ρωσία που ελέγχει ο Καύκασος. Η θέση του είναι υψίστης γεωπολιτικής σημασίας, γιατί βρίσκεται στο σταυροδρόμι μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης, μεταξύ του Περσικού Κόλπου και της Μεσογείου».

Με άλλα λόγια, ενώνει δύο κλειστές θάλασσες: τη Μαύρη Θάλασσα και την Κασπία, οι οποίες έχουν γίνει φορείς του άκρως σημαντικού διαμετακομιστικού εμπορίου πετρελαίου και φυσικού αερίου. Μιλώντας για την περιοχή του Καυκάσου, θεωρείται⁶⁹ ιστορικά γνωστό ότι υπήρξε σταυροδρόμι εμπορικών δρόμων από τη Μεσόγειο στην Κίνα και από τη Βαλτική στον αραβικό κόσμο. Εξαιτίας της στρατηγικής του θέσης επιπλέον, ο Καύκασος έγινε το θέατρο εδαφικών διεκδικήσεων και συγκρούσεων μεταξύ της Περσικής, Οθωμανικής και Ρωσικής Αυτοκρατορίας.

Εκτός της μεγάλης εθνοτικής και γλωσσικής ποικιλομορφίας, η περιοχή περιλαμβάνει μια πληθώρα χριστιανικών και μουσουλμανικών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό, είναι το γεγονός ότι η περιοχή είναι προικισμένη σε φυσικούς πόρους όπως πετρέλαιο, φυσικό αέριο, μέταλλα, ορυκτά και άνθρακα.

Οι De Haas, Tibold, και Cillessen⁷⁰ σημειώνουν ότι στο πλαίσιο της Γεωπολιτικής, θα πρέπει να εστιαστεί προσοχή στη περιοχή του Νότιου Καυκάσου, αφού η περιοχή του Βόρειου Καυκάσου ανήκει στη Ρωσική Ομοσπονδία και αυτό υπονοεί ότι εκτός από τις ρωσικές Αρχές που έχουν απόλυτη επιρροή στην περιοχή ως προς την ασφάλεια και την πολιτική της Ενέργειας, δεν υπάρχουν άλλοι δρώντες.

Συνεπώς, η περιοχή του Νότιου Καυκάσου που απαρτίζεται από τα ανεξάρτητα κράτη της Γεωργίας, της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, είναι αυτή που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον γεωπολιτικά και ενεργειακά. Δεν πρόκειται μόνο για τα κράτη της περιοχής όπως η Τουρκία και το Ιράν, αλλά και παγκόσμιες δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ και φυσικά η γειτνιάζουσα Ρωσία, ασκούν επιρροή στην περιοχή αυτή, που είναι ισχυρά συσχετισμένη γεωπολιτικά με την Ενεργειακή Ασφάλεια, η οποία επικεντρώνεται στην ασφαλή παραγωγή, μεταφορά και χρήση των ενεργειακών πόρων.

Η Ρωσία θεωρεί το Νότιο Καύκασο, ως παραδοσιακή περιοχή επιρροής της και αντιτίθεται στην αυξανόμενη εμπλοκή της Δύσης στην περιοχή, ύστερα και από την ισχυρή στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στο Ιράκ και Αφγανιστάν, ιδιαιτέρως δε μετά από την προσχώρηση του Ουζμπεκιστάν στο ρωσικό στρατόπεδο, και την παράλληλη υιοθέτηση από τον Οργανισμό για τη Συνεργασία της Σαγκάης, μιας αντιδυτικής στάσης από το καλοκαίρι του 2006. Προφανώς, η γεωπολιτική σημασία του Νότιου Καυκάσου βασίζεται επίσης στην διαμετακόμιση των ενεργειακών πόρων, ιδιαίτερα του Αζερμπαϊτζάν, της Κασπίας Θάλασσας και των κρατών της Κεντρικής Ασίας όπως το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν. Οι ενεργειακοί αυτοί πόροι πήραν μεγαλύτερη σημασία ως αντικείμενο Γεωστρατηγικής σε μια εποχή αύξησης της ζήτησης Ενέργειας.

⁶⁸ Ηλίας Κ. Αλεξόπουλος, ό.π., σελ.470

⁶⁹ Marcel De Haas (Editor), Andrej Tibold, Vincent Cillessen: "Geo-strategy in the South Caucasus" Power Play and Energy Security of States and Organizations. November 2006. The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael. σελ.6.

⁷⁰ De Haas (Editor), Andrej Tibold, Vincent Cillessen, ό.π., σελ.5.

Η σπουδαιότητα της περιοχής αυξάνεται και από το γεγονός ότι προωθείται από τα κράτη – ενεργειακούς καταναλωτές της Δύσης, μια στρατηγική μείωσης της εξάρτησης των ενεργειακών πόρων κυρίως από τη Ρωσία και από τη Μέση Ανατολή. Εντάσεις και διαμάχες μεταξύ τοπικών, περιφερειακών και παγκόσμιων δυνάμεων, ηγεμονία σε περιοχές με αποσχιστικές τάσεις, οργανωμένο έγκλημα, είναι συνέπειες της συνέχισης αστάθειας στην περιοχή του Νότιου Καυκάσου με αποτέλεσμα να επιδρούν στο γεωπολιτικό status των τοπικών (Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία) και περιφερειακών (Τουρκία, Ιράν) δρώντων.

Έτσι, κάποιος ή όλοι οι παράγοντες αυτοί, μπορούν να επιφέρουν αστάθεια μεγαλύτερης κλίμακας στην περιοχή. Μια τέτοια εξέλιξη, θα θέσει σε κίνδυνο τη σταθερότητα στον νότιο Καύκασο, που είναι ζωτικής σημασίας προαπαιτούμενη για την αδιάλειπτη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου από την Κασπία. Η περιοχή της Κασπίας (Καύκασος και Κεντρική Ασία) διαθέτει περίπου 3-4% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου (έναντι 65% της Μέσης Ανατολής) και 4-6% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου (έναντι 34% της Μέσης Ανατολής). Οι ίδιοι πόροι του Καυκάσου σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο δεν είναι τόσο σημαντικοί.⁷¹

Η ρωσική γεωστρατηγική στην Κασπία ποικίλει στο πέρασμα του χρόνου. Σύμφωνα με τον Bahgat⁷² το ιστορικό εκτυλίχθηκε ως εξής: αρχικά η Μόσχα ισχυριζόταν ότι το Δίκαιο της Θάλασσας δεν εφαρμόζεται στην Κασπία, διότι πρόκειται για περικλειστή μάζα νερού, και οι Συνθήκες μεταξύ ΕΣΣΔ και Ιράν παραμένουν σε ισχύ. Παρόλα αυτά, η υπογραφή σημαντικών Συμφωνιών μεταξύ των άλλων τριών κρατών της Κασπίας με διεθνείς εταιρίες πετρελαίου για εξόρυξη και ανάπτυξη πηγών υδρογονανθράκων στο βυθό της, συνέτειναν ώστε η Ρωσία να αλλάξει τη στάση της. Η ρωσική πρόταση του 1996, συνίστατο στην Αρχή ότι σε μια παράκτια ζώνη 45 μιλίων, κάθε χώρα θα μπορούσε να ασκεί αποκλειστικά τα κυριαρχικά της δικαιώματα πάνω στον ορυκτό πλούτο του βυθού. Το εναπομένον κεντρικό τμήμα, παραμένει κοινή περιουσία με τις πηγές υδρογονανθράκων να εκμεταλλεύονται από κοινοπραξία εταιριών των πέντε κρατών της Κασπίας.

Ύστερα από την απόρριψη του σχεδίου αυτού από τα υπόλοιπα κράτη, η Ρωσία επανήλθε με νέα πρόταση για οριοθέτηση με τη μέθοδο της μέσης γραμμής η οποία θα διατρέχει το βυθό σε ίση απόσταση από τις απέναντι ακτές. Σε αυτή την πρόταση υπήρξε συμφωνία με το Καζακστάν το 1998, διαιρώντας έτσι την βόρεια Κασπία μεταξύ Ρωσίας-Καζακστάν, προχωρώντας σε συνεκμετάλλευση κοιτασμάτων από τα οποία περνά η οριακή γραμμή (περίπτωση των τριών κοιτασμάτων φυσικού αερίου Kurmangazy, Tsentralnoye, Khralynskoye για τα οποία υπεγράφη πρωτόκολλο τον Μάιο του 2002 μεταξύ των προέδρων Πούτιν και Ναζαρμπάγιεφ για εκμετάλλευση σε ισότιμη βάση).

Στο ως άνω άρθρο⁷³, αναφέρεται ότι παρόμοια με τη συμφωνία της με το Καζακστάν, ήταν η συμφωνία που υπέγραψε η Ρωσία τον Ιανουάριο του 2001 με το Αζερμπαϊτζάν. Απόρροια αυτών των διμερών συμφωνιών, ήταν η κοινή ανακοίνωση ότι η Βόρεια Κασπία ήταν ανοικτή για επιχειρήσεις και επενδύσεις εφόσον ευθυγραμμίζονταν συναινετικά με το νομικό καθεστώς της λεκάνης της Κασπίας. Πάντως, το Ιράν και το Τουρκμενιστάν, ανακοίνωσαν ότι οι συμφωνίες μεταξύ των ως άνω τριών κρατών, στερούνται εγκυρότητας και ότι η οριοθέτηση της Κασπίας Θάλασσας απαιτεί την ομόφωνη συμφωνία και των πέντε κρατών που βρέχονται από αυτή. Η διαφωνία περί της οριοθέτησης και εκμετάλλευσης της Κασπίας, παραμένει μεταξύ Ιράν-Ρωσίας παρόλη την μεταξύ τους συνεργασία σε θέματα

⁷¹ Marcel De Haas (Editor), Andrej Tibold, Vincent Cillessen, ό.π., σελ.12-13.

⁷² Gawdat Bahgat: "Prospects for energy cooperation in the Caspian Sea". Science Direct, Communist and Post-Communist Studies 40 (2007), 157-168. Σελ.162

⁷³ Gawdat Bahgat, ό.π., σελ.162-163

πώλησης οπλικών συστημάτων και πυρηνικής τεχνολογίας, και καθορίζει ενεργά τις μεταξύ τους σχέσεις.

Εξετάζοντας την σχέση του Ιράν με το Αζερμπαϊτζάν και τα δυο κράτη συνδέονται γεωπολιτικά. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Ιράν κατοικούν διπλάσιοι σε αριθμό Αζέροι από ότι στο ίδιο το Αζερμπαϊτζάν. Η παρουσία τουρκικών εθνικών ομάδων σε ιρανικά εδάφη εστιάζεται στο καλούμενο ιρανικό Αζερμπαϊτζάν, όπου εδρεύει η συνομοσπονδία των Κασχάϊ, των Χαμζα και των Εσφανδιάρι. Τουρκικές ομάδες κατοικούν και στην περιοχή του Βελουχιστάν⁷⁴. Η ισλαμική επανάσταση δεν επηρέασε τη θρησκευτική και κοινωνική ισορροπία του Αζερμπαϊτζάν αν και οι Αζέροι μουσουλμάνοι είναι Σίιτες. Με την ανεξαρτησία τους, οι Αζέροι βγαίνοντας από την απομόνωση της σοβιετικής περιόδου, στράφηκαν σε μια στιγμή έντονου αποπροσανατολισμού προς το τουρκικό μοντέλο επειδή το ιρανικό μοντέλο εξαιτίας των ακραίων εξάρσεων των φανατικών υποστηρικτών της εφαρμογής του Ιερού Νόμου δεν τους έπεισε να το ακολουθήσουν. Σε ό,τι αφορά την λεγόμενη τουρκική ταυτότητα των Αζέρων αξίζει να σημειωθεί πως με την άνοδο του βιοτικού τους επιπέδου εγκαταλείφθηκε η προσήλωση στο τουρκικό μοντέλο, το οποίο και έχασε την αρχική του αίγλη⁷⁵. Είναι προφανές ότι το Ιράν χρειάζεται τη φυσική γεωγραφική δίοδο που του προσφέρει το Αζερμπαϊτζάν για να συνδεθεί με την ανατολική Ευρώπη⁷⁶.

Στα ανατολικά της Κασπίας το Ιράν βρίσκεται σε καλύτερη θέση επειδή το Τατζικιστάν αναζητά το ιστορικό του παρελθόν στην περσική αυτοκρατορία. Με κοινή γλώσσα και με όμοια πολιτισμικά και θεσμικά χαρακτηριστικά, Ιρανοί και Τατζικοί αντιλαμβάνονται τον τουρκόφωνο γεωγραφικό τους περίγυρο ως εξαιρετικά εχθρικό. Στην οικονομία το Ιράν έχει προχωρήσει σε παροχή οικονομικής βοήθειας, σε βαθμό σημαντικό ώστε να μπορεί να ελέγχει τις εξελίξεις⁷⁷.

Σε ό,τι αφορά το Τουρκμενιστάν, η Τεχεράνη έχει εκφράσει την επιθυμία να συνεισφέρει οικονομικά με δάνεια για την ανάπτυξη των υποδομών προκειμένου να αναπτυχθούν σχέσεις καλής γειτονίας.

Αναφορικά με την σχέση του Ουζμπεκιστάν με το Ιράν αξίζει να σημειωθεί ό,τι αν η Τεχεράνη καταφέρει να αποτινάξει την εικόνα του απομονωμένου διεθνώς αποσταθεροποιητή, τότε ανοίγει ο δρόμος για την χάραξη δικής της πολιτικής περιφερειακής ασφάλειας με χώρες όπως το Ουζμπεκιστάν⁷⁸.

Το Καζακστάν θεωρείται εκτός Ιρανικής εμβέλειας, πέρα από τη συνηθισμένη σχέση καλής γειτονίας. Η αποδεδειγμένη ρωσική επιρροή δεν επιτρέπει την πρόσκληση τρίτων, ωστόσο η διαπραγματευτική ικανότητα της κυβέρνησης του Καζακστάν απέδειξε την σταθερή προσήλωση προς την συγκρότηση κράτους δυτικού τύπου. Το γεγονός ότι η πρώτη δυτική πρεσβεία που λειτούργησε στην Άλμα-Άτα ήταν αυτή των ΗΠΑ αντανάκλα τη θέση που κατέχει αυτή η χώρα στις προτεραιότητες της δύσης για την διείσδυση στην Κεντρική Ασία⁷⁹.

Το υποσύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής

Η Μέση Ανατολή αποτελεί μια περιοχή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τις Διεθνείς Σχέσεις, εφόσον πρόκειται για ένα ευρύ υποσύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από πολλαπλές συγκρούσεις, συνήθως μακροχρόνιες, ενώ παράλληλα έχει μεγάλη στρατηγική και οικονομική σημασία. Η κατάσταση που επικρατεί στο διεθνές σύστημα, επηρεάζει, όπως είναι φυσικό, όλα τα περιφερειακά

⁷⁴ Λ. Δρακόπουλος, «Καύκασος & Κεντρική Ασία, Ισλαμική ταυτότητα & διακρατικές σχέσεις», σελ.47.

⁷⁵ Gregory Gleason, The central Asian States :Discovering Independence, 1997.

⁷⁶ Λ. Δρακόπουλος. Ό.π., σελ. 49.

⁷⁷ Λ. Δρακόπουλος. Ό.π., σελ. 50.

⁷⁸ Λ. Δρακόπουλος. Ό.π., σελ. 50.

⁷⁹ Λ. Δρακόπουλος. Ό.π., σελ. 53.

υποσυστήματα. Ωστόσο όσο οικονομικό-πολιτική και στρατηγική αξία έχει μια περιοχή, τόσο περισσότερο επηρεάζεται από τις διεθνείς εξελίξεις, εφόσον βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Η Μέση Ανατολή, αποτελεί εν προκειμένω, ένα πολύ καλό παράδειγμα υποσυστήματος, το οποίο λόγω της σημασίας του, βρίσκεται συνεχώς στο επίκεντρο των εξελίξεων, τις οποίες τροφοδοτεί και από τις οποίες τροφοδοτείται.

Η σημασία της Μέσης Ανατολής για την διεθνή πολιτική ήταν ιδιαίτερα μεγάλη καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόσο εξαιτίας της ενεργειακής εξάρτησης της Δύσης από το πετρέλαιο του κόλπου, όσο και εξαιτίας του οικουμενικού ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων. Το τέλος του διπολισμού όμως δεν σήμανε το τέλος της σημασίας της Μέσης Ανατολής. Αντίθετα, οι αλλαγές που επήλθαν στην διεθνή σκηνή αλλά και οι δραματικές αλλαγές που προκάλεσε στην περιφέρεια η επίθεση εναντίον του Ιράκ το 1991, αύξησαν το βάρος της περιοχής αυτής, η οποία μετά την τρομοκρατική επίθεση εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών, μετατράπηκε σε απόλυτη προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής.

Ο ακριβής καθορισμός της περιοχής της Μέσης Ανατολής αποτελεί μάλλον ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς πρόκειται για μια γεωγραφική έννοια, που διαφοροποιείται κατά καιρούς, ανάλογα με τις πολιτικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά. Έτσι μέχρι τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, οι όροι που χρησιμοποιούνται αφορούν σχετικά μικρές περιοχές, όπως ο Λεβάντες (Levan ή Mackrek) ή Εγγύς Ανατολή (Proche Orient/Near East) ή η Βόρειος Αφρική (Maghreb) δηλαδή περιοχές που βρίσκονται στις ακτές της Μεσογείου. Ο όρος Μέση Ανατολή (Moyen Orient/Middle East) αρχίζει να χρησιμοποιείται κυρίως μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και υποδεικνύει μια τεράστια περιοχή, 4000Km² περίπου, που προσδιορίζεται από Βορρά προς Νότο από τα στενά του Βοσπόρου και φθάνει μέχρι το απώτατο άκρο τα Σαουδικής Αραβίας στον Ινδικό Ωκεανό, ενώ από την Δύση προς την Ανατολή ξεκινά από την Αίγυπτο και φθάνει μέχρι τα σύνορα του Αφγανιστάν και του Πακιστάν⁸⁰.

Μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, ένας νέος όρος, ακόμα ευρύτερος, κάνει την εμφάνισή του. Πρόκειται για την Ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική (Broader Middle East and North Africa). Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τον Νοέμβριο του 2003 από τον Αμερικανό Πρόεδρο George Bush και υιοθετήθηκε κατά την διάρκεια της συνόδου των οκτώ (8) πιο αναπτυγμένων κρατών (G8) στο Σή Αιλαντ των Η.Π.Α. τον Ιούνιο του 2004. Έτσι η ευρύτερη Μέση Ανατολή περιλαμβάνει πλέον όχι μόνο το Ιράν, αλλά και το Αφγανιστάν και το Πακιστάν. Η προσπάθεια διεύρυνσης του όρου Μέση Ανατολή, συμπίπτει με κεφαλαιώδους σημασίας στόχους της αμερικανικής πολιτικής, όπως διαμορφώθηκε μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, δηλαδή τον εκδημοκρατισμό των χωρών της ευρύτατης και ετερογενούς αυτής περιοχής, πράγμα που θεωρείται από την Ουάσινγκτον ως προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για την επιτυχή έκβαση του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Παρά τις δυσκολίες και την ρευστότητα που υπάρχει στον προσδιορισμό των ορίων της περιοχής, είναι ευρύτερα αποδεκτή η εξής διαίρεση:

α) Εγγύς Ανατολή, στην οποία περιλαμβάνονται το Ισραήλ, η Παλαιστίνη, η Ιορδανία, η Αίγυπτος, η Συρία, ο Λίβανος και εν μέρει και η Τουρκία, αν και πολλοί μελετητές τη τοποθετούν στην Μέση Ανατολή⁸¹.

β) Μέση Ανατολή, στην οποία περιλαμβάνονται η Τουρκία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν και το Ιράν, το οποίο αποτελεί και τμήμα του

⁸⁰ Lacoste Y, Dictionnaire de Geopolitique, Flammarion, Paris, 1995, σελ. 1050

⁸¹ Satloff R., The Greater Middle East Partnership, A Work Still Very Much in Progress, Policywatch#836, Washington Institute for Near East Policy, February 25, 2004.

υποσυστήματος του Κόλπου. Αραβο-περσικός Κόλπος, τμήματα του οποίου αποτελούν η Σαουδική Αραβία, το Μπαχρέιν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κουβέιτ, το Ομάν, το Κατάρ και η Υεμένη.

γ) Βόρειος Αφρική (Μάγκρεμπ) στην οποία ανήκουν η Αλγερία, η Λιβύη, η Τυνησία, το Μαρόκο/Δυτική Σαχάρα και η Μαυριτανία.

Το ευρύτερο υποσύστημα, λοιπόν της Μέσης Ανατολής αποτελεί πεδίο έλξης και ανταγωνισμού-για τις κατά καιρούς μεγάλες δυνάμεις, διότι:

α) Διατρέχεται από στρατηγικής σημασίας οδούς μεταφορών και επικοινωνιών, όπως για παράδειγμα η Διώρυγα του Σουέζ, ο έλεγχος της οποίας ήταν απαραίτητος για τον έλεγχο του «δρόμου των Ινδιών» ή ο έλεγχος των Στενών του Βοσπόρου, τα οποία αποτελούν εμπόδιο για την απρόσκοπτη κάθοδο των ρωσικών πλοίων προς τις θερμές θάλασσες.

β) Διαθέτει τα μεγαλύτερα γνωστά αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, με το χαμηλότερο κόστος εξόρυξης.

Όπως προκύπτει λοιπόν, ο έλεγχος της περιοχής είναι αναγκαίος για κάθε δύναμη που έχει βλέψεις παγκόσμιας ηγεμονίας και ισχύος. Για τον έλεγχο της περιοχής απαιτούνται πολιτικο-στρατιωτικές συμμαχίες, αφενός μεν με μεσαιές δυνάμεις ώστε να επιμεριστεί το κόστος και να μειωθούν οι διεθνείς αντιδράσεις και αφετέρου με περιφερειακούς δρώντες, δηλαδή με χώρες της Μέσης Ανατολής.

Εφόσον, όπως αποδεικνύεται η σύναψη των συμμαχιών με όλους τους περιφερειακούς δρώντες δεν είναι δυνατή, τότε η προσφυγή στον καταναγκασμό αποτελεί την επόμενη επιλογή της υπερδύναμης. Στα πλαίσια του καταναγκασμού περιλαμβάνονται η παροχή ανταλλαγμάτων αλλά και οι πιέσεις, η απειλή χρήσης βίας, η επιβολή εμπάργκο και η διπλωματική απομόνωση και τέλος η χρήση στρατιωτικής βίας.

Χάρτης 9. Η Μέση Ανατολή.

Η Μέση Ανατολή αποτελεί ένα ιδιαίτερα ανομοιογενές υποσύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία του εδάφους, όπως για παράδειγμα εκτεταμένες έρημοι στις χώρες του κόλπου ή εξαιρετικά εύφορες περιοχές, όπως το Δέλτα του Νείλου. Παράλληλα υπάρχει τεράστια ανισότητα στους διαθέσιμους φυσικούς πόρους κάθε χώρας, όσον αφορά το νερό και το πετρέλαιο, πράγμα το οποίο έχει οδηγήσει σε αρκετές κρίσεις μεταξύ γειτονικών κρατών (π.χ. Τουρκία-Συρία για τα νερά του Ευφράτη, Ιράκ-Κουβέιτ για το πετρέλαιο).

Διαφορές υπάρχουν, όπως είναι αναμενόμενο, και μεταξύ των πολιτευμάτων των κρατών της περιοχής, όπου τα μοναρχικά και δημοκρατικά πολιτεύματα απέχουν κατά πολύ από τα αντίστοιχα δυτικά, ενώ υπάρχει και ένα θεοκρατικό κράτος, αυτό του Ιράν. Διαφοροποιήσεις, επίσης υπάρχουν σε επίπεδο εθνικό, θρησκευτικό, γλωσσικό και πολιτισμικό, πράγμα το οποίο περιπλέκει ακόμα περισσότερο τις διακρατικές σχέσεις στην περιοχή. Έτσι ακόμα και μέσα στα πλαίσια του αραβικού κόσμου, ο οποίος αποτελεί το πιο ομοιογενές σύνολο στην περιοχή, υπάρχουν θρησκευτικές διαφοροποιήσεις, καθώς εκτός των δύο βασικών θρησκευτικών ρευμάτων, τους σουνίτες και τους σίιτες, υπάρχουν και οι Δρούζοι, οι Αλεβίτες, οι Αλαουίτες κ.τ.λ. Διαφορετικοί λαοί από τους Άραβες, είναι οι Τούρκοι, οι Εβραίοι, οι Ιρανοί, οι Αφγανοί, οι Πακιστανοί κλπ. Σημαντική επίσης είναι και η παρουσία του Κουρδικού πληθυσμού, ενός λαού που δεν έχει αποκτήσει κρατική οντότητα καθώς ο πληθυσμός αυτός διαμοιράζεται σε τέσσερα κράτη (Τουρκία, Συρία, Ιράκ και Ιράν).

ΗΠΑ, ΕΣΣΔ/ Ρωσία και Ιράν, βίοι παράλληλοι

Η πτώση του καθεστώτος του Σάχη στο Ιράν (1978) και η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν (1979) οδήγησε τον Προέδρο Κάρτερ των ΗΠΑ να αναγγείλει, με διάγγελμα του στο Κογκρέσο ένα νέο επιθετικό δόγμα. Συγκεκριμένα το 1980 ανήγγειλε ότι : «κάθε προσπάθεια από οποιαδήποτε δύναμη να θέσει υπό τον έλεγχο της την περιοχή του Περσικού κόλπου, θα θεωρηθεί ως άμεση προσβολή των ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ και θα αντιμετωπιστεί με κάθε μέσο, συμπεριλαμβανόμενης και της στρατιωτικής ισχύος»⁸².

Οι ΗΠΑ είχαν ερμηνεύσει την πτώση του Σάχη αλλά και την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν ως μια σχεδιασμένη και συντονισμένη προσπάθεια προκειμένου να διασπαστεί γεωπολιτικά η «περιβολή» της ΕΣΣΔ στην συγκεκριμένη αυτή περιοχή με συνέπειες στρατηγικές σε επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας.

Για να αντιληφθούμε τον ρόλο των δυο υπερδυνάμεων και να τον συσχετίσουμε με το Ιράν πρέπει να κάνουμε μια αναδρομή στον πόλεμο Ιράν - Ιράκ.

Ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ (1980-1988).

Ο πόλεμος μεταξύ των δύο αυτών χωρών διήρκεσε οκτώ χρόνια και κατά την διάρκειά του οι χώρες αυτές υπέστησαν βαρύτατες απώλειες σε προσωπικό και υλικό⁸³. Επίσης η παράπλευρη ζημιά στις οικονομίες τους υπήρξε εξίσου σημαντική⁸⁴.

Το 1979 ο Σαντάμ Χουσεΐν θέλοντας να εδραιώσει την κυριαρχία του στο εσωτερικό αλλά και να εκμεταλλευτεί το χάος που προκλήθηκε στο Ιράν μετά την Ισλαμική Επανάσταση, απαίτησε τον επανακαθορισμό των συνόρων επικαλούμενος το γεγονός ότι οι Άραβες κάτοικοι της περιοχής που παραχωρήθηκε στο Ιράν δυνάμει της Συμφωνίας του Αλγερίου, επιθυμούσαν να τεθούν υπό την ιρακινή κυριαρχία. Ως αποτέλεσμα των φιλοδοξιών και της προσπάθειας αθέτησης της Συμφωνίας ,τον Σεπτέμβριο του 1980 τα στρατεύματά του διέσχισαν την μεθόριο με το Ιράν και έπειτα από κάποιες επιτυχίες σταμάτησαν στα περίχωρα του Abadan.⁸⁵

Τα γεγονότα όμως διέψευσαν τις αισιόδοξες προβλέψεις του ιρακινού δικτάτορα. Οι Ιρανοί απάντησαν στην εισβολή, ενωμένοι υπό την νέα ηγεσία ακόμα και αν πολλοί ήταν αντίθετοι με την κατεύθυνση που η επανάσταση είχε λάβει. Το Σώμα των Φρουρών της Επανάστασης (Islamic Revolution Guards Corps), το οποίο ιδρύθηκε μετά την επανάσταση με σκοπό να την εξυπηρετήσει, κυρίως ως δύναμη εσωτερικής ασφαλείας μετατράπηκε σε ένα δεύτερο στρατό σπεύδοντας να αντιμετωπίσει τις δυνάμεις εισβολής. Επίσης χιλιάδες εθελοντές ενσωματώθηκαν τόσο στο Σώμα αυτό όσο και στον τακτικό στρατό για να υπερασπιστούν την χώρα, την επανάσταση και την Ισλαμική Δημοκρατία καθοδηγούμενοι από έναν συνδυασμό εθνικισμού, επαναστατικής αποστολής και θρησκευτικού ζήλου εναντίον της εξωτερικής απειλής⁸⁶. Η αφοσίωση των μη τακτικών τμημάτων (του IRGC αλλά και του οργανισμού Basij) υπήρξε μνημειώδης, καθώςον προσφέρθηκαν να καθαρίσουν τα ναρκοπέδια με τα σώματά τους ως ανθρωπίνα κύματα.

Ο πόλεμος αυτός χαρακτηρίστηκε στρατηγικής σημασίας διότι αφορούσε δύο από τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγές χώρες του κόσμου (πάνω από τα μισά πετρελαϊκά αποθέματα παγκοσμίως), επομένως ήταν φυσικό επακόλουθο

⁸² G. Tsaltas, E. Cheila, C. Koliopoulos, «Security & Cooperation in the Mediterranean: Challenges & Opportunities», Εκδόσεις Ποιότητα 2013, σελ. 57

⁸³ Μέχρι σήμερα δεν μπορεί κανείς να εκτιμήσει επακριβώς τις απώλειες. Αυτές κυμαίνονται από 500000 έως 1 εκ. νεκρούς, ένα με δύο εκατομμύρια τραυματίες, πάνω από 80.000 αιχμάλωτους πολέμου και περίπου 2,5 εκ. πρόσφυγες. Επίσης ρολόκληρες πόλεις καταστράφηκαν και το συνολικό οικονομικό κόστος εκτιμάται σε τουλάχιστο 200 δις δολάρια

⁸⁴ Matthew White First Gulf War, Iran vs. Iraq 1980-1988

⁸⁵ M. White to ίδιο.

⁸⁶ Annie Tracy Samuel, *The Dubai Initiative Attacking Iran: Lessons from the Iran-Iraq War* December 2011

πολλές χώρες ανά τον κόσμο να σπεύσουν για να λάβουν το μέρος της μιας ή της άλλης πλευράς. Οι δύο υπερδυνάμεις τάχθηκαν αρχικά στο πλευρό του Ιράκ, ωστόσο για δικούς τους λόγους η κάθε μια βοηθούσαν μυστικά το Ιράν. Η μεν Σοβιετική Ένωση δεν επιθυμούσε να έρθει σε ευθεία αντιπαράθεση με την Τεχεράνη διότι μόλις είχε εισβάλλει στο Αφγανιστάν (1980) και επιθυμούσε την μη εμπλοκή της, καθόσον στην χώρα αυτή διέμενε σημαντική μειονότητα σιιτών και Περσών⁸⁷.

Οι δε Ηνωμένες Πολιτείες τήρησαν μια περίεργη στάση⁸⁸, διότι αμφιταλαντεύονταν σχετικά με το γεγονός του πώς έπρεπε να αντιδράσουν. Πολλοί πολιτικοί αναλυτές δεν επιθυμούσαν την ανάδειξη του Ιράν ως νικητή. Ο κυριότερος λόγος ήταν ότι ο Khomeini αποτελούσε σοβαρή απειλή για την σταθερότητα στην περιοχή και τα ζωτικά συμφέροντα των Η.Π.Α., ιδιαίτερα όσον αφορά την διακίνηση του πετρελαίου και την ασφάλεια του Ισραήλ. Από την άλλη, ο Saddam φαινόταν ως ένας ψυχοπαθής, υποστηριζόμενος από την Ε.Σ.Σ.Δ. που αποτελούσε μικρότερη απειλή, αλλά σίγουρα μη φιλικά διακείμενος. Επομένως η πολιτική που προέκυψε ήταν να υποστηρίξει τα φιλοδυτικά καθεστώτα της περιοχής⁸⁹, να ενισχύσει τις άμυνές τους, ελπίζοντας ότι οι δύο αντιμαχόμενοι θα αποδυναμώνονταν τόσο ώστε να μην προκύψει από τον πόλεμο αυτό μια περιφερειακή απειλή για την περιοχή.

Αντιθέτως το Ιράν είχε την υποστήριξη των απομονωμένων διπλωματικά εκείνη την εποχή κρατών, όπως η Ν. Αφρική, η Ταιβάν, η Λιβύη, η Αργεντινή και το Ισραήλ. Η παρουσία του τελευταίου στο πλευρό της Τεχεράνης αν και φαίνεται παράδοξη διότι οι επαναστάτες χαρακτηρίζονταν από αντισιιμισμό, ωστόσο είχε μια λογική σκοπιμότητα η οποία έχει να κάνει με την αποδυνάμωση και κατατριβή των αντιπάλων του.

Το 1982 ο ιρανικός στρατός μπαίνει στα ιρακινά εδάφη και η πλάστιγγα αρχίζει να γέρνει προς την άλλη πλευρά.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο αντιμετώπισαν τον πόλεμο αυτό το οι Η.Π.Α., αποτελεί η κρυφή πώληση πολεμικού υλικού στο Ιράν κατά την διάρκεια του πολέμου. Η κυβέρνηση Reagan αποφάσισε να πουλήσει κρυφά, όπλα στο Ιράν με αντάλλαγμα την απελευθέρωση Αμερικανών ομήρων που είχαν απαχθεί στον Λίβανο⁹⁰. Η αποκάλυψη της υπόθεσης αρχικά έπληξε το κύρος και την εικόνα του Αμερικανού Προέδρου, ο οποίος είχε δηλώσει πως δεν πρόκειται ποτέ να διαπραγματευτεί με τρομοκράτες για την απελευθέρωση των ομήρων, ωστόσο αργότερα αποδείχθηκε πως δεν είχε πλήρη επίγνωση της μυστικής αυτής επιχείρησης.

Σοκ και δέος στο Ιράκ

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών τον Σεπτέμβριο του 2001 επέδρασαν καταλυτικά στην αμερικανική πολιτική, στο επίκεντρο της οποίας βρίσκεται το ζήτημα της ασφάλειας, αλλά και της διατήρησης της ηγεμονικής τους θέσης. Ο Μπους ο νεότερος περιστοιχίζονταν από συμβούλους, οι οποίοι διαπνέονται από αντιλήψεις περί πλανητικού εκδημοκρατισμού και αγώνα εναντίον της διεθνούς τρομοκρατίας, για την επίτευξη της διεθνούς ασφάλειας και χαρακτηρίζονται ως νεοσυντηρητικοί. Η νέα αυτή τάση της αμερικανικής εξωτερικής

⁸⁷ M. White το ίδιο

⁸⁸ The Arab/Muslim World: Iran-Iraq War (1979 - 1988)

⁸⁹ Οι περισσότερες μουσουλμανικές χώρες της περιοχής και ιδιαίτερα η Αίγυπτος, η Σ. Αραβία και το Πακιστάν τάχθηκαν στο πλευρό του Ιράκ, κυρίως λόγω της αντίθεσής τους στην ανάδειξη μιας επαναστατικής σιιτικής κυβέρνησης στην Τεχεράνη.

⁹⁰ Σπύρος Θεοδωράτος «*IRAN-GATE*»: Το μεγαλύτερο σκάνδαλο του Λευκού Οίκου, 22 Νοεμβρίου 2013

πολιτικής τείνει να θεωρηθεί από ριζοσπαστική και αναθεωρητική έως επαναστατική κατά την κατηγοριοποίηση του Martin Wight⁹¹

Στις 17 Μαρτίου 2003 οι Ηνωμένες Πολιτείες απεύθυναν τελεσίγραφο στον Σαντάμ Χουσεΐν να παραιτηθεί εντός 48 ωρών, ειδάλλως θα δέχονταν επίθεση. Τρεις μέρες αργότερα, στις 20 Μαρτίου 2003 άρχισε η αμερικανο-βρετανική επίθεση εναντίον του Ιράκ με την κωδική ονομασία «σοκ και δέος» και την 1^η Μαΐου του ίδιου έτους ο Πρόεδρος Μπους κήρυξε την επίσημη λήξη του.

Το τέλος του πολέμου βρήκε το Ιράκ σε μια κατάσταση χάους. Υποβόσκουσες φυγόκεντρες και αποσχιστικές τάσεις που βρίσκονταν σε σιγή, λόγω του αυταρχικού καθεστώτος, αναδύθηκαν, απειλώντας έτσι την ενότητα του κράτους. Στο βόρειο τμήμα, οι Κούρδοι που παρείχαν κάθε δυνατή υποστήριξη στις Η.Π.Α. και τους συμμάχους τους, αναγνωρίστηκαν ως μια συνιστώσα της κεντρικής κυβέρνησης της Βαγδάτης, ωστόσο ανέπτυξαν κρατικές δομές και σε πολλές περιπτώσεις διαφοροποιήθηκαν από τις κεντρικές κατευθύνσεις. Την ίδια στιγμή στην υπόλοιπη χώρα μαίνεται ένας εμφύλιος μεταξύ των σιιτών που αποτελούν την πλειοψηφία στο Ιράκ και ιδιαίτερα στο νότιο τμήμα αυτού, και των σουνιτών, βυθίζοντας ακόμα περισσότερο την χώρα στην αβεβαιότητα με το φάσμα της τριχοτόμησης να πλανάται πάνω από τον ουρανό της Βαγδάτης.

Το χάος στο Ιράκ επέτρεψε στην Τεχεράνη να εκμεταλλευτεί το σημαντικό κενό ισχύος που δημιουργήθηκε. Οι σιιτικές κυβερνήσεις του Ιμπραχίμ αλ-Τζααφάρι και του Νουρί αλ-Μαλίκι που ακολούθησαν επαύξησαν την επιρροή του Ιράν επί του Ιράκ και προκάλεσαν ενδοκρατικές, σεκταριστικές συγκρούσεις. Αύτη ήταν ίσως και η πιο σημαντική γεωπολιτική συνέπεια του ιρακινού πολέμου καθώς λέγεται συχνά πως το Ιράν είναι ο μεγάλος κερδισμένος. Η απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Ιράκ σε συνδυασμό με την εξωτερική πολιτική της «ηγεσίας από τα μετόπισθεν» (leading from behind) του Μπαράκ Ομπάμα – η οποία ήταν προϊόν του μεταβαλλόμενου διεθνούς συστήματος και της σχετικά φθίνουσας αμερικανικής ισχύος – δεν κατάφεραν να αμβλύνουν το κενό ισχύος στη Μέση Ανατολή.

Γεωπολιτική της Συριακής κρίσεως

Η εξέλιξη και κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός νέου πλέγματος ανταγωνισμού ισχύος στο σύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Η σταδιακή αποδιάρθρωση του βασικού πυλώνα του καθεστώτος Άσαντ, του Συριακού Αραβικού Στρατού, συρρίκνωσε την κυριαρχία της Δαμασκού επί της συριακής επικράτειας, δημιούργησε κενό ισχύος και επιτάχυνε την αστάθεια. Ευρισκόμενη στο κέντρο του συγκεκριμένου υποσυστήματος, η Συρία συνδέει την ανατολική με τη δυτική πτέρυγα της Μέσης Ανατολής. Το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε στο συριακό πεδίο λειτούργησε ως μαγνήτης για τις περιφερειακές επιδιώξεις των κέντρων ισχύος του συστήματος, αλλά και ως πηγή κινδύνων και αστάθειας για ολόκληρο το υποσύστημα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής⁹².

Μετά το 2003 και την ανατροπή του μπασαθικού καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν στο Ιράκ, το σιιτικό Ιράν είχε προχωρήσει σε μια σταδιακή, αλλά συνεχή αύξηση της ισχύος του. Η αύξηση της ισχύος και επιρροής της Τεχεράνης κατά μήκος του μεσανατολικού υποσυστήματος είχε ως αποτέλεσμα τη συγκρότηση ενός σιιτικού πλέγματος ισχύος, το οποίο εκτείνεται από το Ιράν, διαπερνά το κεντρικό και νότιο Ιράκ, τη Συρία και έφθανε έως τη Βηρυτό και το νότιο Λίβανο⁹³. Εντός αυτού του

⁹¹ Δημήτρης Καιρίδης, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και η συντηρητική αντεπανάσταση. Ο Μπους, η τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ*. Εκδ. Σιδέρης, Α Έκδοση, Μάρτιος 2008, σελ. 27.

⁹² Ι. Μάζης, «Γεωπολιτική & γεωστρατηγικές της συριακής κρίσεως», Λειμών, 2016, σελ.27-28.

⁹³ Mohsen Milani, 'Why Tehran Won't Abandon Assad(Ism)' (2016) 36 The Washington Quarterly, pp. 79-93

σιιτικού άξονος που ξεκινούσε από την ανατολική πτέρυγα του μεσανατολικού συστήματος και κατέληγε στην ανατολική Μεσόγειο βρίσκονταν το σιιτικό κέντρο της Τεχεράνης, η υπό σιιτική κυριαρχία κυβέρνηση της Βαγδάτης, οι ιρακινές σιιτικές πολιτοφυλακές, το καθεστώς Άσαντ και οι λιβανικές Χεζμπολά και Αμάλ.

Συνεπώς, η κρίση στη Συρία παρείχε στα σουνιτικά κέντρα ισχύος - και κυρίως στη Σαουδική Αραβία και την Τουρκία- ένα γεωπολιτικό ρήγμα προκειμένου να μειώσουν την περιφερειακή επιρροή του Ιράν και να επιφέρουν ένα σημαντικό πλήγμα στη συνοχή και συνέχεια της ιρακινής ισχύος στον αραβικό πυρήνα του συστήματος.

Ο ρόλος του σουνιτικού Ισλάμ

Το αποτέλεσμα της έναρξης της συριακής κρίσης ήταν πως η στρατηγική σημασία της Συρίας αυξήθηκε περαιτέρω, καθώς προσέλκυσε τις γεωστρατηγικές επιδιώξεις των σουνιτικών δυνάμεων του συστήματος, κυρίως της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας, και σε μικρότερο βαθμό του Κατάρ. Για την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η συριακή κρίση αποτέλεσε ένα γεωπολιτικό ρήγμα μέσω του οποίου θα είχαν τη δυνατότητα να θέσουν σε κίνηση μια διαδικασία ανακατανομής της ισχύος στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Κοινός στόχος τους είναι η ανατροπή του καθεστώτος Ασάντ, με στόχο τη μείωση της ιρακινής επιρροής στο αραβικό κέντρο του μεσανατολικού συστήματος και της αύξησης της δικής τους επιρροής⁹⁴.

Ως αποτέλεσμα, Σαουδική Αραβία, Τουρκία και Κατάρ συνέβαλαν καταλυτικά στη ραγδαία κλιμάκωση της συριακής κρίσης. Βασικές εκφάνσεις αυτής της κλιμάκωσης ήταν η αύξηση του σεκταριστικού στοιχείου της συριακής πολεμικής κρίσης, ο σταδιακός διαμελισμός της εδαφικής ακεραιότητας της Συρίας και η ανάδυση ενός νέου κύματος ισλαμιστικού милитарισμού στα εδάφη της Συρίας.

Ωστόσο, η σύγκλιση των στόχων των σουνιτικών κέντρων ισχύος στον Συριακό Πόλεμο δεν ήταν επαρκής, τουλάχιστον έως το 2015, για τη διαμόρφωση μιας σουνιτικής συμμαχίας Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας-Κατάρ με στρατηγικά χαρακτηριστικά. Η βασική αιτία για αυτό ήταν η παράλληλη εξέλιξη ενός τριγωνικού ανταγωνισμού, ο οποίος εδράζεται σε γεωστρατηγικές και ιδεολογικές διαφορές. Αυτός ο ενδο-σουνιτικός ανταγωνισμός εξελίσσεται μεταξύ της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας, καθώς και μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και του Κατάρ.

Ειδικότερα, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία έχει γεωστρατηγική και ιδεολογική διάσταση. Κατά πρώτον, Άγκυρα και Ριάντ ανταγωνίζονται για την ανάληψη της περιφερειακής ηγεσίας των σουνιτικών κρατών. Κατά δεύτερον, η Άγκυρα στηρίζει στη Μέση Ανατολή την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, την οποία, ωστόσο, το Ριάντ αντιμετωπίζει ως μια σοβαρή πολιτική απειλή για τη σταθερότητα του σαουδαραβικού μοναρχικού καθεστώτος. Οι δύο διαστάσεις του περιφερειακού ανταγωνισμού Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας βρήκαν σημείο επαφής στην Αίγυπτο κατά την περίοδο 2012-2013 και στον Συριακό Πόλεμο. Η ανάδειξη των Μουσουλμάνων Αδελφών στην αιγυπτιακή εξουσία το 2012 και η ανατροπή του από τον αιγυπτιακό στρατό το 2013 προκάλεσαν τη ρήξη των σχέσεων Τουρκίας-Σαουδικής Αραβίας, καθώς η μεν Άγκυρα υποστήριξε την κυβέρνηση Μόρσι, το δε Ριάντ υποστήριξε την ανατροπή του από τον αιγυπτιακό στρατό και την επαναφορά του στρατιωτικού καθεστώτος⁹⁵. Αλλά και στη Συρία, οι οπτικές Άγκυρας και Ριάντ παρεκκλίνουν όσον αφορά με το σχεδιασμό της μετα-

⁹⁴ Ι.Μαζης, ο.π σελ 32.

⁹⁵ Madawi Al-Rasheed, 'Saudi Arabia and Turkey Falter over Egypt', *Al Monitor*, August 20, 2013,

μπααθικής εποχής, κυρίως με επίκεντρο το ρόλο που επιδιώκει η Τουρκία για την οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων⁹⁶.

Η δεύτερη πλευρά αυτού του ενδο-σουνιτικού ανταγωνισμού είναι ανάμεσα στη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η οποία επίσης έχει γεωστρατηγική και ιδεολογική διάσταση. Το Κατάρ επιδιώκει να απαγκιστρωθεί από τη σαουδαραβική ηγεμονία στον Κόλπο, ακολουθώντας, όπου μπορεί, αυτόνομη πολιτική. Επιπλέον, όπως και η Τουρκία, το Κατάρ στηρίζει στο μεσανατολικό σύστημα την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, την οποία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Σαουδική Αραβία αντιμετωπίζει ως απειλή. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε Ριάντ και Ντόχα κορυφώθηκε, σε πρώτη φάση, κατά την περίοδο 2012-2013, όταν το Κατάρ, όπως και η Τουρκία, στήριξε την άνοδο της κυβέρνησης των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο, ενώ η Σαουδική Αραβία στήριξε την ανατροπή της και την άνοδο στην εξουσία της στρατιωτικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον στρατηγό Φατάχ αλ Σίσι. Σε δεύτερη φάση, κορυφώθηκε στις αρχές του 2014, όταν με αφορμή τις μονομερείς ενέργειες της Ντόχα σε Αίγυπτο και Συρία, το Ριάντ ανακάλεσε τον πρεσβευτή του από το Κατάρ, απόφαση που ακολούθησαν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Μπαχρέιν⁹⁷.

Ο Σιιτικός αντίλογος, Ιράν- Ιράκ- Χεζμπολά

Το ενδεχόμενο ανατροπής του Μπασάρ αλ Άσαντ έθετε σε κίνδυνο τη συνοχή του σιιτικού άξονα που είχε καταφέρει να συγκροτήσει η Τεχεράνη διαμέσου του αραβικού κέντρου του συστήματος. Η Συρία αποτελούσε για την Τεχεράνη το βασικό πεδίο για τη διατήρηση της περιφερειακής αναβάθμισης του Ιράν στο σύστημα της Μέσης Ανατολής. Το αποτέλεσμα ήταν πως η αποσταθεροποιημένη Συρία μετατράπηκε σε πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στο σιιτικό και το σουνιτικό συνασπισμό. Σύμφωνα με την οπτική της Τεχεράνης, η μετατροπή της Συρίας σε ένα κράτος υπό την επιρροή ενός ή περισσοτέρων εκ των σουνιτικών κρατών του συστήματος, θα μετέτρεπε το συριακό έδαφος σε πλατφόρμα προβολής της ισχύος τους. Αυτό θα σήμαινε πως θα είχαν τη δυνατότητα να διευρύνουν την επιρροή τους στο αραβικό κέντρο του συστήματος και να θέσουν σε εφαρμογή τη διαδικασία αποδόμησης της ιρανικής ισχύος και επιρροής.

Η υποχώρηση των δυνάμεων του Μπασάρ αλ Άσαντ και η απώλεια στρατηγικών εδαφών είχαν θέσει σε άμεσο κίνδυνο την επιβίωση του συριακού καθεστώτος. Αυτό το ενδεχόμενο θα ρευστοποιούσε τις συστημικές γεωπολιτικές συνθήκες και με επίκεντρο τη Συρία θα άνοιγε το πεδίο για την προβολή ισχύος των περιφερειακών ανταγωνιστών του Ιράν και κυρίως της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας. Ως αντίδραση στην κλιμακούμενη πίεση των σουνιτικών κέντρων ισχύος, το Ιράν αποφάσισε να αναβαθμίσει την εμπλοκή του στη Συρία από τον Απρίλιο του 2013, έτος επίσημης εμφάνισης του ISIS ως ξεχωριστής ισλαμιστικής κινηματικής οντότητας. Το ιρανικό σχέδιο προέβλεπε τη μεγαλύτερη εμπλοκή της λιβανικής Χεζμπολά και των ιρακινών παραστρατιωτικών οργάνωσεων εντός των συριακών εδαφών, καθώς και την αύξηση του αριθμού των ιρανικών ειδικών δυνάμεων και στρατιωτικών συμβούλων στη Δαμασκό και σε άλλα αστικά κέντρα της Συρίας. Υπεύθυνος της ιρανικής εμπλοκής στη Συρία ήταν ο στρατηγός Κασέμ Σουλεϊμανί, επικεφαλής της Δύναμης «Αλ Κούντς» των «Φρουρών της Επανάστασης»⁹⁸.

Ο πρωταρχικός στόχος της αναβάθμισης της ιρανικής εμπλοκής στη Συρία ήταν η στήριξη του καθεστώτος Ασαντ. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το μπααθιστικό καθεστώς της Δαμασκού προσφέρει στο Ιράν κομβικής σημασίας εδάφη για την ιρανική προβολή ισχύος στο δυτικό μέρος του μεσανατολικού συστήματος.

⁹⁶ Salman Rafi, 'Saudi Arabia-Turkey Alliance: Cooperating or Vying for Supremacy', *Asia Times*, February 29, 2016

⁹⁷ Ian Black, 'Arab States Withdraw Ambassadors from Qatar in Protest at 'Interference'', *The Guardian*, March 5, 2014

⁹⁸ Dexter Filkins, 'The Shadow Commander', *The New Yorker*, September 30, 2013

Μέσω των συριακών εδαφών, η Τεχεράνη διατηρεί άμεση πρόσβαση προς τη Χεζμπολά και της επιτρέπει τη μεταφορά των ιρανικών οπλικών συστημάτων προς τη Βηρυτό και τον νότιο Λίβανο⁹⁹. Μέσω της διατήρησης της στρατιωτικής ισχύος της Χεζμπολά στον Λίβανο και μέσω της δυνατότητός του να την εξοπλίζει, το Ιράν συντηρεί τη δυνατότητα προβολής της ισχύος και επιρροής του στη δυτική πτέρυγα του συστήματος και την Ανατολική Μεσόγειο.

Ο επόμενος στόχος της ιρανικής εμπλοκής κατά την κλιμάκωση του Συριακού Πολέμου ήταν η χάραξη και οριοθέτηση μιας ζώνης επιρροής εντός των εδαφών της Συρίας, που θα παρείχε στο Ιράν τη δυνατότητα να προστατεύσει το καθεστώς Άσαντ αλλά και να διατηρήσει την της πρόσβαση προς τη Χεζμπολά, ακόμη και στην περίπτωση μιας ενδεχόμενης πτώσης του Μπασάρ αλ Ασαντ. Αυτή η ζώνη εκτείνεται από τη Δαμασκό, διασχίζει τη δυτική Συρία και καταλήγει στη μεσογειακή ακτή της βορειοδυτικής Συρίας. Εντός αυτής της ζώνης βρίσκεται ο κύριος αυτοκινητόδρομος της δυτικής Συρίας, οι στρατηγικής σημασίας πόλεις Χομς, Χάμα και Κουσαίρ και ο ρώσικος ναύσταθμος της Ταρσούς. Πρόκειται συνεπώς για μια ζώνη που επιτρέπει τον ανεφοδιασμό της Δαμασκού, τον έλεγχο των συνόρων με τον Λίβανο και την πρόσβαση προς την Ανατολική Μεσόγειο¹⁰⁰.

Τα εδάφη του Ιράκ απέκτησαν κομβική σημασία για το Ιράν ως προς τη στήριξη του συριακού καθεστώτος. Εξάλλου, από το 2011 το Ιράν χρησιμοποιούσε τον εναέριο χώρο του Ιράκ για τη μεταφορά οπλικών συστημάτων και άλλης στήριξης προς τη Δαμασκό. Η Τεχεράνη κινητοποίησε τις σιιτικές πολιτοφυλακές και παραστρατιωτικές οργανώσεις, καθώς και πολλούς σίιτες εθελοντές, που άρχισαν να μεταβαίνουν στη Συρία για την υποστήριξη των δυνάμεων του Μπασάρ αλ Άσαντ¹⁰¹.

Χάρτης 9. Η σιιτική «ημισέληνος».

⁹⁹ Milani, 'Why Tehran Won't Abandon Assad(ism)', pp. 79-93.

¹⁰⁰ Joyce Karam, 'Iran's Plan for Syria Without Assad', *The National Interest*, December 30, 2015,

¹⁰¹ Martin Chulov, 'Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria', *The Guardian*, March 12, 2014

Η εμπλοκή της Ρωσίας

Η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στον Συριακό Πόλεμο από τον Σεπτέμβριο του 2015 πρέπει να αναλυθεί, κυρίως, υπό το πρίσμα της επιδίωξης της Μόσχας για την επιστροφή της ρωσικής ισχύος στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής, καθώς και την ενίσχυση της θέσης της στο υπερσυστημικό επίπεδο. Ο πρωταρχικός στόχος της ρωσικής εμπλοκής ήταν η αποτροπή της ανατροπής του καθεστώτος Άσαντ. Το συριακό καθεστώς αποτελεί έναν ιστορικό στρατηγικό εταίρο της Μόσχας στη Μέση Ανατολή, ενώ η Ταρσός στη βορειοδυτική Συρία αποτελεί τη μοναδική ναυτική βάση που διαθέτει η Ρωσία στην Ανατολική Μεσόγειο.

Μέσω της στήριξης του καθεστώτος Άσαντ, η Μόσχα επιδιώκει να αυξήσει την προβολή της ισχύος και επιρροής της σε μια περιοχή που κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής περιόδου διέθετε σημαντικά γεωστρατηγικά ερείσματα και υψηλό βαθμό επιρροής. Ο Fyodor Lukyanov, επικεφαλής του Συμβουλίου Εξωτερικής και Αμυντικής Πολιτικής στη Μόσχα, δήλωσε σε ανάλυση της Wall Street Journal αναφορικά με τη ρωσική πολιτική στη Συρία και τη Μέση Ανατολή¹⁰²: «η Μέση Ανατολή αποτελεί ένα δρόμο ώστε να αναδειχθεί πως η περίοδος της απουσίας της Ρωσίας από τη διεθνή σκηνή ως κράτος πρώτης γραμμής έχει τελειώσει».

Χάρτης 10. Η ρωσική στρατιωτική εμπλοκή στην Συρία

Επιπλέον, μόνιμος στόχος της Μόσχας παραμένει η αποτροπή της περαιτέρω επεκτάσεως των ισλαμιστικών οργανώσεων στο κέντρο του μεσανατολικού υποσυστήματος. Η Ρωσία αντιμετωπίζει την επέκταση του σουνιτικού ισλαμιστικού милитарισμού και κυρίως του «Ισλαμικού Κράτους» ως μέγιστη απειλή για τη ρωσική εθνική ασφάλεια καθώς δύναται να επεκταθεί μέχρι την Κεντρική Ασία. Από την αρχή της συριακής κρίσης, η άνοδος και επέκταση του ισλαμιστικού милитарισμού

¹⁰² Yaroslav Trofimov, 'Russia's Long Road to the Middle East', *The Wall Street Journal*, May 27, 2016

αποτέλεσε μια βασική ανησυχία της Μόσχας όσον αφορά την περιφερειακή ασφάλεια, αλλά και την ίδια την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας¹⁰³.

Ακόμη, στον πυρήνα της ρωσικής στήριξης και εμπλοκής στην Συρία βρίσκεται η απόρριψη του δόγματος της καθεστωτικής αλλαγής, την οποία η Μόσχα έχει συνδέσει με την αμερικανική πολιτική στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ευρώπη. Η θέση της Μόσχας αναφορικά με τη Συρία είναι πως η κυβέρνηση με επικεφαλής τον Μπασάρ αλ Άσαντ αποτελεί το μοναδικό κέντρο εξουσίας στη Συρία το οποίο διαθέτει την απαραίτητη νομιμοποίηση και υπό αυτό το πρίσμα, οποιαδήποτε προσπάθεια ανατροπής του δεν διαθέτει έρεισμα με βάση το διεθνές δίκαιο¹⁰⁴.

Ως φυσικό επακόλουθο, το Ιράν αναβάθμισε περαιτέρω την εμπλοκή του στην Συρία και προχώρησε σε μεγαλύτερο συντονισμό των ενεργειών του με τη Ρωσία. Ειδικότερα, το Ιράν ενίσχυσε την παρουσία των шиιτικών πολιτοφυλακών του Ιράκ ως υποστηρικτική δύναμη προς τις ήδη υπάρχουσες μονάδες της λιβανικής Χεζμπολά και των “Φρουρών της Επανάστασης”, αλλά και σε μεγαλύτερη παρουσία στελεχών των ιρανικών ειδικών δυνάμεων με στόχο την ανακατάληψη του Χαλεπίου από το καθεστώς Άσαντ. Στη μάχη του Χαλεπίου συμμετείχαν επίσης ρωσικά μαχητικά, που προσφέρουν αεροπορική κάλυψη στις συριακές και ιρανικές μονάδες και τη Χεζμπολά¹⁰⁵. Ο βαθύτερος συντονισμός ανάμεσα στον шиιτικό, άξονα και τη Ρωσία, επιβεβαιώθηκε τον Ιούνιο του 2016, όταν οι υπουργοί Αμύνης του Ιράν, της Ρωσίας και της Συρίας συναντήθηκαν στην Τεχεράνη¹⁰⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»

ΣΥΝΘΕΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ένα μεγάλο ζήτημα που η Ρωσία καλείται να χειριστεί προσεκτικά, αφενός γιατί απαιτείται η τήρηση λεπτών ισορροπιών, και αφετέρου, γιατί μπορεί να της προσδώσει ισχυρά οφέλη και κύρος, είναι αυτό της σχέσης με τον ισλαμικό κόσμο.

Ο ισλαμικός κόσμος είναι ένα πολυπρισματικό σώμα, του οποίου κοινό παρονομαστή αποτελεί η θρησκεία. Στην Ασία, η παρουσία του ισλαμικού στοιχείου είναι ισχυρή και με πολλές μορφές ως προς άλλα επίπεδα, όπως το εθνικό και το πολιτικό. Έτσι, εκτός του αραβικού κόσμου της Ασίας που είναι πολιτικά συντεταγμένος γύρω από δυτικότερες επιρροές με κυρίαρχο παράδειγμα τη Σαουδική Αραβία και τα Εμιράτα, όπου λόγω του τεράστιου ενεργειακού τους πλούτου, αποτελούν την πρώτη στρατηγική προτεραιότητα της Δύσης και έχουμε ισχυρά καθεστώτα βασιλείας τα οποία στηρίζονται στην ευμάρεια που προσφέρουν τα πετροδολάρια, δεσπόζουσα θέση έχει το Ιράν, όπου πρόκειται για κράτος-κλειδί ως προς τη γεωγραφική και γεωστρατηγική σημασία του όρου, και ταυτόχρονα για μεγάλο ενεργειακό παραγωγό σε παγκόσμια κλίμακα.

Συνεπώς, η διαχείριση του Ιράν από μέρους της Ρωσίας θα αποτελέσει ταυτόχρονα στοίχημα αλλά και δίλημμα. Το στοίχημα εστιάζεται στην ποιότητα και συνεκτικότητα της ενεργειακής συνεργασίας Ρωσίας-Ιράν που θα επεκταθεί και σε συνεργασία σε άλλους τομείς όπως Μεταφορά Τεχνολογίας από τη Ρωσία σε ενεργειακά έργα, Πυρηνική Τεχνολογία, έργα υποδομής που θα μετατρέψουν το Ιράν σε μια ανταγωνιστική χώρα αποσειώντας τους αναχρονισμούς και μέρος του

¹⁰³ Υ. Trofimov, ο.π.

¹⁰⁴ Dmitri Trenin, ‘Russia Is Defending Its Own Interests with Its Stance on Syria’, *Financial Times*, October 2, 2013

¹⁰⁵ Tom Perry, ‘Syrian Army and Allies Launch Attack South of Aleppo’, *Reuters*, April 6, 2016,

¹⁰⁶ Russia, Iran Coordinate with Syria in Tehran Talks’, *Al Monitor*, 9 June, 2016

θεοκρατικού του χαρακτήρα, και το σπουδαιότερο: για τη ρωσική ενεργειακή πολιτική θα λειτουργήσει ως δίοδος της Ρωσίας μέσω Κασπίας και Κεντρικής Ασίας στον Περσικό Κόλπο, βάζοντας σφήνα σε σχέδια της Δύσης για περικύκλωση της Ρωσίας. Σε μια τέτοια περίπτωση, η ρωσική παρουσία μέσω της Ενέργειας, θα εισχωρήσει σε θαλάσσιους ενεργειακούς δρόμους στα ελεγχόμενα από τη Δύση ζεστά νερά του Περσικού Κόλπου, που ίσως για αυτό να μετατραπούν σε ζέοντα.

Το δίλημμα έγκειται στη διαχείριση του Ιράν ως ισλαμικού κράτους. Το δίλημμα αυτό επίσης, θα αποτελέσει μια πραγματικότητα και στις ισλαμικές πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, όπου ενυπάρχει και ρωσικό χριστιανικό στοιχείο. Μια πιθανή κατευθυνόμενη από τη Δύση αναζωπύρωση θρησκευτικών διαχωρισμών υπό το πρίσμα μιας εκκολλαπτόμενης κοινοπολιτείας μουσουλμανικών χωρών της Κεντρικής Ασίας, θα έθετε ζήτημα αναθεώρησης της στάσης του Ιράν στην περιοχή, εξυπηρετώντας καλύτερα τα συμφέροντά του και επιπροσθέτως θα έφερνε τη Μόσχα σε δύσκολη θέση, τη στιγμή που στο εσωτερικό της Ρωσίας υπάρχουν φωνές που συνδέουν τη χριστιανική ιδιότητα με τη ρωσική υπηκοότητα στην προσπάθεια οικοδόμησης ενός ρωσικού έθνους-κράτους, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, με ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά κύρους, διηπειρωτικής έκτασης, και πόλου παγκόσμιας επιρροής.

Για την Μόσχα, αποτελεί μόνιμο στόχο η αποτροπή της περαιτέρω επέκτασης των σουνιτικών ισλαμιστικών οργανώσεων στο κέντρο του υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής. Ο σουνιτικός ισλαμιστικός μιλιταρισμός αντιμετωπίζεται ως μέγιστη απειλή για την ρωσική εθνική ασφάλεια. Το Ιράν προσφέρει ανάσχεση αυτής της απειλής στον μέγιστο βαθμό προς όφελος της Ρωσίας.

Η Ρωσία, ως ιστορικός στρατηγικός εταίρος της Δαμασκού θα συνεχίσει να συνεργάζεται στρατιωτικά με το Ιράν συντονίζοντας τους από αυτό ελεγχόμενους μη κρατικούς δρώντες, επιδιώκοντας μια ανακατανομή ισχύος υπέρ του καθεστώτος Άσαντ.

Το σύμπλοκο Ρωσίας-Ιράν, με το σιιτικό Ιράκ και την Συρία δύναται να αποκτήσει την εποπτεία των μεγαλύτερων ενεργειακών κοιτασμάτων της Μέσης Ανατολής γεγονός που ανησυχεί ιδιαίτερα τις ΗΠΑ και την Σαουδική Αραβία.

Ερωτηματικά προκαλεί η τυχών αλλαγή προσανατολισμού των ΗΠΑ μετά την ανάληψη των καθηκόντων του Προέδρου από τον Ντόναλντ Τράμπ αναφορικά με την διατήρηση του καθεστώτος Άσαντ.

Η Ρωσία, αντιλαμβάνεται ότι, αν στο Ιράν δινόταν η επιλογή μεταξύ αυτής και της Δύσης, θα επέλεγε σίγουρα την Δύση λόγω της ιστορικής δυσπιστίας των Ιρανών έναντι της Ρωσίας και της γνώσης ότι η Ρωσία δεν μπορεί να προσφέρει ούτε την προηγμένη τεχνολογία, ούτε την επένδυση κεφαλαίων που το Ιράν χρειάζεται απεγνωσμένα για τα προγράμματα εκσυγχρονισμού του. Ως εκ τούτου, η Ρωσία προσπάθησε να κρατήσει τις εντάσεις μεταξύ Ουάσιγκτον και Τεχεράνης αρκετά ψηλά ώστε να αποτρέψει την ομαλοποίηση των σχέσεων, αλλά όχι τόσο ψηλά ώστε να οδηγήσει σε πόλεμο ή σε σοβαρή αντιπαράθεση.

Ο στρατηγικός στόχος του Ιράν στην Συρία είναι η προστασία του Άσαντ, και αν αυτό γίνει πάρα πολύ δαπανηρό, τότε η προστασία του ασαντισμού -δηλαδή, οι πολιτικές και στρατιωτικές δομές, και οι δομές πληροφοριών που η γενιά Άσαντ έχει δημιουργήσει στην Συρία. Η Δαμασκός υπήρξε ένας ασφαλής αρωγός για το Ιράν ώστε να παρέχει όπλα και χρήματα στην Χεζμπολάχ στον Λίβανο, που είναι το πιο πολύτιμο στρατηγικό πλεονέκτημα του Ιράν. Η παρουσία του Ιράν στην Συρία και τον Λίβανο έχει δώσει στην χώρα στρατηγικό βάθος εναντίον του Ισραήλ. Υπήρξε επίσης ένα εφελτήριο για το Ιράν ώστε να επεκτείνει την επιρροή του σε όλη την αραβική Μέση Ανατολή.

Προς το παρόν, η ιρανική εξωτερική πολιτική έχει γίνει σαφώς πιο προσανατολισμένη στην Ανατολή από όσο στην Δύση. Η κλίση προς την Ρωσία αποτελεί ζήτημα τακτικής. Ωστόσο, εάν το Ιράν γίνει στρατηγικός σύμμαχος της Ρωσίας, αυτό θα μπορούσε να έχει εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις για την Ουάσιγκτον. Το Ιράν και η Ρωσία, για παράδειγμα, μπορούν να αποτελέσουν ένα αντιαμερικανικό μπλοκ στην Κεντρική Ασία και τον Καύκασο.

Η Ρωσία δύσκολα θα παραμείνει αποκλειστικά προσηλωμένη στον λεγόμενο «σιιτικό άξονα» του Ιράν, ο οποίος εκτείνεται από το Ιράν στο Ιράκ, τον Λίβανο και την Συρία και ουσιαστικά αποτελείται από σιιτικές δυνάμεις. Δεδομένης της φιλοδοξίας της να γίνει μια μεγάλη δύναμη στην Μέση Ανατολή, δεν μπορεί να αποξενώσει τις σουνιτικές χώρες. Δεν θα πρέπει να μας αιφνιδιάσει μια ξαφνική προσέγγιση Ρωσίας- Τουρκίας στο πλαίσιο προσπάθειας διάρρηξης του σουνιτικού συνασπισμού και δημιουργίας ρήγματος στην επιρροή των ΗΠΑ στην περιοχή. Η πανουργία του προέδρου Πούτιν και οι παλινωδίες του Προέδρου Ερντογάν μπορεί να το κάνουν πραγματικότητα. Επίσης η Ρωσία δεν επιθυμεί να ανταγωνιστεί το Ισραήλ. Στην πραγματικότητα, οι σχέσεις μεταξύ του Ισραήλ και της Ρωσίας είναι εξαιρετικά φιλικές. Οι ρωσικές δυνάμεις στην Συρία δεν θα λάβουν μέρος σε οποιουσδήποτε επιθετικούς ελιγμούς κατά του Ισραήλ και μπορεί, στην πραγματικότητα, να αποτρέψουν την Χεζμπολάχ και το Ιράν από κάτι τέτοιο.

Συνδέοντας την ευρύτερη Μέση Ανατολή με τον Καύκασο & την Κεντρική Ασία αυθόρμητα προκύπτει ότι ο Rimland «καλά κρατεί» και «Αυτός που κυριαρχεί επί της Δακτυλίου Γης (Rimland) είναι ο κυρίαρχος της Ευρασίας. Ο κυρίαρχος δε της Ευρασίας κρατά τις τύχες του κόσμου στα χέρια του». Σε τελική ανάλυση, για ακόμα μια φορά ο Spykman παραμένει επίκαιρος!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία

Σμχος (Ι)
Εμμανουήλ Βρέντζος
του Νικολάου (17215)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
69η ΕΣ
Αθήνα, 30 Μαρ.17

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΣΜΧΟΥ (Ι) ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΡΕΝΤΖΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία – Περιοδικά -Αρθρα

Αλεξόπουλος Ηλίας «Οι Πολιτικοστρατηγικές Επιπτώσεις από την Κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις τρεις ανεξάρτητες Δημοκρατίες του Καυκάσου: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενίας, Γεωργίας». Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001.

Δρακόπουλος Λευτέρης, «Καύκασος και Κεντρική Ασία», Ισλαμική ταυτότητα και διακρατικές σχέσεις, ΕΛΙΑΜΕΠ & Εκδόσεις Παπαζήση, 1998

Θεοδωράτος Σπύρος «*IRAN-GATE*»: Το μεγαλύτερο σκάνδαλο του Λευκού Οίκου , 22 Νοεμβρίου 2013

Καιρίδης, Δημήτρης *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και η συντηρητική αντεπανάσταση. Ο Μπους, η τρομοκρατία, το Ιράκ και το Ισλάμ*. Εκδ. Σιδέρης, Α Έκδοση, Μάρτιος 2008.

Κουρλιούρος, Η.Α. «*Διαδρομές στις Θεωρίες του Χώρου Οικονομικές Γεωγραφίες της Παραγωγής και της Ανάπτυξης*», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.

Μάζης, Ιωάννης Θ. «*Γεωπολιτική. Θεωρία και Πράξη*», ΕΛΙΑΜΕΠ & Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.

Μάζης, Ιωάννης Θ. «*Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής. Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*», Σειρά GéοCultures, Παπαζήσης, 2012.

Μάζης, Ιωάννης Θ. «*Μεθοδολογία συγγραφής μιας Γεωπολιτικής ανάλυσης, δομή, έννοιες και όροι*», Περιοδικό Γεωστρατηγική, Τεύχος Νο12, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2007

Μάζης, Ιωάννης Θ. «*Γεωπολιτικές και Γεωστρατηγικές της Συριακής Κρίσεως*», Λειμών, 2016.

Παρίσης Ι. «*Παράγοντες ισχύος στο Διεθνές Σύστημα*», εκδόσεις Ινφογνώμων 2011

Andrei Kortunov. Russia and the “Near Abroad”: Looking for a Model Relationship

Berdal, M. Economides, S, «*Strategic Thinking: An Introduction and Farewell*, IISS, Studies in International Security», Lynne-Rienner, Λονδίνο, 2002.

Black, Ian 'Arab States Withdraw Ambassadors from Qatar in Protest at 'Interference', *The Guardian*, March 5, 2014

Brzezinski Zbigniew, «*Η Μεγάλη Σκακιέρα*», Εκδ. Α.Α. Λιβάνη, 1998.

Cohen S.B., 2003, «*Geopolitics of the World System*», Rowman & Littlefield Pub. Inc., N.York

Daniel Yergin, «*The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, & Power*, Free Press, 1992

Dexter Filkins, 'The Shadow Commander', *The New Yorker*, September 30, 2013

Energy Information Administration, Country Analysis Briefs: "Iran". October 2007.

Energy Information Administration (EIA), Country Analysis Briefs: "Russia". May 2008.

Furman Dmitry: "A Silent Cold War", *Russia in Global Affairs*, Vol.4, N^o2, April-June 2006

Foucher M, 1991, «*Fronts et Frontieres*», Fayard, Paris.

Gawdat Bahgat: "Prospects for energy cooperation in the Caspian Sea". Science Direct, *Communist and Post-Communist Studies* 40 (2007),

G. Tsaltas, E. Cheila, C. Koliopoulos, «*Security & Cooperation in the Mediterranean: Challenges & Opportunities*», Ποιότητα, Αθήνα, 2013.

International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2004

Joyce Karam, 'Iran's Plan for Syria Without Assad', *The National Interest*, December 30, 2015,

Lévesque Jacques: "Russia and the Muslim World: The Chechnya Factor and Beyond". Montréal. *Russian Analytical Digest*, N^o44: Russia and Islam. 2 July 2008.

Madawi Al-Rasheed, 'Saudi Arabia and Turkey Falter over Egypt', *Al Monitor*, August 20, 2013,

Magomedov Arbakhan: "Russia's Policy Toward the Caspian Sea Region and Relations with Iran". *Trends in Russian Energy Policy. Russia and Iran. Russian Analytical Digest*. N^o6. 19 September 2006. σελ.16.

Marcel De Haas (Editor), Andrej Tibold, Vincent Cilllesen: "Geo-strategy in the South Caucasus" *Power Play and Energy Security of States and Organizations*. November 2006. The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Martin Chulov, 'Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria', *The Guardian*, March 12, 2014

Ministry of Energy of Russian Federation: "The Summary of the Energy Strategy of Russia for the period of up to 2020", Moscow 2003.

Mohsen Milani, 'Why Tehran Won'T Abandon Assad(Ism)' (2016) 36 *The Washington Quarterly*

Nijman, Jan. «*The Geopolitics of Power and Conflict: Superpowers in the International System 1945-1992*», London: Belhaven Press.

Samuel Annie Tracy, The Dubai Initiative *Attacking Iran: Lessons from the Iran-Iraq War* December 2011

Thomas S. Kuhn, *Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων, Σύγχρονα Θέματα, Γ' Έκδοση, Αθήνα 2004.*

Trofimov, Yaroslav 'Russia's Long Road to the Middle East', *The Wall Street Journal*, May 27, 2016

Trenin, Dmitri 'Russia Is Defending Its Own Interests with Its Stance on Syria', *Financial Times*, October 2, 2013